

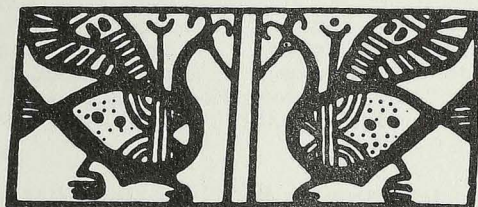

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΔΗΜ. ΧΑΜΠΟΥΛΙΔΗΣ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, ΚΥΠΡΟΣ
ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, ΣΑΡ. ΠΑΥΛΕΑΣ, ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΣΑΒΒΑ, ΑΝΤ.
ΠΙΛΛΑΣ, ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, ΑΝΔΡΕΑΣ ΧΑΤΖΗΘΩ-
ΜΑΣ, ΡΕΑ ΚΟΥΜΙΔΟΥ, ΔΗΜ. ΓΚΟΤΣΗΣ, Ν. ΧΑΤΖΗΙΩΑΝΝΟΥ-
ΚΟΥΡΡΑΣ, ΓΙΑΝΝΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ, ΔΗΜ. ΓΙΑΚΟΣ, ΜΑΡΙΑ ΛΑ-
ΜΠΑΔΑΡΙΟΥ-ΠΟΘΟΥ, Γ. ΠΕΤΟΥΣΗΣ

363

ISSN 0554 - 3363

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος εκδότης: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ἀνδροκλέους 2, Λευκωσία, Τηλ. 465900

Ταχ. Θυρ. 7355, Λευκωσία

Γιὰ τοὺς Συνδρομητὰς Ἑλλάδος:

Παρακαλῶ νὰ πληρώνεται ἡ συνδρομὴ στὴν ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

Πίστωση Λογαριασμοῦ 080/51260530

στὸ ὄνομα: Παναγιώτης Κ. Χρυσάνθης

αἰτιολογία: Συνδρομὴ περιοδικοῦ «Πνευματικὴ Κύπρος» ἔτος...

καὶ νὰ μᾶς στέλλεται ἡ ἀπόδειξη γιὰ τὰ βιβλία μας.

Ἐτήσια συνδρομὴ	ΚἘ4.00
Ἐτήσια συνδρομὴ διὰ βιβλιοθήκες, σχολεῖα, ὀργανισμοὺς	ΚἘ5.00
Ἐτήσια συνδρομὴ Ἑλλάδος	\$20 (δολλάρια)
Ἐτήσια συνδρομὴ ἑξωτερικοῦ	\$20 (δολλάρια)
Τιμὴ τεύχους	ΚἘ1.00

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Κλισὲ καὶ φωτογραφίες ἐπιστρέφονται.

Ἀνάτυπα πληρώνονται στὸν τυπογράφο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Δημ. Χαμπουλίδης: Δυὸ ποιήματα	45
Ἄνδρ. Δημητρίου: Αἰσχύλος καὶ «Κύπριος χαρακτήρ» - ἕνας μῦθος ποὺ πολὺ διακαινίστηκε	46
Κύπρος Χρυσάνθης: Στὰ ὀγδοηκοστὰ πρῶτα γενέθλια τοῦ φίλου Μιχ. Κυθραιώτη	50
Σαρ. Παυλέας: Πικρὸ ἄσμα στὸ πανάγαθο πνεῦμα τῆς Ρωξάνης	51
Χριστ. Σάββα: Κάρτα	52
Ἄντ. Πιλλᾶς: Ἡ συμφιλίωση (διήγημα)	53
Λεвт. Οικονόμου: Σκίτσο	57
Ἄνδρ. Χατζηθωμᾶς: Ἀφιερῶματα Κυπριακῶν Λογοτεχνικῶν Περιοδικῶν μετὰ τὴν Ἀνεξαρτησίαν	58
Ρέα Κουμίδου: Πορτραῖτο	71
Δημ. Γκότσης: Τὰ στρουθιά	72
Κύπρος Χρυσάνθης: Ἐπίγραμμα στὴν «Παιδιατρικὴ Ἐταιρεία Κύπρου»	74

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ — ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ — Κ. Χρυσάνθη: «Προσφώνηση σὲ ἐκδήλωση γιὰ τὸν ποιητὴ Ἄγγ. Σικελιανὸ - Ν. Χατζηγιάννου - Κορυθα «Εἰσαγωγή στὴ Νεοελληνικὴ Γλώσσα καὶ Λογοτεχνία» - ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ - Γιάννη Η. Ἰωάννου: Πάνου Ἰωαννίδη «Ἡ ἀβάσταχτη φιλοπατρία τοῦ Π.Φ.Κ.» - Δημ. Γιάκου: Ἄνδρ. Ὀνουφρίου «Ἡ γῆ ποὺ μᾶς γέννησε» - Μαρία Λαμπραδαρίου Πόθου: Κ. Τσιρόπουλου «Τὸ Μυστήριον» - Γ. Πετούση: Χρ. Κατσιγιάννη «Ἡ Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννου» - Κ. Χρυσάνθη: Γ. Κωνσταντῆ «Ἐν ἄναμονῇ», Κατίνης Γιαννάκη-Παπαστελιανοῦ «Τὸ ταξίδι τῆς Ραχήλ», Γιάννη Ἰωάννου «Ὀδυσσεὺς Ἑλύτης», Μιχ. Μαραθεύτη: «Δοκίμια γιὰ τὴν Παιδικὴ Λογοτεχνία» - ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ — ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ — Μιὰ ἐπιστολὴ γραμμένη στὰ μοβέξικα (μετ. Γ. Χατζηκωστής)

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΙΜΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Υπεύθυνος: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΛΑ'

ΜΑΪΟΣ - ΙΟΥΛΙΟΣ 1991

ΑΡ. 363

ΔΥΟ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Ο ΠΕΝΤΑΔΑΧΤΥΛΟΣ

‘Ο Πενταδάχτυλος δέν έγέρασε, μ’ ὄλο πού χρόνια τώρα
βρίσκεται στά χέρια τῶν Τούρκων!
Στέκει ἐκεῖ ἀσάλευτος σάν Προμηθεάς Δεσμώτης
μέ τίς αἰώνιες χαρακιές στό γρανιτένιο πρόσωπό του!
Δέν τόν τσάκκισε ἡ λύπη τῆς Κύπρου!
Περιμένει περήφανος τήν ὥρα τοῦ λυτρωμοῦ,
γιὰ νά γιορτάσει μαζί μέ ὄλους τοὺς σκλαβωμένους τῆς γῆς του
τή χιλιοπόθητη λευτεριά!

ΑΥΤΗ ΤΗ ΣΤΙΓΜΗ...

Αὐτή τή στιγμή ἀκούω τόν παλμό τῆς μεγάλης
καρδιάς σου
νά μελωδεῖ γι’ ἀγάπη κι εὐγένεια·
νά σμίγει μέ τόν δικό μου παλμό,
κι ὅστερα νά γίνεται ἓνα μέ τόν παλμό τῆς ἀγέραςτης
καρδιάς τοῦ Σύμπαντος,
πού χτυπᾷ πονεμένα, δημιουργικά, αἰώνια!

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΜΠΟΥΛΙΔΗΣ

ΑΙΣΧΥΛΟΣ ΚΑΙ «ΚΥΠΡΙΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡ»,
ΕΝΑΣ ΜΥΘΟΣ ΠΟΥ ΠΟΛΥ ΔΙΑΙΩΝΙΣΤΗΚΕ.

Αφορμή για το σύντομο αυτό άρθρο πήραμε από την πρόσφατη μελέτη του Διευθυντή του Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' δρα Κ. Χατζηστεφάνου που δημοσιεύτηκε σε φιλολογικό περιοδικό της Γερμανίας και ανατάραξε τα νερά γύρω από τον Κύπριο χαρακτήρα του Αισχύλου με τη ρηξικέλευθη προσέγγισή του.¹

Στις «Ικέτιδες» του Αισχύλου, στο στίχο 282, μας παραδόθηκε η γραφή «Κύπριος Χαρακτήρ», η οποία μέχρι σήμερα ταλάνιζε τους μελετητές και έδωσε λαβή να θεωρηθούν οι Κύπριοι ως μη Έλληνες, αφού ο τραγικός ποιητής τους τοποθετούσε δίπλα στους Λίβυους, τους Αιγυπτίους, τους Ινδούς, τους Αιθίοπες και τις Αμαζόνες. Χωρίς αμφιβολία είναι ένα δυσκολονόητο κείμενο το οποίο, όπως παρουσιάζεται διατυπωμένο σήμερα, αφήνει περιθώρια για διάφορες ερμηνείες. Λέει συγκεκριμένα στο σχετικό απόσπασμα ο Αισχύλος, στο οποίο γίνεται συζήτηση μεταξύ του βασιλιά του Άργους, Πελασγού, και του χορού των Δαναΐδων:

Βα.

- ἄπιστα μυθεῖσθ', ὦ ξένοι, κλύειν ἔμοι,
 ὅπως τόδ' ὑμῖν ἔστιν Ἄργεῖον γένος.
 Λιβυστικαῖς γάρ μᾶλλον ἐμφερέστεραι
 280 γυναιξὶν ἔστε κοῦδαμῶς ἐγχωρίαῖς·
 καὶ Νεῖλος ἂν θρέψειε τοιοῦτον φυτόν·
 Κύπριος χαρακτήρ τ' ἐν γυναικείοις τύποις
 εἰκῶς πέπληκται τεκτόνων πρὸς ἀρσένων·
 Ἰνδὰς τ' ἀκούων νομάδας ἱπποβάμοσιν
 † εἶναι καμήλοις ἀστραβιζούσας χθόνα†
 285 παρ' Αἰθίοψιν ἀστυγειτονουμένας,
 καὶ τὰς ἀνάνδρους κροεβότους τ' Ἀμαζόνας,
 εἰ τοξοτευχεῖς ἦτε, κάρτ' ἂν ἦ κασα
 ὑμᾶς διδάχθεις (δ') ἂν τόδ' εἰδείην πλέον,
 290 ὅπως γένεθλον σπέρμα τ' Ἄργεῖον τὸ σόν'.

Ο Άγγλος ιστορικός Sir George Hill, γράφοντας πριν από πενήντα και πλέον χρόνια και βασίζοντας το σκεπτικό του στο πιο πάνω χωρίο, ισχυρίστηκε ότι είναι μάταιη κάθε προσπάθεια για απόδειξη της ελληνικότητας των Κυπρίων², αφού ο ίδιος ο Αισχύλος τους θεωρεί ξένους.

Όπως ήταν φυσικό, σ' ένα νησί ουσιαστικά ελληνικό για περισσότερα από τρεις χιλιετίες, που κράτησε την ελληνικότητά του μέσα από πολύ αντίξοες συνθήκες, ένα τέτοιο συμπέρασμα προκάλεσε άμεσο αντίλογο³, ο οποίος συνεχίστηκε μέχρι σήμερα, επειδή η Κύπρος όχι μόνο δεν

αποκαταστάθηκε εθνικά, αλλά η τύχη του λαού της, επομένως και η παρουσία του ελληνισμού στα χώματά της, βρίσκονται στην κόψη του ξυραφιού. Οπιδήποτε λοιπόν αναφέρεται στην εθνική υπόσταση των Ελλήνων της Κύπρου ενδιαφέρει και σήμερα κατά τρόπο άμεσο.

Ο πιο σημαντικός Κύπριος ερευνητής που απάντησε έγκαιρα με τρόπο ολοκληρωμένο και επιστημονικά τεκμηριωμένο ήταν ο Κων/ντίνος Σπυριδάκις. Με επιστημονική προσέγγιση και σοβαρότητα κατέρριψε τους ισχυρισμούς του Hill με άρθρο του που δημοσιεύτηκε το 1946 στις Κυπριακές σπουδές⁴, του οποίου δίδουμε πιο κάτω πολύ αδρομερώς τα επιστημονικά συμπεράσματα στα οποία κατέληξε και τα οποία έχουν ως εξής:

- α) Η φράση «Κύπριος χαρακτήρ» δεν έχει εθνολογική αλλά τοπογραφική σημασία.
- β) Η κατάταξη της Κύπρου ανάμεσα στις χώρες του νότου και της ανατολής έγινε για γεωγραφικούς λόγους, κάτι που έπραξε και ο Όμηρος πριν από τον Αισχύλο.
- γ) Ο Αισχύλος θεωρεί ότι η Κύπρος ανήκει στον ελληνικό κόσμο και αναφέρει μάλιστα μεταξύ άλλων κυπριακών πόλεων και τη Σαλαμίνα, την οποία προβάλλει ως αποικία των Αθηναίων, άρα θα ήταν αδύνατο να θεωρεί τους Κυπρίους ως μη Έλληνες.

Το γεγονός, μάλιστα, τονίζει ο Σπυριδάκις, ότι ο βασιλιάς Πελασγός πείστηκε στο τέλος για την Αργεία καταγωγή των Δαναΐδων παρά την έκπληξη που δοκίμασε αρχικά εξαιτίας της αμφίεσής τους, δείχνει πως τα εξωτερικά γνωρίσματα, όπως για παράδειγμα το ντύσιμο, δεν ήταν αλάθητα κριτήρια εθνικής καταγωγής⁷.

Φυσικά η ερμηνεία που επιχείρησε ο Σπυριδάκις, ο Hill καθώς και άλλοι, όπως θα δούμε πιο κάτω, θεωρεί ως δεδομένο ότι ο Αισχύλος χρησιμοποίησε πράγματι τη φράση «Κύπριος χαρακτήρ». Αν όντως έτσι έχουν τα πράγματα, χωρίς αμφιβολία η προσέγγιση και η ερμηνεία του Σπυριδάκι είναι πολύ πειστική.

Ο δρ. Κυριάκος Χατζηγιάννου, προσπαθώντας να ερμηνεύσει τους ίδιους στίχους, καταλήγει στο συμπέρασμα πως η λέξη «Κύπριος» παράγεται από το ουσιαστικό κύπρος που σημαίνει χαλκός, επομένως ο «Κύπριος χαρακτήρ» δεν είναι τίποτε άλλο παρά μόνο η χάλκινη στάμπα που εκτυπώνεται πάνω στα νομίσματα, η οποία με τον καιρό παίρνει σκούρο χρώμα⁸, άρα και ο Αισχύλος, συνεχίζει ο δρ. Χατζηγιάννου, υπαινίσσεται προφανώς το σκουρόχρωμο των Δαναΐδων. Το ισχυρότερο έρεισμα της πιο πάνω ερμηνείας είναι κατά την άποψή μας η αναφορά του Κύπριου ερευνητή σε παρόμοια εικόνα που παρουσιάζει ο Ευριπίδης στην Ηλέκτρα, όταν ο Ορέστης ερωτά την αδελφή του γιατί ο υπηρέτης τον κοιτάζει τόσο επίμονα, σαν να ξεετάζει τη στάμπα λαμπρού ασημένιου νομίσματος, θέλοντας μ' αυτό να τονίσει το ξανθό του χρώμα.⁹

Κατά τον δρ. Χατζηϊωάννου ο Αισχύλος χρησιμοποίησε το χαλκό, για να τονίσει το σκούρο χρώμα του δέρματος και κατ' αναλογία ο Ευριπίδης χρησιμοποίησε το ασήμι για να αποδώσει το ξανθό, και οι δυο όμως χρησιμοποίησαν τον ίδιο τύπο έκφρασης¹⁰.

Ένας τρίτος σημαντικός Κύπριος ερευνητής που ασχολήθηκε με το ίδιο πρόβλημα είναι και ο δρ. Στέλιος Χ" Στυλλής, ο οποίος μάλλον απρόθυμα¹¹ δέχεται ως γνήσιους τους δυο επίμαχους στίχους των Ικέτιδων (282, 283) και προτείνει πως ο Αισχύλος με τη λέξη «Κύπρος» αντί «Κύπριος» αναφέρεται στο νησί Κύπρος και όχι στο χαλκό¹², όπως υποστηρίζει ο δρ. Χατζηϊωάννου.

Όπως αναφέραμε και στην αρχή, το σχετικό κείμενο του Αισχύλου παρουσιάζει αρκετές δυσκολίες ως προς το νόημά του και όχι μόνο αυτό, αλλά πάσχει μετρικά¹³, γι' αυτό και προτάθηκε η γραφή «Κύπρος» αντί «Κύπριος» που έχει το πρωτότυπο κείμενο¹⁴. Εδώ θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι στον αρχαιότερο σωζόμενο κώδικα των Ικέτιδων έχουμε αντίστοιχη γραφή «Κύπρις» πράγμα που πιστοποιεί την ύπαρξη των δυσκολιών.

Ο τελευταίος Κύπριος ερευνητής που ασχολήθηκε με το πρόβλημα είναι ο δρ. Κώστας Χατζηστεφάνου, ο οποίος ύστερα από προσεκτική ανάλυση των σχετικών στίχων, πολύ προσφύως κατέληξε στο συμπέρασμα πως δε χρειάζεται ούτε εξοβελισμός τους¹⁵ ούτε και μεταφορική ερμηνεία τους, γιατί απλούστατα ο Αισχύλος ποτέ δεν έγραψε για Κύπριο χαρακτήρα, αλλά χρησιμοποίησε τη διατύπωση «και προς χαρακτήρ» μια διατύπωση που εύκολα αλλ' αθέλητα παραποιήθηκε από κάποιον από τους πρώτους αντιγραφείς του Αισχύλου, ένα λάθος που εύκολα θα συνέβη και διαιωνίστηκε, αφού τότε δε γινόταν χωρισμός των λέξεων κάτι που θα βοηθούσε από την αρχή, ώστε να μη γίνει το λάθος. Το ημιστίχιο λοιπόν «και προς χαρακτήρ» μετατράπηκε σε «Κύπρος» ή «Κύπριος» ή «Κύπρις χαρακτήρ», δημιουργώντας ήδη από την αρχαιότητα σοβαρά μετρικά και νοηματικά προβλήματα. Το χειρότερο φυσικά είναι ότι χρησιμοποιήθηκε άκριτα, ίσως μάλιστα όχι χωρίς εσκεμμένη προκατάληψη, για να πληγεί η εθνική μας ταυτότητα, αφού σε ανύποπτο χρόνο ένας γνήσιος και πατριώτης Αθηναίος, ο Αισχύλος, μας θεωρούσε ξένους σε σχέση με τους Έλληνες. Χρειάστηκε η διεισδυτικότητα του δρ. Χατζηστεφάνου, για να αποκατασταθεί το κείμενο και να διορθωθεί ένα λάθος κάποιου αρχαίου αντιγραφέα, που ας σημειωθεί δεν ήταν το μοναδικό του¹⁶.

Πέρα από τη φιλολογική προσέγγιση που πραγματοποιεί ο δρ. Χατζηστεφάνου και η οποία δικαιολογεί απόλυτα την αποκατάσταση του κειμένου όπως προτείνει, τα ιστορικά γεγονότα της εποχής εκείνης έρχονται να συνηγορήσουν υπέρ της ορθότητας των απόψεών του.

Είναι γνωστό πως ο Αισχύλος πολέμησε τους Πέρσες στο Μαραθώνα και τη Σαλαμίνα και είναι ο συγγραφέας του αξεπέραστου παιάνα «Ίτε παίδες

Ελλήνων...», επομένως συναισθηματικά θα ένιωθε πολύ Έλληνας και θα ήταν περήφανος γι' αυτό. Όταν επομένως ο ίδιος ο Αισχύλος στο έργο του «Πέρσαι» που πιθανό να γράφτηκε λίγο μετά τις «Ικέτιδες» απεριφραστα θεωρεί την Κύπρο μαζί με τη Λήμνο, την Ικαρία, τη Ρόδο και την Κνίδα αναπόσπαστο μέρος του ελληνικού κόσμου¹⁷ θα ήταν το λιγότερο παράλογο να δεχθούμε ότι στις «Ικέτιδες» κάμνει λόγο για Κύπριο χαρακτήρα, οτιδήποτε κι αν εννοείται με αυτό. Επομένως η λύση που προτείνει ο δρ. Χατζηστεφάνου στο πρόβλημα φαίνεται να δικαιολογείται απόλυτα μέσα από τα ίδια τα κείμενα και το χαρακτήρα του μεγάλου τραγικού. Ο Αισχύλος που έλαβε μέρος στη ναυμαχία της Σαλαμίνας το 480 π.Χ. σίγουρα θα ήταν γνώστης των αποφάσεων των συμπατριωτών του που λήφθηκαν το επόμενο έτος, μετά τη νικηφόρα μάχη στις Πλαταιές. Και η πιο σημαντική απόφασή τους ήταν να απελευθερωθούν όλες οι ελληνικές πόλεις από τον περσικό ζυγό, γι' αυτό και στάλθηκε πάραυτα στην Κύπρο ο Σπαρτιάτης Πανσανίας επικεφαλής ελληνικής δύναμης, για να διώξει τους Ασιάτες κατακτητές. Πώς ήταν δυνατό ένας ακραιφνής Έλληνας, γνώστης όλων αυτών των ενεργειών, να αμφισβητεί την ελληνικότητα των Κυπρίων και μάλιστα σ' ένα έργο, όπως τις Ικέτιδες, το οποίο γράφτηκε ελάχιστα χρόνια μετά τη μάχη των Πλαταιών; Εξάλλου σύμφωνα με τον Ηρόδοτο η Κύπρος ήταν κατ' εξοχήν ελληνική,¹⁸ όπως ελληνική ήταν και η αμφίεση των Κυπρίων εκτός από τις τιάρες (μίτρες) των βασιλιάδων τους. Πιστεύω λοιπόν πως θα ήταν αδιανόητο για τον Αισχύλο να θεωρεί ότι οι Κύπριοι ήσαν οτιδήποτε άλλο εκτός από Έλληνες και σωστά ο δρ. Χατζηστεφάνου προτείνει τη δική του λύση στο πρόβλημα που παρουσιάζει ο στίχος 282 στις Ικέτιδες.

ΔΡ. ΑΝΔΡΕΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΣ

1. HERMES 118 (1990), 282 κ.ε.
2. A History of Cyprus I (1949), σελ. 94 (πρώτη έκδοση το 1940).
3. Πρώτος ο Λοΐζος Φιλίππου δοκίμασε να αντικρούσει την άποψη του Hill στο περιοδικό «Πάφος Ε', τεύχος 6, (Ιούνιος 1940), σελ. 231-4.
4. Κυπριακά Σπουδαί, I (1946), 37 κ.ε.
5. Αυτόθι, σελ. 43.
6. Ικέτιδες, στιχ. 324.
7. Ο. π. σελ. 40.41.
8. Πρακτικά του Δεύτερου Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου (1985), σελ. 511.
9. Στίχοι 568-9. Ο δρ. Ανδρέας Βοσκός βρίσκει πειστική την ερμηνεία που δίνει ο δρ. Χατζηϊωάννου. Βλέπε Αθηνά 75 (1974-75), 459-463.
10. Υποσημ. 8, σελ. 513.
11. Αυτόθι, σελ. 515 κ.ε. Η απροθυμία του (σελ. 517) φαίνεται να στηρίζεται στον εξοβελισμό των στίχων 282-3 από τους H.F. Johansen και E.W. Whittle που θεωρούν ότι ενσωματώθηκαν στο

κείμενο αργότερα. Βλέπε Johansen and Whittle, *Textual Notes on Aeschylus: Supplices 1-503* στο περιοδικό *Symbolae Osloensis* 50 (1975) 20-25.

12. Αυτόθι, σελ. 520.
13. Αυτόθι, σελ. 515-6 με σχετική βιβλιογραφία.
14. Αυτόθι.
15. Κ. Χατζηστεφάνου, υποσημ. 1, σελ. 282 υποσημ. 2.
16. Αυτόθι, 291.
17. Πέρσαι, στίχ. 887-895. Παρόμοια παρατήρηση προβάλλει και ο Σπυριδάκης, υποσημ. 4, σελ. 42.
18. VII 90.

**ΣΤΑ ΟΓΔΟΗΚΟΣΤΑ ΠΡΩΤΑ ΓΕΝΕΘΛΙΑ
ΤΟΥ ΦΙΛΟΥ ΜΙΧΑΛΑΚΗ ΚΥΘΡΑΙΩΤΗ
1991**

Τὰ χρόνια δὲν μετροῦν γιὰ τὴ ζωὴ
μετροῦ τὸ πάθος κι ἡ καρδιά.
Ἄν τὸ κερδίσεις τ' ὄνειρο μὲ πράξη
ἀνοίγουν τότε οἱ οὐρανοὶ
μ' ἓνα τριαντάφυλλο πρωϊνό.

Καλὰ γενέθλια κάθε χρόνο μὲ χρυσὴ καρδιά
καὶ μὲ ἀνοιχτὴ παλάμη.
Τὰ σέβεται ὁ Θεός.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΠΙΚΡΟ ΑΣΜΑ ΣΤΟ ΠΑΝΑΓΑΘΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΗΣ ΡΩΞΑΝΗΣ

*Πόση ηλικία, Θεέ μου, έχει ή δυστυχία;
Ρωξάνη Παυλέα*

Δέν είχαμε τή Ρωξάνη κι ἦταν θολός γιά μᾶς κάθε κρυστάλλινος ἥλιος,
τραγουδοῦσε πῶς ἤθελε νά γινόταν μιὰ ἀστρική πεταλούδα
κι ἔγινε· ἄ νά ᾿χαμε μιὰ κρυφή της ἀχτίνα τῆς πληγωμένης καρδιάς μας
καλή ρυθμίστρια· ἄχ κι ἂν ὄλα τὰ μελωδικὰ πουλιὰ ἂν ὄλα
τὰ χαριτωμένα τρεχάμενα νερά τῆ φώναζαν· ἂν ὄλα τὰ καλοκαίρια
μ' ὀλόκληρο τ' ὀλόφωτο τῶν τζιτζικιῶν τους γεμάτο ἀφοσίωση
κῆρυγμα τὴν καλοῦσαν· κι ἂν ὄλη ἡ γυμνασμένη ρητορική τῶν κυμάτων μ'
ὄλα τῆς τ' ἀφροισμένα τῆς βότσαλας ρητόρευε
στ' ἀκρογᾶλια τῆς δὲ θὰ τὴν ἔπειθαν καὶ δὲ θὰ ξαναγύριζε
στὸ ἄδειο τῆς δωμάτιο!

Εἶχε πετάξει μ' ἓνα περίσσιο θάρρος τὸ σωματικό μας
εκεῖνο δίχτυ, ἐκείνη τὴν κολλητική μὲ μιὰ πλήρη πλάνη
ξόβεργα, ἐκείνη τοῦ φανατισμοῦ καὶ τῆς ἀπληστίας μας
τὴν πολλὴ λάσπη καὶ βγῆκε καὶ πῆγε σ' ἄλλων
μακρινῶν ἀόρατων γαλαξιῶν τὴν ἀνέσπερη ἀλήθεια.

Ἐπῆρχε λοιπὸν μέσα στὰ Σύμπαντα μιὰ μορφικὴ ἀντήχησι;
Δὲ μᾶς ἄδειαξε ὁ θάνατος ἀπὸ μέρμινες καὶ φόβους;

Δέν ἐπιστρέψαμε στὸν οὐρανό, τὸ δεινὸ ἐκεῖνο τοῦ βίου μας,
περίπατο ἐγκαταλείποντας;

Δέν ἔβλεπε ἓνας ἥλιος ὀξυδερκέστατος τὸ διάφανο
στ' αὐγά τοῦ κολιμπριοῦ κρυστάλλο; Τὸν Ἀπρίλη ἓνας
ἄνεμος ἐρωτικός δὲ μοίραζε ἑξακοντίζοντας χιλιοστοὺς
καὶ χιλιοστοὺς μὲ μικροσκοπικοὺς πυραυλίσκους τὴν κίτρινη
βροχὴ τῆς γύρης στὸν πευκῶνα;
(Τὸ γυαλί καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ δένδρο δὲν ἦταν βέβαια οὐρανός,
ἀλλὰ δὲν εἶχαν κι ἐκεῖνα κάποιο του καλὸ μέροςμα;)

Ἄχ κι ἐμεῖς μέναμε ἐδῶ καὶ σχηματίζαμε μ' ὄλα τὰ πετρωμένα
μας δάκρυα μιὰ γέφυρα μήπως τὴν συναντούσαμε
φωνάζοντας μ' ὄλα τῆς μνήμης τῆς ορθάνοιχτα τὰ παράθυρα!

Ἄχ μόνο μέσα στὰ ὄνειρα, ἐκεῖνα τ' ἀμυντικά σημεῖα
 στό συμπαντικό μας ἀσυνείδητο γιὰ τὴν καθημερινή μας
 τὴν ἐφήμερη ἀφύπνιση, ἐκεῖ στὰ ὄνειρα τὴ βλέπαμε
 καὶ τὴν ἀκούγαμε ν' ἀνέβαινε τὶς ἐξωτερικὲς
 τὶς ἄδειες κλίμακες τοῦ σπιτιοῦ μας
 χωρὶς περπάτημα πιὰ
 παρὰ μὲ κενὲς εἰκόνες περπατημάτων!

ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΠΑΥΛΕΑΣ

Χριστόφορος Σάββα: Κάρτα (γιὰ τὸν Α. Λαλιθῆ)

Η ΣΥΜΦΙΛΙΩΣΗ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Η Χαμπού ήταν η μόνη από τις τρεις αδελφές που ζούσε ακόμη, παρ' ότι ήταν πιο μεγάλη κατά την ηλικία και η πιο βασανισμένη. Παντρεύτηκε κατά τα έτη της εποχής και τις ανάγκες της οικογένειας σε νεαρή ηλικία, μόλις 17 χρόνων, για να εγκαταλειφθεί στη συνέχεια άσπλαχνα και δίχως πολλές εξηγήσεις από το σύζυγό της, μόλις δυο χρόνια μετά το γάμο της, για τα μάτια και μόνο της Ελένης, ωραίας και εύπορης γειτόνισσάς της.

Τα σπίτια των τριών αδελφάδων - πλιθόχτιστες μονοκατοικίες - ήταν χτισμένα στον ίδιο δρόμο, αντικρουστά το ένα με το άλλο κι οι τρεις αδελφές από ένστιχτο και ανάγκη είχαν εφαρμόσει την κοινοκτημοσύνη. Μόνον ο ύπνος τις εχώριζε. Απεναντίας σινικόν τείχος εχώριζε αυτή και το σπίτι της από εκείνο της προκομμένης, της κλεφτανδρούς όπως την αποκαλούσε, από τότε που ξεμυάλισε τον σύζυγό της. Κουβέντα δεν σταύρωσαν μεταξύ τους, παρ' ότι πλείστες όσες φορές την ημέρα οι στρατες τους έσμιγαν είτε στη βρύση, είτε κατά το πότισμα των μυριστικών, είτε στην εκκλησία είτε αλλού. Και σχεδόν πάντα η Χαμπού, θεωρώντας την ωραία γειτόνισσά της σαν υπαίτιο των συμφορών της, κρατούσε πάντα επιθετική στάση, πετώντας της συχνά λόγια, σ' αντίθεση μ' εκείνη που κατά κανόνα σώπαινε ή υποχωρούσε αμυνόμενη. Μάλιστα σε στιγμές παροξυσμού μίσους η Χαμπού κόντευε πολλές φορές να της επιτεθεί και να την ξεσχίσει με τα χέρια της, όπως έλεγε συχνά εξομολογούμενη στις αδελφές ή άλλες γειτόνισσες τα πάθη της.

Με τον καιρό αυτή η πίκρα κι η επιθετικότητα που μάζεψε στην ψυχή της, στο αίμα της θα έλεγε κανείς, επέστρεψαν τα βέλη τους προς την ιδίαν, για να εξελιχθούν σε ένα είδος επιληψίας που τη βασάνιζε. Αρκούσε μια στενοχωρία συνηθισμένη, μια ένταση ψυχολογική για να της ανέβει το αίμα στο κεφάλι, τα μάτια της ν' αλληθωρίσουν, με τους βολβούς γυρισμένους ανάποδα, για ν' ακολουθήσουν έπειτα ακατάληπτες φράσεις βγαλμένες με αφρούς από το στόμα της, ενώ τα χέρια της τεντωμένα, ξερά λες, οριζοντιώνονταν κολλητά στο σώμα της που έπεφτε στη γη λιγοθυμισμένο.

Ωστόσο σιγά σιγά η παρέα των αδελφάδων της, που πάντα της έδειχναν ανοχή και κατανόηση, η φροντίδα των παιδιών της - δυο κορίτσια που της κατέλιπε ο προκομμένος, απορρόφησε όλο το ενδιαφέρον της, και υποκατάστησαν σε κάποιο βαθμό την έλλειψη της συζυγικής αγάπης και προστασίας. Μόνο που το παλιό μίσος συχνά αναζωπυρωνόταν. Το αναζωπύρωναν, αλλοίμονο, και γεγονότα που υπό άλλες περιστάσεις είναι βέβαιο πως μόνο χαρά και ευτυχία θα προκαλούσαν στη Χαμπού, που κατά βάθος ήταν καλής ψυχής άνθρωπος. Ο προκομμένος σε λίγα χρόνια σκάρωσε κάμποσα κουτσούβελα με την νέα σύζυγο και τούτα γίνονταν καρφί στο μάτι της. Εκείνα είχαν προστα-

σία, είχαν σκέπη και φτερά διπλά, ενώ τα δικά της; Εγκαταλελειμμένα, αποτραβηγμένα βίαια και παράκαιρα από την πατρική στοργή και με την περιφρόνηση και την ρετσινιά του κόσμου σε κάθε τους βήμα. Δίχως να το θέλει η Χαμπού πρόβαλλε την απέχθεια της και προς τα παιδιά της Ελένης τα αθώα κι ανεύθυνα, συγκρίνοντάς τα άθελα με τα δικά της τ' απροστάτευτα.

Τα χρόνια περνούσαν. Ξενοδουλεύοντας η βασανισμένη ζωντοχήρα, κατάφερε, προς έκπληξη πολλών και κόντρα στη μοχθηρία διαφόρων, ν' αποκαταστήσει τις δυο θυγατέρες της.

Του χρόνου συνεργούντος και από τις ευχάριστες αυτές εξελίξεις, το μίσος της προς τη γειτόνισσα υποχώρησε κάπως κι έδωσε τη θέση του σε μια αδιαφορία και αποξένωση. Τώρα όλο και αραιότερα έφερε το όνομά της στα χείλη της.

Οι άλλες αδελφές της, όπως αναφέραμε, παρ' ότι πιο καλοτυχημένες προπορεύθηκαν στον τάφον. Και η Χαμπού κλείστηκε τώρα στο φτωχό της σπιτάκι. Αντικρύζοντας αυγή και βράδυ από το ανοιχτό παραθυράκι της τα καημένα τα σπιτάκια των αδελφάδων της, κατάκλειστα και έρημα, γέμιζε θλίψη η καρδιά της και τα μάτια της αυθόρμητα δάκρυα. Η αλλοτινή τρυφή με την παρέα, το καθημερινό κουβεντολόι με τις στοργικές της αδελφές, έστω ασήμαντη, έγινε τώρα ερήμωση και σκότος. Και ωραιοποιημένη μεσ' από το φίλτρο της μνήμης τήνε σπάραζε κρυφά. Αχ γιατί να μην πάγει κι αυτή μαζί τους.

Η μόνη διέξοδος της ήταν τώρα το σπίτι κι η συντροφιά της κόρης της στη γειτονιά την απάνω..

Κι εκεί περνούσε τις πιο πολλές ώρες της βοηθώντας την κόρη της στη λάτρα του σπιτιού και σ' άλλες οικιακές ασχολίες. Όμως όταν αναγκαστικά το βράδυ έπρεπε να επιστρέψει στο φτωχικό της, για να διανυχτερεύσει, μια πίκρα κι όλες οι θύμησης της πλάκωναν την ψυχή και την παρηγορούσε μονάχα η σκέψη πως, σαν καλοξημερώσει ο Θεός, θα βρεθεί και πάλι ανάμεσα στην συντροφιά της κόρης και των εγγονών της.

Η μόνη επίσκεψη που τώρα μπορούσε να κάνει στις αδελφές της ήταν στο κοιμητήριο όπου από καιρό μετοίκησαν διαπαντός, για ν' ανάψει τα καντηλάκια τους, αφού πρώτα αλλάξει το λαδάκι τους, στις μικρές σκαλιστές θυρίδες των λευκών μαρμαρίνων σταυρών με τη φλογίτσα τους να τρέμει υπό τη φρίττουσαν πνοή του ανέμου. Χωρίς λέξεις, με μόνη τη σιωπή της συνδιαλεγόταν με τις νεκρές της αδελφές, για να σκουπίσει στη συνέχεια τα θαλερά δάκρυα που γυάλιζαν στις κόγχες των ματιών της.

Τούτο το έκανε κάθε Σάββατο, από πατροπαράδοτη ευλαβική συνήθεια και ιερή υποχρέωση, αλλά όχι λιγότερο και από την ανάγκη να συνεχίσει την επικοινωνία με τις αγαπημένες της αδελφές και πέραν του τάφου όσο το μπόραγε.

Η αποξένωση με τη γειτόνισσά της συνεχιζόταν, αν και απέβαλε όπως προείπαμε, τα ίχνη του μίσους παίρνοντας τη μορφή της αδιάφορης ψυχρότητας. Όσπου ο θάνατος πλήγμα αρχαίο, συνήλικο της ζωής των βροτών και όμως πάντα φοβερό, με θύμα αυτή τη φορά τη γειτόνισσά της, κίνησε στα σπλάχνα της Χαμπούς παράξενα αισθήματα συμπάθειας που ωστόσο έμεναν ακόμη ανεκδήλωτα. Τι είχε συμβεί; Ένα από τα αγόρια της Ελένης που έπασχε από ένα είδος επιληψίας, βρέθηκε πελιδνός νεκρός σε έρημη ακτή, εκβρασμένος από τη θάλασσα, ύστερα από παρέλευση τριων ημεροnuχτίων και ύστερα από ολοήμερες και ολονύχτιες έρευνες της αστυνομίας και των μεγαλύτερων αδελφών του. Ενώ κολυμπούσε έχασε τις αισθήσεις του και το κύμα άγριο τον παρέσυρε, τον τύλιξε και τον έπνιξε.

Άγρια θάλασσα, μέγαιρα, χρειάστηκε τρεις μέρες για να της περάσει ο θυμός και να εκβράσει στην ακτή το θύμα της.

Δεν πέρασαν δέκα-δεκαπέντε μέρες από το πνίξιμο του παιδιού, κι ένα Σάββατο δειλινό, όπως συνήθιζε, η Χαμπού πήγε στο κοιμητήριο για ν' ανάψει τα καντήλια των αποθαμμένων της. Μόλις στην είσοδο του κοιμητηρίου πήρε το μάτι της ένα μελανό ίσκιο κάτω από το ξύλινο σταυρό, που φρουρούσε ένα νιόσκαφο μνήμα. Με λυμένη τη μπόλια, γονατιστή στον ίσκιο του σταυρού, μέσα στην άκρα ερημιά κι μακριά από τους ανθρώπους, η έρημη μάνα άφηνε ελεύθερα να βγαίνει από το στήθος της γοερός ο θρήνος για το αδικοχαμένο παιδάκι της. Η Χαμπού κοντοστάθηκε αμήχανη. Η μοιρολογούσα μάνα, που δεν ήταν άλλη από την Ελένη, γύρισε για μια στιγμή το βλέμμα προς το μέρος της και, αναγνωρίζοντας την, από ένα αίσθημα αυτοσυντήρησης έκανε ν' ανασηκωθεί, δένοντας σφιχτά τη μπόλια κάτω από το σιαγόني της. Η Χαμπού με χαμηλωμένο βλέμμα προχώρησε προς το μέρος της. Ένας λυγμός αυθόρμητα της ξέφυγε απ' το στήθος. Η Ελένη την κοιτούσε μεσ' απ' τα δάκρυα της. Κι η Χαμπού, δίχως κανένα δισταγμό, νιώθοντας την γειτόνισσα της σαν μια ψυχή αδελφή όμοια βασανισμένη, την πήρε απ' τους ώμους, τη σήκωσε και χύθηκε στην αγκαλιά της. Και με το διακίωμα που πήρε από τόσες πίκρες της ζωής, τόσα βάσανα και χωρισμούς της απηύθυνε θερμά λόγια παρηγορητικά. Κι εκείνη, ακούγοντας την σιωπηλή, ένιωσε μια πρωτόγνωρη ζέστα μέσα στα στήθη της.

Κι ενώ ο ήλιος έδυε πίσω από τ' αντικρυνά βουνά και το φως λιγότευε παντού, αγκαλιασμένες οι δυο μαύρες σκιές προχώρησαν προς την έξοδο του κοιμητηριού ανάμεσα στο πλήθος των ολόλευκων σταυρών περιχυμένων από τη γαλήνη και το μελαγχολικό φως των πρώτων άστρων. Ο πόνος, η κοινή μοίρα των θνητών, τις είχε ενώσει.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΠΙΛΛΑΣ

ΤΡΙΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΟ ΝΙΚΗΦΟΡΟ ΒΡΕΤΤΑΚΟ

Κι ἂν φεύγει ὁμως
 ἓνας ὠραῖος Ἕλιος ἑλληνικός
 σὰν πάνω ἀπὸ γαλάζια πάχνη
 ἢ τοῦ χιονιοῦ σεντόνι καθαρὸ μὲς στὴν αὐγή
 μὲς' ἀπ' τοὺς στίχους γιὰ πάντα θ' ἀναδύεται.

Νικηφόρε,
 τώρα θά σ' ἀγκαλιάσει ὁ Ταϊγέτος
 ἓνα θὰ γίνεις μὲ τὴν πέτρα
 καὶ τὰ περήφανά του ἔλατα
 μὲ φῶς νὰ ταξιδεύεις μὲς τὰ χρόνια
 κι οἱ ροδοδάφνες τοῦ Εὐρώτα ἀνάλαφρες
 κάτω ἀπ' τὸ φεγγάρι
 στὸν τάφο σου θ' ἀνάβουν τὰ καντήλια τους.

Εἶπες τὸν Ἕλιο
 μὲ χιλιάδες γαλανὲς φλογέρες
 βγαλμένες μὲς' ἀπ' τὸ αἷμα σου,
 εἶπες τὸν κόσμον μ' ἓν' ἀτέλειωτο, βαθὺ
 θρόισμα καλοσύνης.

Ἐξησες, Νικηφόρε, μὲς στὸ φῶς
 καὶ τώρα μὲς τὸ φῶς ἀναλαμβάνεσαι
 ἀπλός, ὠραῖος, ὀρθός
 - στρατιώτης τῆς ποιήσης καὶ τῆς Ἐλευθερίας.

Β'

Τὸ λυπημένο βλέμμα του ἄπλωνε σὰ δίχτυ
 καὶ μέσα του πουλιά
 καὶ ψάρια στίχων σπαρταροῦσαν
 κι ἄκουε πίσω ἀπ' τοῦ χρόνου τὴ βοή
 τὸ τρίξιμο τῆς φλόγας στὴ γωνιά τοῦ πατρικοῦ του
 μὲ τῆς ἀγάπης σμίγοντας συστήματ' ἀστρικά
 κι ἄρνια ἄρνια λυπητερὰ βελάσματα
 ἀπ' τὶς κοιλάδες τοῦ Ταϊγέτου
 καὶ μὲ κρυφὲς πηγὲς πού ἀπὸ τὰ σπλάχνα του ἀνάβλυζαν
 νὰ πλένουν τὶς πληγὲς τῶν λαβωμένων.

Γ'

Όταν οί Κάλας, οί Έμπειρικοί και λοιποί
 έπαίξαν τὸ πουλί τους
 λάλοι και κωφαλάλοι μέσα στὰ φανταχτερά
 φτερά τὼν παπαγάλων
 - άστούρα και μαστούρα μπρός
 σέ άκκισμούς χορτάτων κι άυλητρίδων
 σύ δρθιος τὰ γκρεμνὰ
 τῆς άρετῆς έδιάβαινες
 με λίγο ἥλιο έλληνικό μες στο γυλιό σου,
 με λόγο άπλό μοιράζοντας, σαν άρτο τὴν ψυχή σου
 στους όμοαίματους σου άδελφούς
 τοῦ σύμπαντος χωριάτης,
 Νικηφόρε!

ΑΝΤΩΝΗΣ ΠΙΛΛΑΣ

Λευτ. Οικονόμου: Σκίτσο

ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΚΥΠΡΙΑΚΩΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ

Η αναδίφηση στα τεύχη των λογοτεχνικών περιοδικών της Κύπρου, μας επιβεβαιώνει την πλούσια παραγωγή έργων τέχνης αλλά μας αποκαλύπτει και πνευματικούς θησαυρούς που εκφράζουν το ποιόν και το ύφος διαφόρων εποχών.

Η μικρή μας πατρίδα έχει επιδείξει μεγάλο αριθμό εντύπων, λίγο δυσανάλογο προς τα πληθυσμιακά μας δεδομένα, πράγμα που αποδεικνύει το πάθος των συμπατριωτών μας για έκφραση, πληροφόρηση και ενημέρωση. Παρόλο που τα κυπριακά περιοδικά είχαν και έχουν να αντιπαλέψουν τις οικονομικές αντιξοότητες και την εισβολή κυρίως ελληνικών περιοδικών στον τόπο μας που καλύπτουν μεγάλο μέρος της πνευματικής κίνησης της εποχής μας, εντούτοις προσφέρουν ενδιαφέρουσα ύλη, εκλεκτές συνεργασίες και υψηλό επίπεδο. Ορισμένες δε φορές η προσφορά των λογοτεχνικών κυπριακών περιοδικών είναι αξιοθαύμαστη και υποδειγματική. Δεν είναι δε λίγες οι περιπτώσεις, που Ελλαδίτες πνευματικοί άνθρωποι πρωτοδημοσίευσαν εργασίες τους στα κυπριακά περιοδικά ή συνεργάστηκαν ευρύτερα με αυτά.

Παράδειγμα, τα σημειώματα του Κώστα Βάροναλη στη «Νέα Εποχή», τα ποιήματα της αδελφής του Σεφέρη Ιωάννας Τσάτσου και άλλα.

Στα «Κυπριακά Γράμματα» ο Αντώνης Ιντιάνος πρωτοδημοσίευσε τρία άγνωστα ποιήματα του Καβάφη.

Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι, πολλά Κυπριακά περιοδικά τίμησαν πνευματικούς ανθρώπους και ιστορικά γεγονότα με ειδικά αφιερώματα. Και δεν είναι λίγα αυτά, ούτε και ευκαταφρόνητα από πλευράς περιεχομένου και ποιοτικού επιπέδου.

Από το 1960 ως τις μέρες μας κυκλοφόρησαν 11 λογοτεχνικά περιοδικά με φιλόδοξα σχέδια, μεγάλες προσδοκίες και με δική τους σφραγίδα. Για διάφορους λόγους πολλά από τα περιοδικά αυτά δεν άντεξαν στην πάλη με το χρόνο και ανέστηλαν την έκδοσή τους ή έκλεισαν οριστικά. Γεγονός βέβαια όχι ευχάριστο για την πνευματική ζωή του τόπου. Όμως κι αυτά που παρέμειναν όρθια και κυκλοφορούν αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα, ιδίως οικονομικά, κι αν εξακολουθούν την πορεία τους αυτό οφείλεται στις άοκνες και υπεράνθρωπες προσπάθειες των εκδοτών τους.

Μέσα στις σελίδες λοιπόν των κυπριακών λογοτεχνικών περιοδικών φιλοξενήθηκαν κατά καιρούς εξαιρετικές εργασίες ποικίλων θεμάτων και βρήκαν βήμα να εκφραστούν πολλοί νέοι συγγραφείς. Πέρα από τις αξιόλογες εργασίες που συγκεντρώθηκαν στα έντυπα αυτά παρατηρούμε ότι οι εκδότες και η σύνταξη κάθε περιοδικού ένιωσαν την ανάγκη να αφιερώσουν πολλές σελί-

δες του περιοδικού τους ή ακόμα και ολόκληρο το περιοδικό σε γεγονότα που ξεχώρισαν στην πνευματική ζωή μας καθώς επίσης και σε ιστορικά γεγονότα που σημάδεψαν την πορεία του έθνους μας.

Τον Οκτώβρη του 1960, κάνει την εμφάνισή του το περιοδικό «Πνευματική Κύπρος», το οποίο καταφέρει να επιζεί ως τις μέρες μας, προσφέροντας μάλιστα ξεχωριστές εργασίες για την κυπριακή και ξένη λογοτεχνία. Σημαντική προσφορά του περιοδικού είναι και ο μεγάλος αριθμός αφιερωμάτων του - περισσότερα από 25 - με τα οποία μας δίνει την ευκαιρία να γνωρίσουμε πιο πλατιά και βαθύτερα τα πρόσωπα και τις καταστάσεις που έπαιξαν μεγάλο ρόλο στη διαμόρφωση της πνευματικής και καλλιτεχνικής ζωής του τόπου μας. Στα τεύχη με αριθμό 30 και 39 γίνονται δύο αφιερώσεις στο Γιώργο Σεφέρη.

Στο τεύχος 39 του 1963 και στη στήλη του περιοδικού «Πνεύμα και ζωή» ο Άντης Περνάρης γράφει για το Γιώργο Σεφέρη:

«... Ο Σεφέρης που τιμήθηκε με το λογοτεχνικό Νόμπελ δυόμιση χιλιάδες χρόνια ύστερα απ' την κλασική αρχαιότητα οσμίζεται τα «μαρμάρινα ανθολούλουδα της Αθηναίσσας τέχνης», όπως αποκαλεί ο Παλαμάς κάποια ανάγλυφα του Κεραμεικού κι όπως μπορούμε να αποκαλέσουμε όλα τ' αρχαία αριστουργήματα της σμίλης και του λόγου, χίλια πεντακόσια χρόνια μετά τις Βυζαντινές ιεροτελεστίες νοιώθει την υποκρυπτόμενη κάτω απ' τα χρυσά σύμβολα βαθειά πίστη, χίλια χρόνια μετά τους Ακρίτες ακούει τις οπλές των αλόγων τους μέσα στις πολεμικές τους εξάρσεις και ανασαίνει τη δροσιά των τραγουδιών του λαού μας, πεντακόσια χρόνια μετά την Κρητική άνθιση βλέπει σαν αδάμαστο σύμβολο και σαν τραγική μοίρα της Φυλής τον Ερωτόκριτο και ξαναδίνει με τα δικά του σύγχρονα εκφραστικά μέσα το άρωμα των συμβόλων που πάει να σωστεί μέσα στο πέρασμα των αιώνων.

Ο Σεφέρης όμως είναι και Ευρωπαίος, είναι και παγκόσμιος, δεν είναι μονάχα Έλληνας. Άλλωστε οι Έλληνες ήταν πάντοτε και παγκόσμιοι...

Σμιλεύει τις παλιές εικόνες σε καινούργιο μάρμαρο, χύνει χρησιμοδοτικές εκφράσεις, που μολονότι κάποτε, επιπόλαια κυταζόμενες, μπορούν να θεωρηθούν κοινοτυπίες, εντούτοις έχουν εκπληκτική σημασία αν κυταχθούν προσεκτικά. Όχι πως είναι δύσκολος ποιητής ο Σεφέρης, όπως είπανε μερικοί, αλλά γιατί ζητά κι από τον αναγνώστη της ποίησής του να μετέχει ενεργώς στην πορεία της σκέψης του, για να δεχθεί όλη την πνευματική αντανάκλασή της πάνω από τα πράγματα και τα γεγονότα...».

Στο τεύχος 54, του 1965, γίνεται αφιέρωμα στο Λουκή Ακρίτα. Ο Κωνσταντίνος Σπυριδάκης σ' ένα άρθρο του αφιερώματος με τίτλο «Ο Λουκής Ακρίτας και η Κύπρος» σημειώνει:

«... Την αγάπη του προς την Κύπρον την εξεδήλωνε ποικιλοτρόπως. Αλλ' η αγάπη δεν ήτο δι' αυτό αρκετή. Ήθελε να συνδέσει τον εαυτό του με

μια μεγάλη προσφορά προς την πατρίδα του. Και η προσφορά θα ήτο, ό,τι υψηλότερο υπάρχει, έπρεπε να ήτο εθνική. Η ανάμιξις του εις την εκλογικήν διαπάλην και η άνοδός του εις το αξίωμα του βουλευτού Αθηνών εις τούτο κατ' εξοχήν απέβλεπε, πως να εξυπηρετήσει την Κύπρον, εθνικώς είτε εντός, είτε εκτός του ελληνικού κοινοβουλίου.

Αι αγορεύσεις του εις αυτό και η υποστήριξις του κυπριακού αιτήματος κατά της αγγλικής αποικιοκρατίας εις τον Οργανισμόν Ηνωμένων Εθνών υπήρξαν αξιολογώτατη συμβολή εις τον εθνικόν κυπριακόν αγώνα, τον οποίον εξυπηρετήσε και ως μέλος του Εθναρχικού Συμβουλίου Κύπρου εις τας Αθήνας».

Η «Πνευματική Κύπρος», θα κάνει πολλά ακόμα αφιερώματα για πρόσωπα που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στα γράμματα και στους αγώνες του κυπριακού ζητήματος. Ένα τέτοιο αφιέρωμα είναι κι αυτό που αναφέρεται στο Σίμο Μενάρδο, στο τεύχος 112, του 1970. Ανάμεσα στα κείμενα που τιμούν τον εξέχοντα συμπατριώτη μας, είναι και ο επίλογος της ομιλίας του μαθητού του Ιωάννη Συκουτρή που διαβάστηκε κατά το φιλολογικό μνημόσυνο που τέλεσε η Επιστημονική Εταιρεία την 21η Νοεμβρίου 1933 προς τιμή του Μενάρδου:

«Θα είχα περί Μενάρδου πολλά ακόμη ν' αναπτύξω. Να ομιλήσω δια τον άνθρωπον, όπως τον εβλέπαμεν ημείς οι φοιτηταί τότε, ζωντανήν απόδειξιν μαζί με την τετράγωνον, την δωρική του Ανδρείου Σκιά αρετήν, ότι η ανθρωπιστική των Ελλήνων γραμμάτων επίδρασις δεν ήτο λόγος μόνον. Θα ημπορούσα να ωμιλούσα περί Μενάρδου του πατριώτου, και θα είχα πολλά να ειπώ. Διότι ο πατριωτισμός ήτο ο θεμελιώδης, ο μηδέποτε διαλείπων τόνος εις την αρμονίαν της εκλεκτής αυτής ψυχής, ένας πατριωτισμός βαθύς, ευαίσθητος, ρομαντικός θα έλεγα κάποτε, που έβλεπεν εις την Ελλάδα την ωραιότητα όχι του παρελθόντος της μόνον, αλλά και των ελπίδων των μελλοντικών.

Τοιαύτην Ελλάδα χαιρετίζει με την περιπάθειαν του νοσταλγικού ξενιτεμένου ο Μενάρδος από την μακρινήν και ομιχλώδη Οξφόρδην εις ένα του ποίημα, που, έγραψε το 1908. Αν εις τα δημοτικά τραγούδια τα πουλιά τραγουδούν ωραίους στίχους, εις του Μενάρδου το ποίημα οι στίχοι γίνονται οι ίδιοι πουλιά, ελληνικά πουλιά που φέρνουν το μήνυμα, εις την πατρίδα την μακρινήν, ένα μήνυμα τόσον βαθύ, τόσον περιπαθές, που θαρρείς μας το στέλλει και σημερ' από τον τάφον του ο Μενάρδος:

*Τραγούδια, που φτερώσατε μεσ' στο χρυσό κλουβί
της νιότης, τωρ' αφήνω σας με το καλό να πάτε
κι αν ένα σας τον ακριβό παράδεισο διαβή
- τη μέλλουσα Ελλάδα - να μου την χαιρετάτε.*

Δια να δημιουργηθεί αυτή η μέλλουσα Ελλάδα, ο Μενάρδος έζησε και έγραψε κι έδρασε και απέθανε».

Ακολουθούν άλλα αφιερώματα του περιοδικού μεταξύ των οποίων ξεχωρίζουν ιδιαίτερα εκείνα που αναφέρονται στη Μικρασιατική καταστροφή, στην Ε.Ο.Κ.Α., στο Μακάριο, στον Τσάτσο, στον Κωστή Παλαμά, στον Παπατσώνη, στο Βαφόπουλο και τα αφιερώματα στην ταξιδιωτική λογοτεχνία, το παιδικό-νεανικό βιβλίο και άλλα.

Στα 1990 η «Πνευματική Κύπρος» αφιερώνει ένα τριπλό τεύχος της (349-352) στο μεγάλο ποιητή Νικηφόρο Βρεττάκο.

Το αφιέρωμα περιλαμβάνει τις εργασίες των:

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ: Βιβλιογραφικό δελτίο

ΝΙΚΗΦ. ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ: Έντεκα χειρόγραφα ποιήματα

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ: Δυο ποιήματα για το Νικ. Βρεττάκο

ΘΑΝ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ: Η τολμηρή απόφαση

ΑΝΔΡΕΑΣ ΘΩΜΑΣ: Γράμμα στον ποιητή Νικ. Βρεττάκο

ΚΩΣΤΑΣ ΠΡΟΥΣΗΣ: Δυο πεζά του Νικ. Βρεττάκου

Κ. ΚΑΡΑΝΙΚΑΣ: Αρχαίο φρούριο

Κ. ΤΣΙΡΟΠΟΥΛΟΣ: Σχεδιάσμα κάτοψης στην ποίηση του Νικ. Βρεττάκου

ΣΑΡ. ΠΑΥΛΕΑΣ: Ποιήματα

ΚΩΣΤΑΣ ΜΟΝΤΗΣ: Πέντε έντιπλες «στιγμές»

ΧΑΡΗΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ: Ο επικλητικός Βρεττάκος

ΣΑΡ. ΠΑΥΛΕΑΣ: Η γνωριμία μου με το Νικ. Βρεττάκο

ΔΗΜ. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ: Βρεττάκος, ο ποιητής του κοινωνικού λόγου

ΑΝΔΡ. ΘΩΜΑΣ: Ο ήλιος και το φως στην ποίηση του Νικ. Βρεττάκου

ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΚΟΥΡΟΥ-ΧΡΟΝΗ: Νικ. Βρεττάκου «Χορωδία»

Ο Μπύες στην Ελλάδα

ΑΝΔΡ. ΧΑΤΖΗΘΩΜΑ: Νικ. Βρεττάκου: «Στίχοι για την Κύπρο»

ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ: Νικ. Βρεττάκος: Όαση στην έρημο

ΚΥΡ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ: Αγαπητέ μου φίλε Ατμάν

ΑΘΑΝ. Γ. ΓΚΟΤΟΒΟΣ: Αφηγηματικές δομές της ποίησης

του Νικ. Βρεττάκου

Από το αφιέρωμα της «Πνευματικής Κύπρου» αναδημοσιεύω το ποίημα του Νικηφόρου Βρεττάκου «ΚΥΠΡΟΣ», το οποίο δημοσιεύτηκε χειρόγραφο:

ΚΥΠΡΟΣ II

*Ταξινομώντας τις φωνές ποέ πέρασαν στην καρδιά μου,
λίγο - πολύ σαν αστραπές που έσταζαν αίμα
μέσα της, έξεχώρισα τις δικές σου.*

Φωνές

*γυναικῶν, νηπίων, γερόντων. Κι άκόμη:
δυό χιλιάδες φωνές που έρχόντουσαν από κάπου
μακριά, κάποιου χώρου άκαθόριστο,*

φωνές χορωδίας πού ανεβαίνουν σαν μές
 από ένα μαύρο πηγάδι. Κι ακόμη φωνές
 αγαλμάτων πανάρχαιων και φωνές
 από τερακότες, και φωνές από κάμποσες
 χιλιάδες Μαρίες πού ἐγκατέλειψαν τὰ εικονίσματα
 και γυρίζαν στους δρόμους σου νά συμμαζέψουν
 τὰ βρέφη τους νά τὰ βάλουν σέ αντίσκηνα.

Φωνές και φωνές και φωνές, πού ὁ μέγας
 πόνος τους ταπεινώνει τούς ποιητές, γιατί
 κάτω ἀπ' τὸ βάρος του λυγίζουν οἱ λέξεις,
 θρυμματίζονται οἱ στίχοι, και τέλος
 τὸ ποίημα «Κύπρος» δὲν γράφεται.

Ταξινομώντας τις φωνές ταξινομῶ τὰ χρέη
 πού θ' ἀφήσω ἐκκρεμῆ: τ' ἀγραφά μου ποιήματα.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ

Μάϊος '80

Πάμπολλα λοιπόν τα αφιερώματα της «Πνευματικής Κύπρου» του Κύπρου Χρυσάνθη, με πλούσιο και πολλές φορές αποκαλυπτικό υλικό που βοηθά τους μελετητές και τους αναγνώστες να βρουν μαζεμένα τα στοιχεία εκείνα που συμβάλλουν στην ολοκληρωμένη εικόνα του θέματος που παρουσιάζεται.

Στο περιοδικό «Νέα Εποχή», που κυκλοφόρησε για πρώτη φορά το 1959 και από το 1971 έγινε καθαρά λογοτεχνικό με θέματα πνευματικού προβληματισμού και δημιουργικής έκφρασης, βρίσκουμε πλήθος αφιερωμάτων για κυπριακά και ξένα λογοτεχνικά ενδιαφέροντα.

Ιδιαίτερα ξεχωρίζουν τα αφιερώματα για την κυπριακή γραμματεία και πιο συγκεκριμένα αυτά που αναφέρονται σε δύο μεγάλους καθόλα ποιητές μας: Τους Θεοδόση Πιερίδη, και Τεύκρο Ανθία.

Στο τεύχος της «Νέας Εποχής», με αριθμό 77 και χρονολογία, Μάρτης 1968, διαβάζουμε εκτενείς μελέτες, άρθρα και επιστολές που αναφέρονται γύρω από το πρόσωπο του ποιητή μας Θεοδόση Πιερίδη.

Συγκίνηση προκαλεί το περιεχόμενο του προλόγου που γράφει ο Κώστας Βάρναλης για το έργο του Πιερίδη «Κυπριακή Συμφωνία».

Το κείμενο του Βάρναλη δημοσιεύεται χειρόγραφο και έχει το πιο κάτω περιεχόμενο:

«Ο φίλος, ο Άνθρωπος, ο ποιητής. Στάθηκε στερεά στη ζωή, όχι σα θεατής παρά σαν αγωνιστής. Αγωνιστής με το σύνολο κι όχι με τους ολίγους. Τρα-

γούδησε ό,τι πιο θεμελιακό έχουν όλοι οι λαοί κάθε καιρού και τόπου: πατρίδα, λεφτεριά, δικαιοσύνη. Στη σημερινή κρίση, του δυτικού πολιτισμού, που όλες οι αλήθειες έχουν ανατραπεί, ο άξιος ποιητής μπαίνει «επί κεφαλής της φάλαγγος» που μάχεται την οργανωμένη Απάτη, για να βοηθήσει την κάθαρση του δράματος.

Δε στέκεται παράμερα ουδέτερος, ούτε κι ενάντιος στην πορεία της ιστορίας, ασχολημένος με το άτομό του ή κολακεύοντας τους κυρίους. Βοηθάει τη Μάννα του, την πατρίδα, και τ' αδέρφια του, το Λαό, να σώσουνε και ν' αποκαταστήσουνε την ανθρωπινή τους αξία, που τους ποδοπατούνε στη λάσπη οι Κύριοι.

Ο φίλος, ο Άνθρωπος, ο Ποιητής Θ. Πιερίδης, σ' όλα τα χρόνια της ζωής του δεν πρόδωσε το χρέος του το πνευματικό.

Είμαι ευτυχής, που μπορώ να το πω.

Αθήνα 6 Οχτώβρη 1963.

Κώστας Βάρναλης».

Ένα παρόμοιο συγκινητικό χειρόγραφο σημείωμα του μεγάλου Κώστα Βάρναλη έχομε και στο αφιέρωμα της «Νέας Εποχής» για τον Τεύκρο Ανθία, τεύχος 80, Δεκέμβρης 1968. Το γράφει ο ποιητής όταν πληροφορήθηκε το θάνατου Ανθία.

«Αθήνα 15 του Δεκέμβρη 1968.

Είχα την τύχη νά 'μαι φίλος του από τα πρώτα βήματα του στη ζωή και στην Τέχνη. Και τότε συμπαθούσα για την ειλικρίνειά του και τον πάθος του, της ελευθερίας. Δε με ξεχνούσε από την ξενιτειά, όπου έζησε τα πιο γόνιμα χρόνια της αγωνιστικής του ζωής. Και κάθε φορά που περνούσε διαβατικός από την Αθήνα, ερχότανε να με βρει. Και τα λέγαμε. Κ' ελπίζαμε.

Και τώρα μου' λαχε το θλιβερό καθήκον να συνοδέψω τη μνήμη του με λίγα λόγια (είμαι κι εγώ ανήμπορος τελευταία) αλλ' εγκάρδια.

Υπηρετήσε την ποίηση με τη μεγάλη του καρδιά και με γνώση του σκοπού της. Ποιητής πληθωρικός και πρωθορημητής, ακούραστος παραστάτης του αγωνιζομένου λαού, έφυγε απ' τον κόσμο με το όραμα της παγκόσμιας ειρήνης κ' ελευθερίας.

Κώστας Βάρναλης».

Σημαντικό στην προσφορά του μπορούμε να χαρακτηρίσουμε και το αφιέρωμα του περιοδικού και στους δύο μαζί ποιητές, στο διπλό τεύχος 131-132 της περιόδου Ιούλης-Οκτώβρης 1978.

Γράφουν στο τεύχος αυτό αναγνωρισμένοι άνθρωποι των γραμμάτων για το έργο και τη ζωή των Θεοδόση Πιερίδη και Τεύκρου Ανθία υπογγραμμίζο-

ντας την αξία και την προσφορά τους στον τομέα της πνευματικής και αγωνιστικής πορείας του τόπου μας. Μέσα από τις 55 και πλέον σελίδες που είναι αφιερωμένες για τους ποιητές αυτούς είναι δύσκολο να επιλέξει κανείς αντιπροσωπευτικό δείγμα γραφής που να ξεχωρίζει ιδιαίτερα. Γι' αυτό παραθέτουμε ένα απόσπασμα της εργασίας του Π. Παιονίδη με τίτλο «Η Κύπρος στον Τεύκρο Ανθία και ταν Θεοδόση Πιερίδη: «... Οι Τεύκρος Ανθίας και Θεοδόσης Πιερίδης, που το πλούσιο έργο τους γίνεται ολοένα και πιο πολύ αντικείμενο μελέτης και προβληματισμού, μας προσφέρουν απ' αυτής της πλευράς κληρονομιά πούγινε πια παράδοση. Πατώντας κι οι δύο στερεά στο πλατύ λαϊκό προοδευτικό κίνημα του νησιού τους, κι εμποτισμένοι από τις πιο πρωτοπόρες ανθρωπιστικές επαναστατικές ιδέες, έδιναν στην ποίησή τους εύρος, αλλά ταυτόχρονα και λαϊκό υπόβαθρο.

Και το λαϊκό υπόβαθρο απαιτούσε ρίζες στην κυπριακή γη. Και οι δυο έβλεπαν τους εαυτούς τους στρατιώτες μιας πολύ μεγαλύτερης στρατιάς που πήγαινε και πέρα ακόμη από την Ελλάδα κι αγκάλιαζε ολάκερο τον πλανήτη - σε τέτοια οικουμενικά πλάτη ήθελαν να κινηθούν. Εν τούτοις παρακολουθείς στο έργο τους να διαμορφώνεται ολοένα και πιο καθαρά μια καθοριστική πορεία προς την μικρούλα τους την Κύπρο, ένα θέμα ακατέργαστο ακόμη.

Ο Τεύκρος Ανθίας κι ο Θεοδόσης Πιερίδης μας έφυγαν πριν από την καταστροφή, προτού το νησί σπρωχτεί στη μεγαλύτερη ίσως δοκιμασία της σύγχρονης ιστορίας του, προτού ο λαός μας έρθει αντιμέτωπος με την φοβερή τραγωδία του 1974, που απείλησε αυτή τούτη την υπόστασή του. Κι όμως το έργο τους αναδίνει την ατμόσφαιρα των σημερινών ημερών, εκφράζει τις ανάγκες της τραυματισμένης Κύπρου, εκφράζει το υπ' αριθμό ένα καθήκον που θέτουν οι κρίσιμες καταστάσεις, την υπεράσπιση της οντότητας του νησιού. Είναι έργο λοιπόν προφητικό!

Ο πυρετός με τον οποίον έγραφαν οι δυο ποιητές όταν άγγιζαν το θέμα Κύπρος, αυτός ο κατακλυσμός εικόνων εμποτισμένων από το αίσθημα της αγάπης και της περηφάνιας, αυτό το εύρος και η λαϊκότητα της ματιάς που δίνει σ' ένα ενιαίο σύνολο το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον αυτού του ιστορικού χώρου, η δύναμη και το νεύρο που διαπερνούν το περιεχόμενο και η κρυστάλλινη διαύγεια στην μορφή, αυθεντικά κυπριακή όλ' αυτά αποτελούν κληρονομιά ανεκτίμητη για την κυπριακή λογοτεχνία, που αν διψά για κάτι, είναι για μια παράδοση υγιή.

Κι έχει μεγάλη σημασία ιδιαίτερα για τους νέους λογοτέχνες αυτή ακριβώς η παράδοση των Ανθία- Πιερίδη που βάζει οπωσδήποτε και το δικό της χαλίκι στο βάθεμα της συνείδησης του λαού μας για την ταυτότητά του μ' αυτό τον ωραίο, ιστορικό αλλά και τόσο μαρτυρικό τόπο, που λέγεται Κύπρος».

Πέρα από τα αφιερώματα αυτά η «Νέα Εποχή» είχε να επιδείξει πολλά άλλα αφιερώματα, όπως αφιέρωμα στο Νίκο Νικολαΐδη, στη Βουλγαρική και Γιουγκοσλάβικη Λογοτεχνία και άλλα.

Το περιοδικό «Κυπριακά Χρονικά» κυκλοφόρησε για Πρώτη φορά το Νιόβρη του 1960. Η τροχιά του σταμάτησε ο 1972. Μέσα από τις σελίδες του χάραξε μια σημαντική πορεία ιστορική πορεία και πήρε, όποτε χρειάστηκε πολιτικοκοινωνικές θέσεις. Πέρα από τα ποικίλα δημοσιεύματά του, πολλά είναι και τα αφιερώματα που έκανε και τα οποία συγκεντρώνουν αρκετό ενδιαφέρον. Σημαντικότερα είναι τα αφιερώματα για το Νίκο Βραχίμη, το Λουκή Ακρίτα, Γιώργο Σεφέρη και τα αφιερώματα για τη Φιλοσοφική Σχολή και τη Δημοκρατία.

Το αφιέρωμα για το Λουκή Ακρίτα, τεύχος 50, Οκτώβρης - Νιόβρης 1965, περιλαμβάνει εργασίες της Ήβης Μελεάγρου, του Νικηφόρου Βρεττάκου, του Αντρέα Καραντώνη, του Κώστα Κύρρη του Στέλιου Ξεφλούδα του Μιχάλη Πασιαρδή και άλλων. «Εις μνήμην» γράφει ο Στέλιος Ξεφλούδας:

«Ο Λουκής Ακρίτας, που τόσο αναπάντεχα έφυγε από κοντά μας τη στιγμή ακριβώς που βρισκόταν στον ακραίο σημείο της δραστηριότητάς του, στάθηκε σ' όλη του τη ζωή απόλυτα συνεπής με τον εαυτό του και τις αρχές του και σα λογοτέχνης και σαν πολιτικός αργότερα.

Θυμάμαι κάποιες ώρες όταν τον άκουγα να μου μιλάει για τα σχέδιά του, να μου λέει τα όνειρά του, ν' αποκαλύπτει τον εαυτό του, σφυρηλατημένος από την ίδια πάντα εσωτερική φλόγα έβλεπα απέναντι μου τον ονειροπόλο της παραγματικότητας που έδινε, σ' ότι ήταν ο στόχος του, διαστάσεις μεγάλες, ζητώντας πάντα να προχωρήσει μακρύτερα, ν' ανέβει ψηλότερα.

Ο δυνατός και γενναίος αυτός άνδρας που αντιμετώπισε ηρωικά και το θάνατο ανελέητο, για να υποκύψει στην αδυσώπητη μοίρα, ήταν στο βάθος ένας ποιητής που ονειρευόταν τον κόσμο. Έβαλε σ' ό,τι δημιούργησε ολόκληρη η ψυχή του και το σώμα του κι ως την τελευταία του στιγμή δεν έπαψε με την ίδια πίστη και την ίδια έξαρση, ακάματος πάντα, να συνεχίζει τον εαυτό του αγωνιζόμενος να ολοκληρώνει το έν όνειρο του σα γνήσιος λογοτέχνης και ακέραος πολιτικός».

Στην «Φιλολογική Κύπρο» του 1964, που είναι αφιερωμένη στο Δημήτρη Λιπέρτη ξεχωρίζουμε την εργασία του Γεώργιου Μαρκίδη με τίτλο «Λιπέρτης, Παλαμάς, Ακαδημία».

Από την εργασία αυτή είναι και η επιστολή που ακολουθεί γραμμένη από το Λιπέρτη, στον Μαρκίδη και με ημερομηνία 27 Απριλίου 1936:

«Φίλτατέ μου,

Προ ολίγων ημερών είχα την μεγάλην ευχαρίστησιν να επισκεφθώ τον Παλαμά. Είχα περάσει το πρωί από το σπίτι του, όπου έμαθα ότι δέχεται μόνον το απόγευμα, δια να μη παραβώ τη συνήθειαν του τον επεσκεφθην το απόγευμα.

Με υπεδέχθη με μεγάλην ευπροσηγορίαν και ευγένειαν και μου άφηκε την εντύπωσιν ότι ηυχαιοτήθη πολύ δια την επίσκεψιν μου και μου εξέφρασε επανειλημμένως τον ενθουσιασμόν του δια την προσωπικήν γνωριμίαν που εκάμαμεν.

Είναι πράγματι τόσοσ καλός και ευγενικός όπως μου τον έλεγες. Δεν παρέλειψεν να μ' ερωτήση αγαπητέ Γιώργο, και για σένα, δια τον οποίον μου εξέφρασε την εκτίμησίν του, ειπών πολλά καλά για σένα.

Με διαβεβαίωσε για την αγάπη του ενα γένει προς την Κύπρον, την οποία λυπείται διότι δεν ηδυνήθη να γνωρίση προσωπικώς, καίτοι είχε προσκληθή και από την Λεμεσόσ προ ετών, ως επίσης τον είχες προσκαλέσει και συ.

Εμιλήσαμεν επίσης δια τα Τζυπριώτικα Τραουόκια, τα οποία είχε την καλωσύνην να μου επαινέση και προσωπικώς. Φυσικά του εξέφρασα τον θαυμασμό μου δια το έργο του και του ηυχθήν υγείαν προς συνέχισιν τούτου. Δυστυχώς είναι πολύ καταβεβλημένος μη εξερχόμενος σχεδόν. Ως εκ τούτου βεβαίως δεν θα δυνηθή να παραστή στην απαγγελίαν μου στον «Παρνασσόν», η οποία ως ξέρεις θα γίνη την 3ην Μαΐου με εισήγησιν δια το έργον μου εκ μέρους του κοινού φίλου κ. Συκουτρή.

Με αδελφικήν αγάπην Δ.Θ. Λιπέρτης

Από το 1964 ως το 1971 μεσολαβούν τα αφιερώματα για το Θεόκλητο Σοφοκλέους (1965) τον Αδαμάντιο Διαμαντή (1966), Κωνσταντίνο Σπυριδάκι (1967-68) και το αφιέρωμα του 1971 για την 25η Μαρτίου 1821.

Στις χρονιές 1973-1974 το περιοδικό αφιερώνει τις σελίδες του στον Κωστή Παλαμά. Από τις εργασίες που δημοσιεύτηκαν στον τόμο αυτό πέρνουμε ένα απόσπασμα από την εργασία. «Η προσωπογράφησις του Κωστή Παλαμά στα κείμενα του για την Κύπρον». Συγγραφέας ο Πάτροκλος Σταύρου:

«... Στο γνωστότερο για την Κύπρον ποίημα του ο Παλαμάς απεικονίζει αυτά τα ρωμαντικά τα ιδεαλιστικά και τα πατριωτικά βιώματα της ψυχής του. Η Κύπρος είναι αέρινη, μακαρία γη, με λαχταριστές ακρογιαλιές, είναι μύθος χτυπάει με τη σκλαβιά και είναι τούτο πόνος και καημός. Η ελπίδα, όμως εσθλή θεός - κατά τον Θεόγγιν - υπάρχει: Δεν έσβησε το πολύπαθο κορμί της Κύπρου η αγνή ψυχή και ζη και ζη. Το λένε τα παιδιά που λένε την αλήθεια, και είναι τα ίδια μια ελπίδα. Η ιστορική ανασκόπισις απολήγει στην κατάφασιν της καρτερίας και της προσμονής δια την δικαίωσιν.

Στο δεύτερο τραγούδι του «Η Κύπρος πάλι», που εγράφη για την Κυπριακήν Επανάστασιν του 1931, απεικονίζεται το μέγα πάθος του Παλαμά για την παλινόρθωση των εθνικών δικαίων. Πολεμόχαρη η Κύπρος, επικαλείται τον μεγαλοδύναμον Χριστόν, τον Θεόν του Γένους, και με λάβαρον το ράσον του Ιεράρχη (πρόκειται για τους μητροπολίτες, Κυρηναίας Μακάριον και Κιτίου Νικόδημον) τινάζεται με ορμήν, και οργήν και μάχεται για την εν-

σωμάτωσιν στον εθνικόν κόσμον, «Τι, Ελλάδα είμαι κι' εγώ» βροντοφωνάζει. Η εθνική δικαίωσις σαν φως άστρου, σαν φως ματιού λάμπει στο βάθος της μακρυνής πορείας. Ο ποιητής τότε καλεί την Κυπριακήν νεολαίαν «να κρατή και να ανυψώνη σε κάθε περίσταση το λάβαρο της πατριδολατρίας».

Στη συνέχεια η «Φιλολογική Κύπρος» θα αφιερώσει τους τόμους της στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ' (2 αφιερώματα 1975-1977 και 1978), στο διεθνές έτος Παιδιού (1979) και αλλού.

Στο περιοδικό «Θέματα Λόγου και Τέχνης» που η κυκλοφορία του ξεκινά το 1970 και διακόπτεται το 1974, ξεχωρίζει το αφιέρωμα στο Γιώργο Σεφέρη που δημοσιεύεται στο διπλό τεύχος 21-22, του 1971. Σ' αυτό το αφιέρωμα περιλαμβάνονται ενδιαφέροντα κείμενα του ποιητή αλλά και εξειδικευμένες εργασίες για το έργο του.

Ο Ζήνων Ζαννέτος, με την είδηση του θανάτου του Σεφέρη μεταξύ άλλων γράφει:

«... Την Κύπρο αγάπησε ο Σέφερης γιατί στο νησί μας σαν άλλος Αίαντας βρήκε ζωντανή την ελληνική μοίρα:

*«Η μοιρά μου που κυματίζει
ανάμεσα στο στερνό σπαθί ενός Αίαντα
και μιαν άλλη Σαλαμίνα
μ' έφερε εδώ σ' αυτό το γυρογάλι».*

Μας οικοδόμησε τα γκρεμισμένα μας ονείρατα και μας έδωσε καινούργιο θάρρος και δύναμη.

*«Είταν ωραία ολ' αυτά μια περιδιάβαση
Όμως το ξύλινο μαγγανοπήγαδο - τ' αλακάτιν,
κοιμισμένο στον ίσκιο της καρυδιάς
μισό στο χώμα και μισό στο νερό,
γιατί δοκίμασες να το ξυπνήσεις;
Είδες πως βόγγηξε. Κ' εκείνη την κραυγή,
βγαλμένη απ' τα παλιά νεύρα του ξύλου
γιατί την είπεν φωνή της Πατρίδας;»*

Εδώ ο Σεφέρης είδε τη μοίρα του Έθνους να συγκρούεται με «τις ποικίλες συναλλαγές της καθημερινότητας». Ο ίδιος, εκφραστής αυτής της μοίρας και ταγός, είδε ότι «από το δράμα της Κύπρου κρίνεται η ανθρωπιά μας».

Το Γενάρη του 1980 κάνει την εμφάνισή του στη Λάρνακα το αξιόλογο περιοδικό «Ο ΚΥΚΛΟΣ». Πρόκειται για μια δημνιαία έκδοση τέχνης και προβληματισμού που με πρωτοτυπία, σοβαρότητα και υψηλό επίπεδο προσέγγισης των θεμάτων που δημοσιεύει, καταφέρνει να κατέχει μια ξεχωριστή θέση ανάμεσα στην πνευματική ζωή του τόπου μας.

Πολύ ενδιαφέροντα είναι τα αφιερώματα του περιοδικού για τον Παντελή Μηχανικό, τον Νίκο Νικολαΐδη, το Γ. Πολ. Γεωργίου, τον Κωνσταντίνον Καβάφη, για το θέατρο και ένα αφιέρωμα για τις Ρίζες μας.

Το πρώτο κιόλας τεύχος του περιοδικού «Ο ΚΥΚΛΟΣ» είναι αφιερωμένο στον ποιητή Παντελή Μηχανικό. Δημοσιεύονται επτά ανέκδοτα ποιήματά του και μια εμπειριστατωμένη εργασία του Θεοδόση Νικολάου για την ποίησή του. Αναφέρει μεταξύ άλλων ο Νικολάου για την ποίηση του Παντελή Μηχανικού:

«...Ο Παντελής Μηχανικός δεν είναι ο διθυραμβικός ποιητής, ούτε ο εγκωμιαστής ιστορικών γεγονότων και προσώπων, Το εγκώμιο του είναι έμμεσο, και γίνεται ύστερα από πολλά χρόνια και πάλι σε αντιπαράθεση με το τώρα: 1963, όταν ο κίνδυνος της ευμάρειας απειλεί με νυσταγμό την εγρήγορση, με την τριβή το ουσιώδες. Τούτο φαίνεται στο μεγάλο του ποίημα «Ημιχρόνιο», που κατά τη γνώμη μου, όπως και πολλών άλλων φίλων, είναι ένα ποιητικό επίτευγμα.

Τα δώδεκα τραγούδια της συλλογής έχουν την ωριμότητα του ποιητή που έχει πια διαμορφώσει το προσωπικό του ύφος. Ξεχωρίζει όμως το τελευταίο που δίνει και τον τίτλο της Συλλογής «Τα δυο Βουνά» καθώς εμπνυχώνονται ο Ιλαρίων και ο Μαχαιράς και συνομιλούν.

Και το 1975 τυπώνει την τρίτη και τελευταία του συλλογή:

«Κατάθεση». Ύστερα από το κακό. Σαν μάρτυρας στο Δικαστήριο του Χρόνου κάμνει την κατάθεσή του.

Στέκεται με φρίκη στα ερείπια και στα χαλάσματα, στα καμένα χορτάρια και αναλογίζεται το μέγεθος του κακού.

Αναρωτιέται να βρει τις αιτίες που το προκάλεσαν, το μέγεθος της ευθύνης του καθενός μας, που παίρναμε την ευθεία, που νομίζαμε πως οι όχεντρες έχουν μόνο δυο δόντια με δηλητήριο και ύστερα ανακαλύψαμε πως η καθεμιά όχεντρα είχε πια και τρία και τέσσερα δόντια με δηλητήριο.

Και κλείνει την εργασία του με τούτα:

«... Το θεσπέσιο θέαμα που παρέχουν οι ανεμώνες ξεδιπλώνεται και στα πιο απόμερα βράχια. Και υπάρχουν είτε τις δούμε, είτε δεν τις δούμε. Αν τις δούμε εμπλουτίζεται η δική μας όραση. Και τα ποιήματα του Παντελή Μηχανικού υπάρχουν ωραία και ολοκληρωμένα. Ζουν τη ζωή τους σε μορφές ευαισθησίας και κάλλους. Αν του δούμε θα εμπλουτίσουμε τη δική - μας ψυχή και τις δικές μας ευαισθησίες. Αυτή είναι η μαρτυρία μου για την ποίηση του Παντελή, και σας διαβεβαιώ είναι αληθινή. Εξετάστε την».

Στο ίδιο περιοδικό δημοσιεύεται και μια επιστολή του Γιώργου Σεφέρη προς τον ποιητή Μηχανικό:

«... Αγαπητέ μου κ. Μηχανικό,

Από το περασμένο Φθινόπωρο έχω κατά νου να σας γράψω. Είχα λάβει τα ποιήματά σας την παραμονή που έφευγα από την Κύπρο. Τα πρόσεξα πολύ. Έχετε συχνά μια δική σας όψη των πραγμάτων. Αυτό είναι που μ' έκανε να σταματήσω όταν ακόμη πρώτη φορά διάβασα στίχους σας, ένα βράδυ στου Κρανιδιώτη (νυχτερινός περίπατος στη Λευκωσία, Γράμμα).

Άλλοτε πάλι αυτή η δική σας σπίθα δεν ξαπλώνεται σ' ολόκληρο το κομμάτι σταματά σ' έναν ή δυο-τρεις στίχους. Δε θέλω να σας κάνω κριτική μ' αυτό τον τρόπο. Τα ξημερώματα είναι πάντα θολά και αρετές και ψεγάδια ξεχωρίζουν δύσκολα. Όλο το ζήτημα είναι πόση συγκέντρωση έχει τη δύναμη να δώσει κανείς, και πόσο μακριά μπορεί ν' ακολουθήσει αυτό που η ευαισθησία του του δείχνει. Για να φανούν τέτοια πράγματα χρειάζεται καιρός, προπάντων στην Ελλάδα όπου τα πρώιμα έργα είναι τόσο σπάνια, ίσως γιατί δεν κληρονομούμε από τις περασμένες γενιές πολλά έτοιμα, όπως στην Ευρώπη. Συχνά συλλογίζομαι πως αυτό κάνει την Ελλάδα πιο ελκυστική αυτή η δυσκολία. Όπως κι αν είναι πιστέψατε στο δαιμόνιο ή το ένστικτο που κάθε ποιητής έχει και που του μιλά με μια γλώσσα που οι άλλοι δεν καταλαβαίνουν εύκολα γιατί είναι ριζωμένη πολύ βαθύτερα από τη συνείδηση.

Αλλά γράφω για πράγματα που είτε έχει νοιώσει κανείς μόνος του, είτε δε φελούν ειπωμένα από άλλον. Και είναι καλύτερα τέτοιες κουβέντες να γίνονται διαλογικά. Ας ελπίσουμε πως θα μας δοθεί κάποτε η ευκαιρία.

Δουλέψατε τη γλώσσα σας και τους ρυθμούς σας.

Με εγκάρδια χαιρετίσματα.

Γιώργος Σεφέρης

Και μια υποσημείωση του ιδίου:

Πιστεύω πως η Κύπρος έχει πολλά να δώσει στην ελληνική φωνή.

Στο διπλό τεύχος του «Κύκλου», 7-8, του 1981 αφιερώνονται σελίδες για το Νίκο Νικολαΐδη.

Γράφει ο Γιώργος Φιλίππου Πιερίδης και ο Μεσεβρινός. Ο πρώτος που υπήρξε και φίλος του Νικολαΐδη για πολλά χρόνια αναφέρει και αυτά:

«Χαρακτηριστικός είναι ο τρόπος, που δούλευε τα κείμενα του. Έγραφε συνήθως με μολύβι, το μολύβι που χρησιμοποιούσε κι όταν σχεδίαζε. Τύχαινε φορές να τον απασχολεί για καιρό μια φράση ή μια παράγραφος. Έγραφε δυό ή περισσότερες παραλλαγές της και τις μελετούσε διαρκώς μέσα στη σκέψη του, τις πρόφερνε σαν για να δοκιμάσει την ηχητική τους ποιότητα, τις άλλαζε, ώσπου να βρει τη μορφή που τον ικανοποιούσε. Νομίζω ότι ένιωθε τον έντεχνο λόγο όχι σαν γραπτό κείμενο παρά σαν ζωντανό, προφορικό λόγο και σαν τέτοιο μοχλούσε να τον μεταφέρει στο χαρτί.

Το διπλό τεύχος 19-20 του 1986 είναι αφιερωμένο στον Κωνσταντίνο Καβάφη. Είναι ίσως το πληρέστερο αφιέρωμα που έγινε ποτέ από κυπριακό περιοδικό για τον Αλεξανδρινό ποιητή.

Οι 105 σελίδες του τεύχους περικλείουν μελέτες, επιστολές, αναδημοσιεύσεις, πληροφορίες και μια βιβλιογραφία Καβάφη όλα σε σχέση με την Κύπρο. Από το αφιέρωμα αυτό διαβάζουμε την επιστολή που έγραψε ο Πλάτωνας Μυριανθόπουλος προς τον Καβάφη με ημερομηνία 31 Μαρτίου 1920:

Αξιότιμε Κύριε

Μόλις τέλειωσα το Γυμνάσιο η πρώτη μου δουλειά ήταν να πάρω ένα τόμο από τα ωραία ποιήματά σας για να δω μ' αυτά τα μάτια μου, και να κρίνω με την μικρά μου κρίση τον φουμισμένο ποιητή.

Είδα κάποιο τόμο που περιείχε πολύ ωραία ποιήματά σας, εκείνο που αποχαιρετάς την Αλεξάνδρειαν και το «Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον» και τόσα άλλα πελώρια πνευματικά κτίσματα.

Ο Γλαύκος Αλιθέρης μου έστειλε τελευταίως ένα άλλο τόμο δικά σας ποιήματα που τόσον μου ήρεσαν ώστε έγινα μικρός οπαδός σας, πρόθυμος να σας βοηθήσω εις οιονδήποτε διάβημα.

Τα ποιήματά σας άγνωστε την μορφή σας ποιητά περιέχουν την γλύκαν και το βάθος. Την γλύκαν που αρέσει στον κοινό άνθρωπο και το βάθος που αρέσει στον υπεράνθρωπο.

Δέξου τα συγχαρητήρια μου από εμένα τον μικρόν τελειόφοιτον.

Πλάτωνα Σ. Μυριανθόπουλον

Και το υστερόγραφο:

Τον τόμο που χάρις στον Γλαύκον Αλιθέρη επρομηθέυτηκα, τον edιάβασε όλη σχεδόν η νεολαία της Λευκωσίας.

Πολύ ενδιαφέρον είναι και το αφιέρωμα στο Γιώργο Φιλίππου Πιερίδη στο διπλό τεύχος 21-22 του 1986 με πλούσια βιβλιογραφία και εκλεκτές συνεργασίες.

Γενικά μπορούμε να πούμε ότι τα αφιερώματα των Λογοτεχνικών Κυπριακών περιοδικών μετά την Ανεξαρτησία, αποτελούν μια ξεχωριστή και ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα περίπτωση προσφοράς και δημιουργίας. Στα πιο πολλά αφιερώματα δόθηκε πλήρης εικόνα του θέματος που παρουσιάστηκε με κύρια χαρακτηριστικά την ωριμότητα σκέψης αλλά και την υπευθυνότητα των συνεργατών.

Ιδιαίτερα, τα αφιερώματα που αναφέρονται στην Κυπριακή πραγματικότητα αποκτούν μεγαλύτερη αξία και η προσφορά τους είναι πολυσήμαντη γιατί δεν είναι μόνο το ότι συγκεντρώνουν πλούσιο υλικό, αλλά το ότι προβάλλουν και στον ελλαδικό και στον ξένο χώρο την πνευματική μας δημιουργία και τον πολιτισμικό μας χαρακτήρα.

Για να ολοκληρωθούν τα αφιερώματα των κυπριακών περιοδικών λειτούργησε σίγουρα η αγάπη για την ολοκλήρωση της εργασίας αλλά προπάντων η οφειλή και το χρέος για τα θέματα εκείνα που συγκίνησαν, έθρεψαν και διατήρησαν αλόβητο και τον πολιτισμό μας και την εθνική μας ταυτότητα.

Τα Κυπριακά αφιερώματα κινήθηκαν οριακά μεταξύ της υποχρέωσης και της προσφοράς. Δύσκολο βέβαια έργο, μα σημαντικό. Γι' αυτό και η αξία τους χρόνο με το χρόνο μεγαλώνει!!

ΑΝΔΡΕΑΣ ΧΑΤΖΗΘΩΜΑΣ

Ρέα Κουμίδου Έρέλ: Πορτραίτο

ΤΑ ΣΤΡΟΥΘΙΑ

*Πόλεμοι κι άκοές πολέμων
λόγων μπαλόνια σκάζουνε
και πίσω τους ν' άστράφτει τής έρμιās το δόντι.*

*Ά, πώς ζηλεύω τὰ στρουθιά του κήπου
τ' άτσαλα τὰ λησμονημένα,
τώρα, προπάντων, με τὸ καλοκαίρι!*

*Νά βγῶ μαζί τους και νά παίξω
νά πάω πρὸς τὴν καρδιά μου ἔστω για λίγο
πέρ' άπ' τὴν τύρβη, άπ' τὴ λευκή
του κύρ-θανάτου κρήνη δροσιζόμενος...*

Διαβάζοντας το ποίημα «Τα Στρουθιά» του Αντώνη Πιλλά (από την τελευταία του συλλογή «ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ»), το πρώτο που συνειδητοποιείς είναι ένας χώρος, μια ατμόσφαιρα καθαρισμένη από τον πόθο του ποιητή για αναιρέσεις και παραίτηση. Με μια πρώτη ματιά, σου δίνεται βέβαια η αίσθηση της απαισιοδοξίας μιας ψυχής κουρασμένης από τη διαρκή μάχη της απλότητάς της ενάντια στην πολυπλοκότητα του κακού κόσμου. Όμως, όπως θα δείξουμε παρακάτω, τα πράγματα σ' αυτό το ποίημα δεν λέγονται με τη σειρά τους και είναι για τούτο το λόγο, που ο αναγνώστης κινδυνεύει να φθάσει σε λάθος τέρμα της ιστορίας που το ποίημα περικλείει.

Το καθ' όλα αστόλιστο από γλωσσικά ευρήματα και παιγνίδια μικρό αυτό ποίημα μας προσφέρεται σαν ένας απλός και λιτός μονόλογος, κεκαθαμένος από τα περιττά και φωτισμένος μόνον από την αφαιρετική ικανότητα της ποιητικής πείρας. Απαρτίζεται από τρεις ολιγόστιχες στροφές. Η α' στροφή, η και πραγματικά πρώτη, επειδή και εισαγωγική, μας οδηγεί δια μιάς και με τον πρώτο κιόλας στίχο της στον καθολικό (συνολικό) χώρο της ανθρωπότητας, χωρίς όμως με τη γενίκευση αυτή να τον καθιστά αφηρημένο και άχρωμο. Με τρόπο άμεσο και γρήγορο παρουσιάζονται όλοι οι άνθρωποι, και οι μετέχοντες στη βία, αλλά και οι πληροφορούμενοι ή και ζώντες δίπλα σ' αυτήν. Το ύφος με το οποίο λέγονται τα πράγματα δείχνει μια θλίψη γι' αυτήν την κατάντια, αλλά συγχρόνως και την αποφασιστικότητα για την απόρριψή της. Ακολουθεί η παρουσίαση των αίτιων και των αιτίων αυτής της κατάστασης, όπου συνειρμικά μεταφερόμαστε από τις εκρήξεις των πολέμων στο «σκάσιμο» των λεκτικών πομπολύγων των σημερινών εξουσιαστών, στους οποίους οφείλεται και των πολέμων η γένεση. Συγχρόνως γίνεται και μια βαθύτερη ψυχολόγησή τους: υπάρχει η μή ηθελημένη, αλλά η εκ πενίας επιβλημένη ερημιά τους, που αυτοπροβάλλεται (αστράφτει) σαν ενεργητική κακία (δόντι).

Αφού εισαχθήκαμε με ράπισμα πικρό σ' αυτόν τον χώρο, πρέπει μετά μαζί με τον ποιητή ν' αναζητήσουμε όχι την ερημιά, αλλά την ηρεμία, βάζοντας γέφυρα για το πήδημα της βίαιης αυτής απομάκρυνσής μας το επιφώνημα «α», λεπτή κραυγή ανακούφισης συγχρόνως και επιθυμίας, που αναζητεί την εξομοίωση του ποιητή με τα απλά και ολιγαρχή πετεινά του ουρανού. Όμως ας μη μείνουμε τώρα στη β' στροφή, γιατί αυτή δεν είναι η μεσαία, όπως και παρουσιάζεται. Στην πραγματικότητα είναι η τελευταία του ποιήματος, επειδή και περικλείει την τωρινή (τελική) του ποιητή στάση.

Ας δούμε, λοιπόν, πρώτα σαν β' αυτήν που μας παρουσιάζεται για τρίτη και τελευταία: Κρατούμε από την β' μόνο τη λέξη «στρουθιά» που η κεντρική για το ποίημα σημασία της, του έδωσε και τον τίτλο του. Εδώ ο ποιητής επιθυμεί τόσο πολύ, ώστε να οδηγείται στη ζήλεια, την φιλοπαίγμονα των στρουθιών ελευθερία. Φιλοπαίγμων, επειδή αρκείται στη αγάπη για την απλή κίνηση της άδολης ύπαρξης. Ο ποιητής θέλει, έστω για λίγο, να απαλλαγεί από τον θόρυβο του κόσμου. Ξέρει όμως πως αυτό είναι δυνατόν μόνο μετά θάνατον. Γνωρίζει ότι ο χρόνος αυτός της ελευθερίας του θα πλουτίζεται και θα νοηματοδοτείται από κάτι επιθυμητό, όμως άγνωστο ακόμη σε τούτη τη ζωή. Έτσι, έχει μεν πρόγευση αυτής της «δροσιάς», όμως η κρήνη παραμένει «λευκή». Και πρόκειται βέβαια για την κρήνη «του κυρ - θανάτου». Η λεπτή ειρωνία που εμπεριέχει αυτό το «κυρ» δείχνει, εκτός από την οικειότητα του ποιητή με το θάνατο, την πεποίθησή του πως ο θάνατος είναι κατώτερός του. Μοιάζει, σαν να λέγαμε, με ένα παρακατιανό θείο του. Από το σημείο αυτό ξεκινά και η αντίληψή μου για το ότι ο ποιητής δεν τελειώνει εδώ τὸ ποίημα. Η ανάγνωση πρέπει λοιπόν να συνεχισθεί με αντίστροφη κίνηση προς την β' (και τελική πλέον) στροφή.

Εδώ, προαισθανόμενος ο ποιητής το παιγνίδι της ελευθερίας, που υπάρχει σαν υπεσχήμενη δροσιά μετά τη χρήση της κρήνης του θανάτου - χρήση που μεταφέρεται και σ' αυτήν τη ζωή σημασιοδοτώντας την με τρόπον άλλο -, είναι πλέον σε θέση να ζηλέψει τα στρουθιά, επειδή μόνον τώρα μπορεί ν' αναγνωρίσει τί είναι και τί συμβολίζουν. Είναι άπασαλα, δηλαδή αδέξια με την έννοια ότι δεν νοιάζονται για τις αναγκαιότητες, σωστότερα εξαναγκασμούς, του κόσμου. Γι' αυτό είναι συγχρόνως και λησμονημένα από τον κόσμο. Αυτός ο κόσμος, που συχνά εκτονώνει τους εξαναγκασμούς του σε πολέμους και συχνότερα σε εκρηξιές λόγων αν-ούσιων, δεν είναι από την αλλοιωμένη φύση του σε θέση να αναγνωρίσει μια φύση τελείως διαφορετική, αυτήν των στρουθιών, του ποιητή δηλαδή, του απελευθερωμένου λόγω της επιθυμίας του για ουσιαστική ελευθερία. Έτσι, μόνο ο ποιητής αναγνωρίζει, «βλέπει» τα στρουθιά, αυτήν την ελευθερία μέσα του. Και μάλιστα τότε; «Τώρα ιδίως με το καλοκαίρι». Όταν δηλαδή περάσει των πολέμων ο καιρός και έρθει ένας «καιρός καλός» για όλους. Γιατί, βέβαια, ο ποιητής δεν απομονώνεται, δήθεν σωζόμενος σε μια σφαίρα φανταστική, αλλά μοχθεί για την τελική σωτηρία

αυτής εδώ της σφαίρας, του κόσμου μας εντέλει, πάντα επιστρέφοντας σ' αυτόν, επειδή και πάντα σ' αυτόν και γι' αυτόν ομιλεί με λόγο σωτήριο.

Και ας μένει η ελευθερία που ο ποιητής προτείνει μαζί μ' αυτόν στη λήθη και ας λογαριάζεται του ελεύθερου προσώπου η κίνηση για αδεξιότητα.

Όμως με το κατόρθωμα της γραφής ενός τέτοιου ποιήματος, ο Α. Π. αποδεικνύει το αντίθετο: πως δηλαδή η κίνηση της ελευθερίας έχει μιαν ομορφιά που εκπηγάει από μία βαθύτερη επιδεξιότητα και πως ο λόγος που ελευθερώνει μένει πάντα αλησμόνητος.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Θ. ΓΚΟΤΣΗΣ

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΣΤΗΝ «ΠΑΙΔΙΑΤΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΥΠΡΟΥ»

*Έλληνικό έγκαλλόπισμα κι έπίνευση
Όρθόδοξου Χριστού ή χειρονομία σας
ισόθεη κι εύπρεπής
τούς άδελφούς σας Άσκληπιάδες να τιμάται
τήν τέχνη και τό φρόνημά τους.*

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ ΣΕ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΟΙΗΤΗ ΑΓΓ. ΣΙΚΕΛΙΑΝΟ*

Τὸ Πανανθρώπινο
Ἐμβατήριο τῆς Ἑλλάδας

Ὅμπρός! Μὲ ὀρθή, μεσούρανη
τῆς Λευτεριᾶς τῆ δάδα,
ἀνοίγεις δρόμο, Ἑλλάδα,
στὸν Ἄνθρωπον... Ὅμπρός!

Ὁρμᾶνε πρῶτοι οἱ Ἕλληνες·
κι ὄλοι οἱ λαοὶ σιμά Σου
— μεγάλο τ' ὄνομά Σου —
βροντοφωνᾶν: «Ὅμπρός,

»ὄμπρός, νὰ γίνουμε ὁ τρανὸς
στρατὸς ποὺ θὰ νικήσει,
σ' Ἀνατολή καὶ Δύση,
τὸ μαῦρο φίδι ὄμπρός,

»ὄμπρός, κ' ἡ Ἑλλάδα σκώθηκε
καὶ διασκορπάει τὰ σκότη!
Ἄνάστα, ἡ Ἀνθρωπότη,
κι ἀκλούθα την.... Ὅμπρός!»

Αὐτὸς εἶναι ὁ Ἄγγελος Σικελιανός, ὁ βροντερὸς κράκτης τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς Λευτεριᾶς, ποὺ χαιρετίζω ἀπόψε ἀπὸ μέρος τῆς Ἐθνικῆς Ἐταιρείας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν Κύπρου».

* Ἡ ἐκδήλωση ἐγίνε μετὰ τὴν εὐκαιρία τῶν σαράντα χρόνων ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ ποιητῆ, μετὰ πρωτοβουλία τῆς «Ἐνώσεως Κυπρίων Λογοτεχνῶν».

Ἡ Ἑλλάδα ἀνοίγει δρόμο στὸν ἄνθρωπο.

Ὁ ἑλληνικὸς ἐθνικὸς πυρήνας τῆς λυρικοῦς ποίησης τοῦ Ἄγγελου Σικελιανοῦ, ποὺ συχνὰ ἔχει τὸ μυστηριακὸ χαρακτήρα, ξεκινᾷ ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἀπὸ τοὺς ὀρφικούς, περνᾷ τὸ βυζαντινὸ ἑλληνισμό, μὲ κορυφαία μορφή τὸν Διγενῆ, γιὰ νὰ φτάσει στὰ νεοελληνικὰ χρόνια καὶ νὰ κορυφωθεῖ μὲ τὴν 28η Ὀκτωβρίου τοῦ 1940.

Εἶναι ὁ δεῦτερος ποιητὴς μετὰ τὸν Κωστή Παλαμᾶ, ποὺ μὲ τὸν δικό του τρόπο εἶδε τὸν ἑλληνισμό σὲ διαιώνια συνέχεια ἀπὸ τὰ βάθη τῶν πρώτων πολιτιστικῶν ἡμερῶν ἕως τὰ φοβερὰ κατοχικὰ χρόνια τοῦ ἑλληνισμοῦ μας γιὰ νὰ ὑμνήσει τὴν Ἐλευθερία στὰ 1944, τραγουδώντας

*ἀπὸ τὸν τάφο βγαίνει
ἡ Ἑλλάδα ἀναστημένη
μὲ νέο τρανὸ σπαθί.*

γιὰ νὰ συμβάλει στὴν ἐξῆς κραυγῆ:

*Ἀπάνω ἀπὸ τὴ γῆ μας
τὸ Πνέμα ν' ἀπλωθεῖ.*

Ὁ Ἄγγελος Σικελιανὸς εἶδε τὴν Κύπρο ἰδιαίτερα κατὰ τὴν ἐξέγερση τοῦ 1931, στὰ Ὀκτωβριανὰ ὅπως λέγονται τὰ συμβάντα ἐκεῖνα. Εἶχε ἐκφράσει παλαιότερα τὴν ἐπιθυμία νὰ ἐπισκεφθεῖ τὴν Κύπρο. Ὅμως συνεχῶς ἀλληλογραφοῦσε μὲ Κυπρίους. Μία φορὰ τὸν θυμᾶμαι ὡς φοιτητῆς ν' ἀντιπροσωπεύει τὸ περιοδικὸ «Κυπριακὰ Γράμματα» μὲ μιὰ προσφώνηση γεμάτη παλμό στὸ «Ἐθνικὸ Θέατρο».

Ὁ λυρικός του λόγος γιὰ τὴν Ἐξέγερση τοῦ '31 μὲ τὸν τίτλο «Ἡ κραυγὴ τῆς Κύπρου» (Δελφοὶ 27 Ὀκτωβρίου 1931) μὲ μὸτο τὸ τοῦ Σολωμοῦ

*«Σ' αὐτό, ἐφώνηξε τὸ χῶμα
στάσου ὀλόρθη, Ἐλευθερία!»*

τελειώνει ὡς ἐξῆς:

«Ἡ Κύπρος μᾶς ἐφώνηξε. Ἄς τῆς ἀπαντήσουμε ὅλοι μας μὲ μιὰ φωνή, καὶ τὴ φωνὴν αὐτὴ ἄς τὴν ἀκοντίσουμε παντοῦ κι ὀλοῦθε. Ἀπ' τὸ βουνό, ἀπ' τὴ θάλασσα, ἀπ' τὸ σπίτι, ἀπ' τοὺς ἀγρούς. Ἐκεῖ, μὲ τὴ φωνὴ τῆς Ἐλευσίνας Δήμητρας, κ' ἐδῶ, μὲ τὴν κραυγὴ τῆς Ἀθηνᾶς Προμάχου. Ὅλες οἱ παρατάξεις τῆς διανόησης, τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ζωῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐνωμένες ἄρρηκτα σὲ μία. Γιατὶ καὶ μία εἶν' ἡ κραυγὴ ποὺ τίς καλεῖ καὶ τίς συνθέτει ὅλες πρὸς τὴν ἀδιαίρετη ἠθικὴ κορφή τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἡ ἀπὸ ὀποιαδήποτε αἰτία πνιγμένη ἴσαμε κάποιαν ὥρα, φοβερή, ἐνσυνείδητη κραυγὴ τῆς προαιώνιας ἐθνικῆς του ἐλευθερίας».

Προσωπικὰ ὑπῆρξα ἀθεράπευτος ἐραστὴς τοῦ λυρικοῦ λόγου τοῦ Ἄγγελου Σικελιανοῦ, λέγω ἐραστὴς καὶ ὄχι μελετητῆς. Κι ὅταν αὐτὸς

ἀποδήμησε στους ὀρφικούς οὐρανοὺς ἔγραψα τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα παίζοντας κάπως μὲ τίς ἠχηρὲς λέξεις καὶ τοὺς ἦχους του:

*Τὸ θαλερό σου λόγο τὸν Ἴόνιο
καθὼς τὸ ἀρχαῖο ἀλέτρι ἀδρὸ
τοῦ Ἑλλήνα λόγο τὸν ἀκοῦμε αἰῶνιο
καὶ σὰν τὸ Ἴόνιο θαλερό.*

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

«ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ»

Αγαπητέ κ. Χρυσάνθη

Με κάποιο δισταγμὸ ανταποκρίνομαι στην παράκλησή σου να γράψω ἓνα σχόλιο για το βιβλίο μου «Εισαγωγή στη Νεοελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία». Κι ο λόγος: Πὼς σχολιάζει ο συγγραφέας ενός βιβλίου που γεννήθηκε ὕστερα ἀπὸ δέκα πέντε χρόνων κοιλοπονήματα διδακτικῆς στην τάξη (1960, πρώτη ἔκδοση, Λευκωσία, σελ. 128, πλήρως ἐξαντλημένη) λειτούργησε για δέκα χρόνια με νέα κοιλοπονήματα για να ξαναγεννηθεῖ (1970, Β' ἔκδοση, Αναθεωρημένη, Λευκωσία, σελ. 200) με σχεδὸν διπλάσιες σελίδες σαν ἀποτέλεσμα νέων ἐμπειριῶν και διαπιστώσεων;

Μήπως τώρα τα εἴκοσι ἓνα χρόνια που πέρασαν ἀπὸ τη δεύτερη ἀναθεωρημένη ἔκδοση με ἀφήνουν ξεγεννημένο; Κάθε ἄλλο· ἔχω υλικὸ για ἄλλες τόσες σελίδες που θα κάλυπταν, ἐλπίζω, κάποιες εισηγήσεις της κριτικῆς που ἀξιῶθηκαν οἱ δυο ἐκδόσεις — υγείας, χρόνου και χρημάτων ἐπιτρεπόντων!

Κι αν ἀξιωθῶ να δώσω τρίτη ἔκδοση, ἐμμένω σε κάθε λέξη του προλόγου μου: θα ἔχει κι αὐτὴ τη χρῆση του μπούσουλα στα χέρια ἀξίου καπετάνιου.

Πὼς νοιώθει ἓνας συγγραφέας που το ἔργο του γεννιέται σχεδὸν σύγχρονα με το νεογέννητο κράτος της Κυπριακῆς Δημοκρατίας και — ἔστω και περιορισμένα — ἐγκρίνεται ἀπὸ το Υπουργεῖο Παιδείας για τη χρῆση που γράφτηκε; Κι ὅταν ἀκούει συχνά ἀπὸ γνωστούς κι ἀγνωστούς του, που τυχαία συναντᾶ, να του λεν «με βοήθησε πολὺ το βιβλίο σου»;

Απὸ πλευράς μου δεν ἀρνήθηκα ποτὲ να στείλω δωρεάν ἀντίτυπα σ' οποιαδήποτε βιβλιοθήκη, ντόπια ἢ στο ἐξωτερικὸ, που μου ζητήθηκε εἴτε ἀμεσα εἴτε ἔμμεσα.

Εκείνα τα σχολεία, ἔστω και λίγα, που το χρησιμοποιοῦν σαν διδακτικὸ βοήθημα, θερμὰ ευχαριστῶ.

Επιτρέφετέ μου να κλείσω τὸ σύντομο αὐτὸ σχόλιό μου με ἀποσπάσματα κριτικῶν σημειωμάτων:

«...Το θαυμάζω για τη μεθοδικότητα και τη λιτότητά του, πράγμα πολύ σπάνιο για τα ελληνικά πράγματα»

(Γιάννης Κατσούρης)

«...Ο κ. Κουρράς πέτυχε στο σκοπό του και μας έδωσε μια πραγματικά αξιόλογη εργασία. Ωστόσο, έχουμε τη γνώμη, πως θα πρόσφερε μεγαλύτερη εξυπηρέτηση στην Κυπριακή λογοτεχνική παραγωγή αν, στο κεφάλαιό του για το νησί μας, αναφερόταν έστω και σε συντομία στο έργο ανθρώπων όπως οι Γλ. Αλιθέρης, Θ. Περίδης, Λ. Ακρίτας, Ν. Βραχίμης, Π. Βαλδασερίδης, Π. Κριναίος, Μ. Κράλης, Α. Περνάρης, Κ. Χρυσάνθης, Κ. Μόντης, Π. Δρουσιώτης...».

(Θεοκλής Κουγιάλης)

«...Η αναθεωρημένη έκδοση... είναι πολύ φροντισμένη και βελτιωμένη και νομίζω πως πολύ αξίζει τα μεγάλα παιδιά των Γυμνασίων να την έχουν σαν απαραίτητο βοήθημά τους».

(Α. Καλλής)

«Όταν ήμουν μαθητής δεν είχαμε έτσι χρήσιμα και καλογραμμένα βιβλία για ένα τόσο σπουδαίο θέμα όσο η Νεοελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία...».

(Μενέλαος Δ. Αλεξανδράκης, Πρέσβυς)

«...Παρά τις επί μέρους ελλείψεις ή παραλείψεις της η «Εισαγωγή» του κ. Χατζηγιάννου - Κουρρά αποτελεί, με την εμπλουτισμένη σημερινή μορφή της, αξιοσημείωτη συμβολή στη μελέτη της νεοελληνικής — συμπεριλαμβανομένης και της κυπριακής — γραμματείας».

(Ιάκωβος Ρωσσίδης)

«...έργο ιδιαίτερα χρήσιμο στον ξένο ελληνιστή... Σ' αυτό το έργο η παρουσίαση της Κυπριακής λογοτεχνίας κατέχει ξεχωριστή θέση... Συμπερασματικά, αυτός ο τόμος αποτελεί μια πολύ καλή συνεισφορά του καθηγητή Κουρρά στη γνώση της νεοελληνικής λογοτεχνίας».

(Miguel Castillo Didier

Καθηγητής έδρας Νεοελληνικής Λογοτεχνίας
Πανεπιστημίου της Χιλής)

Λευκωσία

Φιλικά

N. KATZH-IΩANNOY KOYPPAS

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Πά ν ο υ Ι ω α ν ν ί δ η : *Η αβάστακτη φιλοπατρία του Π.Φ.Κ.*

«Η αβάστακτη φιλοπατρία του Π.Φ. Κ.» αποτελεί μια παρωδία πατριωτισμού μέσα από την οποία παρελαύνει ο υπερφίαλος, εγωκεντρικός εγωπαθής, αλλά και συμπλεγματικός χαρακτήρας της σημερινής νεόπλουτης, μεσοαστικής κοινωνίας του νησιού μας. Με την διαφάνεια εικόνας τηλεοπτικής, περιγράφονται, εκφράζονται ή υποβάλλονται υπαινικτικά, τα κυριότερα απωθημένα μιας κοινωνίας που, μη έχοντας την ευκαιρία να ωριμάσει ποτέ, πέρασε άξαφνα από τον κτητικό κυπροκεντρισμό της νηπιακής της ηλικίας, στον κοσμοπολιτισμό του επίκτητου και ανολοκλήρωτου κρατισμού της. Το κονάκι του Π.Φ.Κ., πλάι στην πράσινη γραμμή, είναι ένας ελεφάντινος πύργος που κωφεύει στους κινδύνους που τον απειλούν έξωθεν και εννοεί να αυτοπροσδιορίζεται ως το κέντρο της γης, ο ομφάλιος λώρος της οικουμένης όπου, όχι μόνο εκπονούνται τα πιο σημαντικά σχέδια λύσης του κυπριακού αλλά επίσης, αποφασίζεται και το μέλλον του Ο.Η.Ε. - του συνόλου των κρατών - της γης.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι όλα αυτά τα πολύπλοκα, κάποτε δαιδαλώδη σχέδια, συλλαμβάνονται και εκπονούνται στηριζόμενα στο «αναντίλεκτο» γεγονός, ότι η πλειοψηφία των διεθνών προσωπικοτήτων συνδέεται ή ελέγχεται οργανικά από το κονάκι των οργίων. Ο μέσος Κύπριος μήπως δε νομίζει ότι το Κυπριακό πρόβλημα είναι το πρόβλημα της οικουμένης, μήπως δεν ονειρεύτηκε ή δεν υπήρξε με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, διευθυντής, υπουργός, βουλευτής ή αν δεν υπήρξε, κάποιος δικός του το πέτυχε.

Στο κονάκι και στα μυαλά του Π.Φ.Κ., δηλαδή στα μυαλά του Κύπριου μεσοαστού, η κατοχή, η αγωνιστική αυτοπεποίθηση μετατράπηκαν σε πρόφαση για κάθε μορφής προσωπική ανέλιξη, επιτυχία, κερδοσκοπία, λαθρεμπόριο, μοιχεία, ηδονή κλπ.

Ιδού με λίγα λόγια, το ιδεολογικό- κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εντάσσεται και το οποίο υποβάλλει το έργο.

Δεν γνωρίζω και δεν επιδίωξα να μάθω αν και σε ποιό βαθμό ο Π.Ι. συνέλαβε το σχέδιο του Π.Φ.Κ., έχοντας υπόψη το συγκεκριμένο διάλογο που, πριν από πέντε χρόνια παρήλασε στον κυπριακό τύπο και που στόχευε στη δικαιολόγηση του «φιλοτουρκικού χαρακτήρα των προτάσεων του Γ.Γ. του Ο.Η.Ε. από την ιδιότητα, ή την υποτιθέμενη ιδιότητα του ως ομοφυλόφιλου. Εννοώ ότι, είτε πρόκειται για πραγματικό είτε για φανταστικό γεγονός, ολίγον μας ενδιαφέρει. Και ακριβώς εδώ έγκαιρα, σε αρκετά μεγάλο βαθμό, η θεματική επιτυχία του έργου. Στο γεγονός ότι ο Ιωαννίδης συνέλαβε και σκιαγράφησε μέσα από τους χαρακτήρες του, μια βασική πτυχή της προσωπικότητάς μας. Την τάση μας να εκλαμβάνουμε τις επιθυμίες, τους

πόθους, τους ιδεατούς μας στόχους για πραγματικότητες, με αποτέλεσμα, στο τέλος, η ανάμιξη να καταντά τόσο φυσική για μας, ώστε το πραγματικό να γίνεται αδιαχώριστο από το φανταστικό: Μυθοπλασία, μυθομανία, αρχομανία, αθεράπευτη μανία για υπερβολή (το άγαλμα του Μακαρίου, το υπο κατασκευήν άγαλμα του Αυξεντίου στην κορυφή του βουνού κ.α.).

Δε θα επαναλάβω εδώ όσα γράφτηκαν ή ειπώθηκαν με θέμα τη γενική παρουσίαση του έργου (εννοώ τα περί αλλοτρίωσης, ξεπεσμού, πολιτικού, ηθικού, πνευματικού, κοινωνικού ή άλλου), κι ούτε θα απαντήσω στο ερώτημα αν αυτά γίνονται στην Κύπρο.

*«Κι αν σου μιλώ με παραμύθια και παραβολές
είναι γιατί τ' ακούς γλυκότερα, κι η φρίκη
δεν κουβεντιάζεται γιατί είναι ζωντανή
γιατί είναι αμίλητη και προχωράει.»*

Μ' αυτούς τους στίχους του Σεφέρη από τον Τελευταίο Σταθμό, ο Φ. Δημητρακόπουλος κλείνει τη μελέτη του για το έργο του Π.Ι. στη «Λέξη» Παραβολή, ναι από μια άποψη αλλά ταυτόχρονα παρωδία που μάλιστα θυμίζει τα διαδραματιζόμενα στη Γαλλική βασιλική αυλή του δέκατου έβδομου και του δέκατου όγδοου αιώνα, όπως μας τα μεταφέρει η γαλλική κλασική πεζογραφία. Με τη διαφορά ότι εδώ δεν πρόκειται για προεδρική ή αυτοκρατορική αυλή, δηλαδή για την κατ' εξοχήν αυλή της κάθε χώρας, αλλά για ένα κονάκι Κύπριου μεσοαστού και όπως αυτό υπάρχουν πάρα πολλά όχι μόνο στην πρωτεύουσα αλλά και σε άλλες πόλεις. Διεύρυνση και εκλαϊκευση λοιπόν του χώρου και του περιεχομένου του αλλά από την ανάποδη, το ιδεολογικοκοινωνικό φάσμα που εκπροσωπείται μέσα από τα δρώμενα. Σε δεύτερο επίπεδο πλανάται η εικόνα ρωμαϊκών συμποσίων - παρακολουθήστε το μέσο Κύπριο να τρώει - με όλα τα συμφραζόμενα, χωρίς χιτώνες και αγάλματα αλλά με έργα Τέχνης, με Μουσουργούς κλπ., και με τη σχετική επιδειξιμανία που εκφράζεται στον Ιωαννίδη από τις διευκρινιστικές λεπτομέρειες: «Όχι, δεν ήταν Χαίντελ, ούτε Μότσαρτ. Ήταν Μπαχ! Ο γέρο-Σεβαστιανός! Ένα Concerto Grosso διασκευασμένο από κάποιο σύγχρονο συνθέτη, του εξήγησε, της διέφυγε το όνομα». Ενδιαφέρουσα και ενδεικτική συνάμα είναι και η αρνητική διευκρίνιση προς αποφυγήν πιθανής σύγχυσης: «Δεν ήταν Χαίντελ, ούτε Μότσαρτ. Ήταν Μπαχ!» Ενδιαφέρουσα επίσης και η συστηματική σ' όλο το έργο, μετατροπή της άγνοιας σε γνώση!

Λοιπόν, σε ποια περίοδο μπορεί να ενταχθεί το μυθιστόρημα του Ιωαννίδη; Μα είναι ένα κατ' εξοχήν μυθιστόρημα της παρακμής. Της κυπριακής παρακμής, προτού καν υπάρξει η ακμή.

Η δομή του έργου είναι απλή, γραμμική με ενδεικτικούς τους τίτλους των δεκατεσσάρων μερών, το ίδιο ισχύει και για την πλοκή, στοιχεία που δυνατόν να παραπέμπουν στο γενικότερο ισοπεδωτικό και ισοπεδωμένο κόσμο που

αποκαλύπτουν. Αρκετά επιτηδευμένη κι αυτό συμφωνεί με τα πιο πάνω, αλλά γενικά ρέουσα είναι η γλώσσα του έργου που χαρακτηρίζεται από την εικονικότητα, την ταχύτητα εναλλαγής σκέψεων, εικόνων και ιδεών του σεναριακού είδους. Ο δευτερογενής μάλιστα αστυνομικός χαρακτήρας της πλοκής προσθέτει σίγουρα, κάτι νέο στο κυπριακό μυθιστόρημα. Η τεχνική του σασπένς χρησιμοποιείται εύστοχα και μετατρέπει μια ανιαρή συνηθισμένη δεξίωση σε μια μυστηριώδη περιπέτεια.

Η αντιστροφή των πολιτικών, των κοινωνικών, των ηθικών και των πολιτισμικών αξιών αποτελεί κυρίαρχο στοιχείο της θεματικής και αποδίδεται επιτυχημένα μέσα από ένα λόγο καυστικό, κυνικό, γεμάτο υπαινιχτική ειρωνεία ή ακόμα και αυτοειρωνεία.

Ο συγγραφέας δεν ταυτίζεται ποτέ πλήρως με τους ήρωές του. Η άποψη του εκφράζεται εν μέρει μέσα από το δημοσιογράφο αλλά κυρίως μέσα από την αφήγηση σε τρίτο πρόσωπο. Και όπως ο δημοσιογράφος Ν. Κέης βρίσκει ξαφνικά τον εαυτό του μπλεγμένο σ' αυτήν τη σκευωρία την οποία συνειδητοποιεί πλήρως από την αρχή, κι εδώ έγκειται η τραγική διάσταση του έργου, έτσι και ο συγγραφέας βλέπει τον εαυτό του ως μέρος κατ' ανάγκην, αυτού του σαθρού κόσμου. Γι' αυτό και είπα ότι εν μέρει εκφράζεται και μέσα από το Νικόλα Κέη.

Ωστόσο, σαφής είναι η διάσταση ανάμεσα στο σημαίνον και στο σημαινόμενο της γραφής του Ιωαννίδη. Η σοβαροφάνεια και η αληθοφάνεια του σημαίνοντος αναιρούνται από το ιστορικό και το πολιτικό περιεχόμενο του σημαινόμενου, και από αυτή την άποψη, η γραφή του Ιωαννίδη είναι ανατρεπτική.

Δε θα πρέπει να παραλείψουμε να επισημάνουμε το γεγονός ότι, από το έργο, από την πλοκή, από τη δομή και από τα εκφραστικά μέσα, απουσιάζει παντελώς οποιαδήποτε προοπτική.

Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο, υπαινισσόμενος, ένα φαύλο κύκλο, ο Ιωαννίδης, μπροστά στην κατάρρευση του πρώτου σχεδίου, δεν υποχωρεί. Απλώς αρχίζει από την αρχή. Ένα νέο σχέδιο εκπονείται, οι ίδιοι ή παρόμοιοι τύποι θα το επεξεργαστούν με την ίδια ή ανάλογη μοίρα. Το μυθιστόρημα δαγκώνει την ουρά του. Κι αν φανταστούμε την προοπτική της Κύπρου μέσα από το φακό του Ιωαννίδη, τη μοναδική που εισηγείται, θα αντιληφθούμε ότι το μόνο που μπορεί να κάνει, είναι κύκλους γύρω από τον εαυτό της, κάθε φορά φθειρόμενη όλο και πιο πολύ. Δεν είναι τυχαίο σίγουρα το γεγονός ότι ο χώρος όπου εκτυλίσσεται το σύνολο του μυθιστορήματος είναι εξαιρετικά περιορισμένος και πλήρως απομονωμένος από τον υπόλοιπο κόσμο. Η μόνη κίνηση που παρατηρείται είναι μια ανιαρή τυπική ξενάγηση, διανθισμένη ωστόσο με συναρπαστικές ερωτικές περιπτώξεις. Τα στοιχεία αυτά υποβοηθούν την αίσθηση της φθοράς, του τεχνητού και της

αντικειμενικής αδράνειας που εύστοχα δηλώνονται μέσα από μια φαινομενική δράση και ενεργητικότητα. Ή, αν θέλουμε, έναν εντελώς επιφανειακό δυναμισμό, όπως την προσωπικότητα των ηρώων, όπως το χαρακτήρα της σημερινής κυπριακής κοινωνίας.

ΓΙΑΝΝΗΣ Η. ΙΩΑΝΝΟΥ

Ανδρέα Ονουφρίου: «*Η γη που μας γέννησε*» (μυθιστόρημα, Λευκωσία 1989)

Δεν είναι η πρώτη φορά που η «Πνευματική Κύπρος» ασχολείται με πεζογραφικά επιτεύγματα του κ. Ανδρέα Ονουφρίου. Το 1984, από τις ίδιες ετούτες στήλες, όσο και πικραμένοι κι αν ήμασταν για το περιεχόμενο των σελίδων του, χαιρετήσαμε τη σειρά διηγημάτων του «Του 35ου παράλληλου», για να επιστημόνουμε τη σημαντική αφηγηματική φλέβα του Κύπριου συναδέλφου. Δεν θα δυσκολευτούμε να επαναλάβουμε σήμερα την παρουσία του ταλέντου του, έτσι καθώς ξεπροβάλλει στις 385 νέες σελίδες του μυθιστορήματος «*Η γη που μας γέννησε*».

Στα 1986, κρίνοντας από τις ίδιες ετούτες στήλες, την «Αόρατη Σελίδα» της Άλκης Γουλιμή, μιλούσαμε κι εμείς για την τραγωδία του αίματος και του ξεριζωμού του Ιουλιανού 1974 και θυμίζαμε το αυτόγραφο ποίημα κάποιας Κυπριωτοπούλας: «*Πώς μπορώ να ξεχάσω τον πατέρα που λείπει; Πώς μπορώ να ξεχάσω του θανάτου τη λύπη; Πώς μπορώ να ξεχάσω του νησιού μου το θρήνο*»;

Τραγικότερη, ως πιο άμεση από της Γουλιμή, περιγραφή, όχι πια από «νεαρούς ήρωες» λογοτεχνικών σελίδων, αλλ' από αυτόπτες και αυτήκοους μάρτυρες, Κύπριους και όχι Ελλαδικούς λογοτέχνες, με προσωπικά πλέον βιώματα από νεαρής ηλικίας έως ανδρώσεως, - βρίσκει ο αναγνώστης στο συνταραχτικό μυθιστόρημα του κ. Ονουφρίου. Εδώ πια έχουμε και δράση Ελλήνων (υποτίθεται) διπόδων, δηλ. προδοτών, που τρυγούν συμπατριώτισσες τους και αναγκάζουν το σωστό Ελληνόπουλο του Νησιού να αυτοκτονήσει. Υπάρχουν όμως και σελίδες που θυμίζουν Εικοσιένα, που θυμίζουν και Θράκη Γ. Βιζυηνού στο «Μόνον της ζωής του ταξίδιον» («Εστία» 1884):

«Πριν με δώσουν στη γιαγιά μου τη Χατζίδενα, είπε [ο παππούς στο εγγονάκι του] ταπεινώσας τους οφθαλμούς, δεν ήμουν αγόρι». « - Αμ τι, παππού, κορίτσι ήσουνα;». « - Πες πως ήμουνα κορίτσι, ψυχή μου, είπεν ο παππούς με το θλιβερόν του μειδιάμα, αφού κι εγώ θαρρούσα πως ήμουνα, κι ο κόσμος το επίστευεν»...

Στους καιρούς του Βιζυηνού, για το φόβο του γενιτσαρισμού, ντύναν τ' αγόρια κορίτσια. Στους καιρούς του Ονουφρίου (σελ. 239), «όλο τούτον τον καιρό, οι γέροι της [Φιλιάς] την ντύνανε γριά, να μην πάρει το μάτι των λύκων». Ο παππούς του Βιζυηνού γλιτώνει. Η συμπατριώτισσα των διπόδων όχι.

Στον ξεσηκωμό του Εικοσιένα, ο αθάνατος «Γέρος του Μοριά» ορμήνευε τα παλικάρια του που δεν είχαν όπλα, να σκοτώνουνε Τούρκους και να τα παίρνουν. Στον ξεσηκωμό του 1974, στην Κύπρο, τα ίδια: «Σκοτώστε Τούρκους και πάρτε τα όπλα τους» (σελ. 212). Και παρά τον πνιγμό του ξεσηκωμού, η προοπτική: «Εδώ τελεύει η διήγηση, μα η ιστορία μου δεν κλείνει. Είναι να γραφτούνε ακόμα πολλά. Αυτά που πρέπει να γράψουμε, εσύ, εγώ, όλοι μας μαζί, φίλε συναγωνιστή. Όταν θα ξαναστήσουμε τον ήλιο της ελευθερίας πάνω από τούτη την αγαπημένη, την πολυλάτρευτη γη. Τη γη που μας εγέννησε»!

Συγκλονιστικές σελίδες, πολύτιμα ντοκουμέντα Πατρίδας, πόθου Ελευθερίας και χρέους πνευματικών ανθρώπων, Ελλαδιτών και Κυπρίων!

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΚΟΣ

Κώστα Τσιρόπουλου: «Τὸ Μυστήριο»

Τὸ ποιητικὸ βιβλίο «Μυστήριο» τοῦ Κώστα Τσιρόπουλου πιστεύω πὼς ἀποτελεῖ μιὰ νέα Ἄρχὴ ποίησης στὰ Γράμματά μας. Μιὰ νέα κοσμογονικὴ Ἄρχὴ ποιητικῆς οὐσίας.

Ὁ ποιητικὸς λόγος του τόσο ἀρθρωμένος μὲ φῶς, μοιάζει νὰ ἀπομαγνητίζει τὴν κοσμογονικὴ σιωπὴ, αὐτὴ τὴ ριγηλὴ περιοχὴ τοῦ «Μυστηρίου» ἀπὸ ἐκτάσεις λεῖες μεταφυσικές, ἀπὸ δονήσεις κοσμικὲς καὶ θεϊκές, ἀπὸ «λευκασμὸ» καὶ «σώματα σὲ ἀθανασία». Κι αὐτὸς ὁ ἀπομαγνητισμὸς γίνεται μέσα ἀπὸ τὸ Μυστήριο καὶ τὸ Μυστήριο τοῦ ἐρωτικοῦ ἄλγους, μέσα ἀπὸ τὸν ἐρωτικὸ σπαραγμὸ τοῦ σύμπαντος ποὺ θεώνεται στὰ γυμνὰ ὑγρά μέλη σὲ «νωπὴ νύχτα ληνός». Οἱ στίχοι ρέουν θαρρεῖς μέσα σὲ μιὰ ἡδυσμένη παλμικὴ ροή, γίνονται μιὰ αἴσθησι ἀπὸ κοσμογονικὴ ὥρα, ὅπου ἀρθρώνονται σὰν μαγεμένες οἱ λέξεις, σὰν νὰ ἀποκαλύπτεται ἡ γυμνὴ στυλιπνὴ καταγωγὴ τους μέσα ἀπὸ τὶς διακυμάνσεις τοῦ φωτὸς ἢ ἀλλιῶς, μέσα ἀπὸ τὶς κρυστάλλινες πηγὲς τῶν αἰώνων.

Αὐτὸ ὁ μεγάλος καὶ σὰν ἐξαγιασμένος ἀπὸ τὸ μαρτύριο τῆς βίωσης Ἐρωτικὸς τοῦ Κώστα Τσιρόπουλου εἶναι μιὰ ἀποκαλυπτόμενη ποίηση ποὺ ἔχει ὅλη τὴν πρωτοτυπία τῆς ἀφαίρεσης μέσα στὸ βιωμένο χρόνο τοῦ Ποιητῆ καὶ τὴν σύλληψη τοῦ αἰώνιου μέσα σ' αὐτὴ τὴ ροικὴ οὐσία τῶν λέξεων.

Τὸ εὔρημα τῆς «ἀφαίρεσης» εἶναι ἀποκλειστικὸ τοῦ Ποιητῆ. Σὰν νὰ λειάνθηκε ἡ ποίησή του ἀπὸ τὸν καιρὸ, ἢ σὰν νὰ τὶς ἔκαψε ἢ φλόγα τὶς λέξεις - μὲ τὴν ἀντίστοιχη βιωματικὴ φόρτιση - καὶ στὸ ἡμίφως λιγότεσαν γιὰ νὰ μείνουν σχεδὸν γυμνές, λέξεις-σηματωροί, στὸ γνόφο. Κι αὐτὸ μοῦ δίνει μιὰ αἴσθησι παράλληλη, σὰν νὰ περνᾷ ἡ ἴδια ἡ βίωσι τοῦ Ποιητῆ μέσα ἀπὸ τὴ φλόγα, κι ἡ ἀφαίρεσι ἔχει μιὰ γεύσι στάχτης, μιὰ γυμνότητα ἀποκάλυψης. Καὶ ἔτσι ἤχουñ σὰν «θεϊκὰ ρημάδια» μέσα στὸ λευκὸ χῶρο τῆς ἀφαίρεσης, «λέξεων σπασμὸς» καὶ «ἄβυσσος / λόγια σπλάχνα» καὶ βόγκος σπερμάτων».

Και τὸ μόνον ποὺ μένει ἄθικτο στὶς τρεῖς αὐτὲς ροές τῆς ποίησης εἶναι ἡ λάμψη τῆς ἐρωτικῆς ὥρας ποὺ κάνει τὰ σώματα καὶ τὰ κοσμικὰ στοιχεῖα ἀθάνατα μέσα στὴν ἱερὴ τελετουργία, «τὰ ὠραῖα σώματα ἀλγώντας», γιατί μόνον «τότε οὐσία τὰ ὑπερούσια».

Ἡ λάμψη ταυτισμένη μὲ τὴν Ἀρχὴ τῆς ποίησης, μ' αὐτὸ τὸ θεϊκὸ μαρτύριο τῆς ποιητικῆς οὐσίας, εἶναι ἓνα στοιχεῖο δομικὸ τοῦ λόγου τοῦ ποιητῆ, καὶ μαζί ἓνα ὑλικὸ ποὺ ἀρθρώνει τὴν γυμνὴ ἀποκαλυπτόμενη Λέξη, ὄχι σὰν σχῆμα ἔξωτερικό ἀλλὰ σὰν δόνηση καὶ σὰν ἐνέργεια ἀπὸ τὸ πάθος τῆς βίωσης καὶ ἀπὸ τὴ φόρτιση τῆς οὐσίας ποὺ περιέχει.

Μεταφέρω ἓνα μικρὸ ποιητικὸ δείγμα στὶς τρεῖς φάσεις αὐτῆς τῆς ἀφαιρετικῆς διαδικασίας:

«... βαθιὰ στὸ στόμα στερεώνοντας φθόγγους
τὸν χρόνο μὲ συλλαβὲς λαξεύοντας
τὰ μέλη τους ἀνθρακες παιδεύοντας
καὶ στὴ νωπὴ νύχτα ληνὸς σὲ κλίνη
ἀπὸ θεοὺς στημένος ἐρωτας».

«... φθόγγους στερεώνει
τὸν χρόνο λαξεύοντας
σὲ κλίνη ληνὸ
θεῶν ἔρωτος»

«... Σάρκα
μῦθος ζωὴ
σκοτός φῶς
γλῶσσα»

Καὶ ἔτσι θεώνοντας τίς λέξεις, τελειώνει τὴ συλλογὴ μὲ τὸ ἔξοχο:

«Οἱ λέξεις
θεόθεν».

ΜΑΡΙΑ ΛΑΜΠΑΔΑΡΙΔΟΥ ΠΟΘΟΥ

Χρήστου Ε. Κατσιγιάννη: «*Ἡ Αποκάλυψη τοῦ Ἰωάννου*» (Ἀθήναι 1991), Ἀπόδοσή του στὸ σύγχρονο ἀπλοελληνικὸ σκηνικὸ λόγο.

Συγκλονιστικὸ στ' ἀλήθεια εἶναι τὸ ἱερὸ βιβλίον τῆς «ΑΠΟΚΑΛΥΨΗΣ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ» ἀλλὰ καὶ «ἐν πολλοῖς» υπῆρξε πάντα ἀπρόσιτο καὶ γι' αὐτὴν ἀκόμα τὴν ἴδια τὴν ἐκκλησίαν. Εἶναι τὸ τελευταῖο βιβλίον τῆς Καινῆς Διαθήκης. Αὐτὸ ποὺ ὁ ἴδιος ὁ Αναστημένος Κύριος Ἰησοῦς «ἔδωκεν» με σκοπὸ ἓνα: «δεῖξαι τοῖς δούλοις αὐτοῦ ἃ δεῖ γενέσθαι ἐν τάχει». Στὸ διδακτικὸ του μέρος πολλὰ εἶναι τὰ μῆνυματα ποὺ αναβλύζουν. Τὸ προφητικὸ ἡ Αγία μας ἐκκλησία ἀπόφευγε καὶ ἀποφεύγει πάντα νὰ το ερμηνεύσει, ἀπὸ τὸ φόβο μήπως το

παρερμηνεύσει και κατά τη γνώμη μου καλά κάνει. Έτσι αφήνει το χρόνο να κυλήσει από μόνος του σηκώνοντας αυτό το βαρύ πέπλο μυστηρίου που σκεπάζει τις δυσερμήνευτες στ' αλήθεια προφητείες. Όμως το δίχως άλλο συστήνει τη μελέτη του. Εξ άλλου αυτή τούτη η μελέτη είναι και μια επιταγή-προσταγή που είναι διάφανη από τους πρώτους κιόλας στίχους του ιερού κειμένου για όσα φοβερά είδε ο Ιωάννης «ὅς ἐμαρτύρησεν τον λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ».

Αυτό λοιπόν το ιερό κείμενο, ο Χ. Ε. Κ. τα κατάφερε χωρίς «μήτες να προσθέσει μήτε ν' αφαιρέσει» να μας το δώσει αποδωμένο από τον ίδιο στο σύγχρονο απλοελληνικό σκηνικό λόγο. Η ιδέα του γεννήθηκε όταν, όπως γράφει στο προλογικό σημείωμα, διάβαζε την «Αποκάλυψη του Ιωάννου» για πρώτη φορά στα είκοσι χρόνια, ο συγκλονισμός του ήταν μεγάλος. Πρώτο για το κείμενο που μ' όλη την ιερότητά του είναι αυτό καθαυτό «ένα κείμενο πραγματικά συγκλονιστικό». Δεύτερο καθώς λέει, πως καθώς βούλιαξε και χανόταν μέσα στον προφητικό του λόγο, ολοένα και περισσότερο βεβαιωνόταν πως παρακολουθούσε ταυτόχρονα και μιά εξ' ίσου συγκλονιστική «θεατρική παράσταση». Έτσι ύστερα από το πέρασμα του χρόνου και ύστερα από μεγάλο βάσανο, χωρίς ακριβώς ν' αλλάξει τίποτε από το κείμενο, «χωρίς να προσθέσει και χωρίς ν' αφαιρέσει», απλώς ξεχωρίζοντας μέσα από αυτό τα πρόσωπα, μας το απέδωσε σκηνικά. Ο ίδιος λέει στο προλογικό σημείωμα του: Πιστεύω ειλικρινά πως το κείμενο της Αποκάλυψης είναι από μόνο του θεατρικό. Και μάλιστα, τόσο «θεατρικά» ολοκληρωμένο, που δεν έχει ανάγκη από στήριξη και βοήθεια. Προσωπικά πιστεύω πως τώρα που μελέτησα το κείμενο και την απόδοση του πως έχει απόλυτο δίκαιο. Η εξωτερική βοήθεια, αν ίσως που χρειαζόταν ήταν μόνο αυτή που έκαμε ο ίδιος: ο διαχωρισμός δηλαδή των «προσώπων», των «ηρώων», των «ρόλων» που αναφέρονται, όπως λέει πάλι ο ίδιος, στο κείμενο. Και εφ' όσον αυτό γίνει τότε, ο οποιοσδήποτε φωτισμένος άνθρωπος θελήσει να παραστήσει την Αποκάλυψη «από σκηνης» τότε, θα πρέπει να εργαστεί περισσότερο με σκοπό την αφαίρεση παρά την πρόσθεση εξωτερικής θεατρικότητας. Κι' αυτά όλα τα λέει και τα ισχυρίζεται ο Χ.Ε.Κ. όχι μόνο σα συγγραφέας αλλά σ' αυτή την περίπτωση σαν ο άνθρωπος του θεάτρου που το έζησε και το βίωσε.

Όμως για την σκηνική παρουσίαση της Αποκαλύψης θέτει ένα βασικό και απαραίτητο όρο: «Ο χώρος πρέπει νάναι σχετικά παρθένος από οπτικές και ακουστικές εντυπώσεις και αναμνήσεις άλλων, όχι και πολύ σοβαρών εκδηλώσεων. Επί πλέον θα πρέπει να προσεχτεί και το θέμα της επιλογής των ερμηνευτών..... που πρέπει να διαθέτουν και ένα ιδιαίτερο πνευματικό ήθος...» Αυτή τη σκηνική παρουσίαση, προσωπικά τη βρίσκω σύμφωνη και με το όλο πνεύμα που όπως είπα διαπνέει την πρώτη κιόλας σελίδα του ιερού κειμένου και που θα έλεγα πως είναι από τον ίδιο το Θεό μιά επιταγή - προσταγή όταν λέει: «μακάριος ὁ ἀναγινώσκων καὶ οἱ ἀκούοντες τοὺς λόγους τῆς προφητείας καὶ οἱ τηροῦντες τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα, ὁ γὰρ καιρὸς ἐγγύς».

Το κείμενο είναι αποδομένο κατά τη γνώμη μου θαυμάσια. Η γλώσσα, της οποίας ο Χ.Ε.Κ. είναι θαυμάσιος χρήστης αλλά και κάτοχος είναι στρωτή. Το κείμενο δωσμένο στην αριστερή σελίδα του βιβλίου στο αρχαίο και στην δεξιά, όπου γίνεται και ο «Χωρισμός» των «προσώπων» των «ηρώων» και των «ρόλων», είναι αποδομένο και γραμμένο σε στίχους. Έτσι διαβάζεται άνετα και ο αναγνώστης εύκολα παίρνει τα μεγάλα μηνύματα ή συμμετέχει στα συγκλονιστικά δρώμενα τα οποία σημείωσαν ή θα σημαδέψουν στη συνέχεια της μεγάλης πορείας την ιστορία της εκκλησίας του Αρνίου. Παράλληλα όμως και την ιστορία του «κόσμου τούτου», «έως τής συντελείας του αἰῶνος». Τότε ο μέγας θρίαμβος των πιστών. Τότε η συγκλονιστική, ανεκλάλητη χαρά όσων μαρτύρησαν, εκτέλεσαν ή βίωσαν τις εντολές που ήσαν «γεγγραμμένες εν τω βιβλίω τούτω». Η απόδοση πιστεύω πως είναι η καλύτερη από άλλες προηγούμενες.

Σε δύο μόνο σημεία στην απόδοση του κειμένου έχω κοντοσταθεί και τα βρίσκω κάπως λιγάκι αδύναμα στην ερμηνεία. Το πρώτο σημείο είναι στη σελ. 15 όπου αδυνατεί κατά τη γνώμη μου στην απόδοση του 4ου στίχου «... και ειρήνη από ο ὦν και ο ἦν και ο ερχόμενος» που ο Χ. Ε. Κ. το απόδωσε: «Και ειρήνη να είναι σε σας από τον Είναι και τον Ήταν και τον Ερχόμενο».

Γιατί διαφωνώ; Ο λόγος είναι γιατί από ό,τι ξέρω ο «ὦν» στο αρχαίο εβραϊκό κείμενο μέσα στη Βίβλο είναι η λέξη «ΓΙΑΦΧΕ» που σημαίνει «Ο ΥΠΑΡΧΩΝ» ή όπως το ερμηνεύει η Θεολογία: «Είμαι αυτός που είμαι».

Εγώ δηλαδή ο Δημιουργός του Σύμπαντος Κόσμου. Το Α και Ω όπως το λέει και στο ίδιο το βιβλίο της Αποκάλυψης. Έτσι, μια πιο ερμηνευτική του απόδοση πιστεύω πως θάταν καλύτερη π.χ. «Χάρη και ειρήνη σ' εσάς από Αυτόν που Υπάρχει, που Υπήρξε και που Έρχεται».

Η δεύτερη αδυναμία τη βρήκα στη σελ. 40 στο στίχο 2 που λέει: «Και ἐξῆλθε νικῶν και ἵνα νικήσῃ». Ο Χ.Ε.Κ. το αποδίδει έτσι: «Κι έφυγε νικητής και για να νικήσει».

Όμως εδώ το ιερό κείμενο κρύβει στη λέξη «ἐξῆλθε» μια τρομερή και συγκλονιστική αλήθεια. Πώς δηλαδή ο Ιησούς, είναι αυτός που ήρθε και «εσταυρώθη δι' ἡμᾶς» και που ετάφη και που μέσα ακριβώς από τον κατάκληστο με το βαρύ «λίθον» τάφο «ἐξῆλθεν νικῶν» και με σκοπόν ένα και μοναδικόν «ἵνα νικήσει». Επομένως το έφυγε, η λέξη έφυγε είναι πολύ ασθενική ανεμική θα έλεγα, για να αποδώσει σωστά αυτό που ακριβώς έγινε. Και πιστεύω πως η μόνη σωστή λέξη είναι πάλι το «ἐξῆλθε» χωρίς το ψηφίο «ν». Κατά τα άλλα το κείμενο είναι θαυμάσια και σωστά κατά την ταπεινή μου γνώμη αποδομένο. Έτσι αξίζουν θερμά συγχαρητήρια στο συγγραφέα για την εκπληκτική του ιδέα να μας μεταφέρει το τόσο στ' αλήθεια απρόσιτο κείμενο τόσο κοντά μας. Σίγουρα ο θεατής βλέποντας το από σκηνης και ακούοντας το θείο και ιερό Λόγο, διδακτικό και Προφητικό, που θα τον συνοδεύουν ο ήχος, το

φως, τρομερός ή γλυκός ήχος των σάλπιγγων θα έχει τη «μακαριότητα» ν' αφομιώσει τα λεγόμενα του και αν στ' αλήθεια θελήσει να διορθώσει την πορεία του αυτή η θεία μακαριότητα θα τον επισκιάσει για πάντα αφού φροντίσει να εφαρμόσει και «τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα».

Όμως σίγουρα την ίδια μακαριότητα θα έχει και ο συγγραφέας Χ.Ε.Κ. που πολύ κοπίασε και «ασκήτησε» ώστε να μας φέρει πιο κοντά μας το αρχαίο κείμενο με τον εξαιρετο τρόπο που μας το έχει μεταφέρει. Εκείνο μόνο που μένει πλέον να ευχηθούμε είναι να βρεθούν εκείνοι οι άξιοι φορείς και ερμηνευτές που θα διαθέτουν εκείνο το «ιδιαιτέρο πνευματικό ήθος» που θα μεταφέρουν και θα αποδώσουν το κείμενο στη σκηνή, μεταφέροντας εις τους «ακούοντας του λόγους της προφητείας ταύτης» όλο εκείνο το ιερό ρίγος και τα κοσμοσωτήρια μηνύματα που ο ίδιος ο Σωτήρας Χριστός ζητεί να διάμηνύσει διαχρονικά σ' όλους τους όπου γης ανθρώπους.

Τελειώνοντας θα έλεγα και τούτο. Πως μερικοί ίσως κοντοσταθούν και διερωτηθούν. Μπορεί ή μας επιτρέπεται η παρουσιάση ή το «ανέβασμα» με τον τρόπο που εισηγείται ο Χ.Ε.Κ. της Αποκάλυψης του Ιωάννου από τη σκηνή; Δεν ξέρω αλλά προσωπικά και ταπεινά λέω ναι. Ίσως όμως θα ήταν πιο επίσημα με το θέμα αυτό ν' ασχοληθεί η ίδια η Αγία μας Εκκλησία που αυτή μόνη έχει την ιερή ευθύνη για ορθοτόμηση των πραγμάτων αλλά και τη με σωστούς και επιτρεπόμενους τρόπους διάδοση των Θείων αληθειών. Εκείνο όμως που πρέπει να προσεχτεί εδώ είναι το ευλαβικό άγγιγμα του ιερού κειμένου από το δόκιμο συγγραφέα-λογοτέχνη καθώς και το ιερό δέος που τον διακατέχει αποδίδοντας το κείμενο. Προσπάθεια επαινετή και άξια που της πρέπει ο δίκαιος έπαινος.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΟΥΣΗΣ

Γι ώργου Κωνσταντή: «*Εν αναμονή*», 1991

Με τον τίτλο «*Εν αναμονή*» ο Γιώργος Κωνσταντής κυκλοφόρησε πρόσφατα μια ποιητική συλλογή από 36 ποιήματα. Η συλλογή αυτή διαιρείται σε δυο μέρη: «α και β» (Αύγουστος 1990 - Μάρτιος 1991). Επιπλέον μια δήλωση: «Το βιβλίο αυτό δεν υποβάλλεται για βράβευση από μέρους του ποιητή». Η δήλωση αυτή μπορεί να ερμηνευτεί κατά δυο τρόπους: Είτε γιατί το περιεχόμενο της είναι πολύ προσωπικό θέμα του ποιητή, είτε γιατί δε λογαριάζει τη σημασία των βραβείων. Αλλά τούτο δεν πρέπει καταρχήν να ενδιαφέρει μια παρουσίαση με κάποιο κριτικό σχολιασμό.

Το πρώτο μέρος της συλλογής το «α» ο ποιητής εκθέτει συλλογισμούς του, από προσωπικά γεγονότα. Το συναίσθημα βρίσκεται σε δεύτερη μοίρα. Η πείρα της ζωής και η προσωπική του αντίδραση διαμέσου της σκυθρωπής αυτής πείρας, που μετρά τα βήματά της, υπερισχύει. Και ο ερωτικός ακόμα λόγος έχει πολλή περίσκεψη και αναλύεται ως να εξηγείται ένα φαινόμενο σε

κάποια στιγμή, σ' αυτό το μέρος και ο ποιητής και η ποίηση έχουν τη θέση τους με ανάλογες σκέψεις και τοποθετήσεις.

Αντίθετα το δεύτερο μέρος, το «β», χαρακτηρίζεται από πολύ συναισθηματισμό, όχι για προσωπικά γεγονότα μόνο, αλλά για ευρύτερο κύκλο κοινωνικό. Τα ποιήματα τα βλέπω επηρεασμένα ψυχολογικά και συναισθηματικά από διάφορα «απελπιστικά» για την ανθρωπότητα συμβάντα, σαν το Άουσβιτς, Χιροσίμα, τα γεγονότα της Παλαιστίνης κλπ., που τα έφεραν σε πρώτο επίπεδο ενδιαφέροντος οι διεθνείς ταραχές ιδίως σε γειτονικά μας μέρη. Ασφαλώς οι συλλογισμοί άμεσα ή έμμεσα δεν λείπουν στο ποιητικό ομίλημα του μέρους αυτού, αλλά έχουν ένα ζωντανό ένδυμα, πολλή αμεσότητα.

K. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Κατίνας Γιαννάκη - Παπαστυλιανού: «Το ταξίδι της Ραχήλ», Κύπρος 1991

Η ποιητική συλλογή «Το ταξίδι της Ραχήλ» της Κατίνας Γιαννάκη - Παπαστυλιανού αποτελεί μια πετυχημένη έντονη κριτική καταστάσεων και απόμων της τρέχουσας ζωής και της κοινωνίας, όχι τοπικά, αλλά και ευρύτερα. Αυτή η κριτική πράξη, άφοβη και εν πολλοίς ορθή, κυριαρχεί και στις τρεις ενότητες της συλλογής, ακόμα και μέσα στα πολύ προσωπικά, αποκλειστικώς συναισθηματικά ποιήματα, όπως στο ποίημα «Λευκοί άγγελοι» που διαδραματίζεται σε νοσοκομείο.

Η συλλογή αυτή διαιρείται σε τρεις «διαδρομές»: Του Σκορπιού, της Κάμπιας (μνήμη της μητέρας της ποιήτριας) και της Λευκής Πεταλούδας. Από τη στιχουργική άποψη και οι τρεις ενότητες είναι όμοιες: Ελεύθερος στίχος, σαφής έκφραση, συχνά με κοινές, αλλά φορτισμένες φράσεις και λέξεις, χωρίς τυμπανοκρουσίες και δυνατούς ήχους. Οι εικόνες καθημερινές, χωρίς αναζητήσεις «εκπλήξεων». Ειλικρίνεια και ορθή στάση σε όλες τις ενότητες.

Προσωπικά ξεχωρίζω την ενότητα για τη μάνα. Σ' αυτήν, εκτός από τον πολύ προσωπικό συναισθηματισμό, η επέκταση στον αγνοούμενο και στην πρόσφυγα Κυρα - Αγάθη δίνει μια κοινωνική έκταση αδελφική και με κάποιες αναφορές διαχρονικές.

K. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Γιάννη Ιωάννου: «Οδυσσέας Ελύτης», Αθήνα 1991.

Είναι μια πολύ διαφωτιστική εργασία το βιβλίο του Γιάννη Ιωάννου με τίτλο «Οδυσσέας Ελύτης - Από τις καταβολές του Υπερρεαλισμού στις εκβολές του μύθου». Διαβάζεται άνετα και ευχάριστα και παρουσιάζει «ποικιλία» από την άποψη θεμάτων γύρω από την προσφορά του Ελύτη στα Ελληνικά

Γράμματα. Ιδιαίτερα πρέπει να προσεχτούν τα σχετικά μέρη που δείχνουν πως ελληνοποίησε ο ποιητής τον Υπερρεαλισμό, σημείο που το θεωρώ προσφορά του μελετητή.

Ο Ιωάννου διαιρεί την εργασία του σε τέσσερα κεφάλαια, με σημειώσεις στο τέλος κάθε κεφαλαίου. Σ' αυτά χαρακτηρίζει τις τάσεις του Υπερρεαλισμού, την ανταρσία, που ο Ελύτης βρίσκει στον Κάλβο και τον Λωτρεαμόν, και προσδιορίζει τον «υπερρεαλίζοντα λυρισμό» του Ελύτη. Οι θέσεις του Ελύτη καταγράφονται τόσο με παραδείγματα από την ποίησή του, όσο και αποσπάσματα από τα δοκίμιά του. Αυτή η συγκριτική παραβολή μεταξύ ποιημάτων και δηλώσεων (σε δοκίμια ή συνεντεύξεις) διευκολύνουν και τις σχετικές απόψεις του Ιωάννου και μας διασαφηνίζουν τις σχετικές θέσεις του ποιητή. Στη συνέχεια ο μελετητής εξετάζει την επίδραση του Ρεμπώ, που εγκατέλειψε στην ποίησή του την «κυριολεξία» και του οποίου μετέφρασε ο Ελύτης μερικά ποιήματα. Επιπλέον ο μελετητής κοιτάζει να διαπιστώσει ομοιότητες σε υο ποιήματα του Ρεμπώ και ενός αποσπάσματος του Ελύτη από το «Άσμα ηρωϊκό...», πράγμα για το οποίο προσωπικά δείχνω λίγη αμφιβολία. Μετά τον Ρεμπώ ο μελετητής εξετάζει τις επιδράσεις και συγγένειες με τον Ελυάρ με βάση πάλιν και τις δηλώσεις Ελύτη, και στέκεται ιδιαίτερα στην ομοιότητα της ποιητικής εικόνας μεταξύ των δύο, αλλά και την κατά κάποιον τρόπο μεταμόρφωσή της από τον Ελύτη. Αλλά αυτή η υπερπραγματικότητα στον ελληνικό χώρο του Ελύτη υπέστη ορισμένες διαφοροποιήσεις μέσα στο ελληνικό φως και το Αιγαίο, όπως γενικά μέσα στην ελληνική φύση. Ακριβώς σ' αυτά τα διαφοροποιημένα από τον Ελύτη στοιχεία στέκεται και τα συζητεί με συγκρίσεις και παραδείγματα ο Ιωάννου, για να επικεντρώσει το λόγο του στον ελληνοκεντρισμό του Ελύτη. Αλλά αυτή η υπερπραγματικότηταςτον Ελληνικό χώρο του Ελύτη εμπεριέχει και την παγκοσμιότητα (πάντοτε το ελληνικό πνεύμα περιέχει λίγο-πολύ παγκόσμια στοιχεία). Μεσ στον ελληνοκεντρισμό (χριστιανικό και ειδωλολατρικό) ο μελετητής βλέπει και τις επιδράσεις στην ποίηση του Ελύτη από την «αφελή» τέχνη (Θεόφιλο και Μακρυγιάννη). Η εργασία αυτή του Ιωάννου κλείει με τις σχέσεις της ποιητικής παραγωγής του Ελύτη με το αδιέξοδο του 1968 και την εξέλιξη της τέχνης του από το «Άξιον εστιν» στη «Μαρία Νεφέλη».

Πρόκειται για μια πλούσια και πλατιά αντίκριση της ποιητικής του Ελύτη με εξηγήσεις, βασισμένες και στο λόγο του ίδιου του ποιητή, και τις σχέσεις κι επιδράσεις με άλλες υπερρεαλιστικές ποιήσεις (Λωτρεαμόν, Ρεμπω, Ελυάρ). Νομίζω πως πολύ ορθά ο μελετητής ανέπτυξε τις απόψεις του, μ' ένα μάλιστα πλούσιο εκφραστικό λόγο.

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Μιχ. Ι. Μαραθεύτη: «*Δοκίμια για την Παιδική Λογοτεχνία*», Αθήνα 1991.

Για τη συστηματική προώθηση της παιδικής λογοτεχνίας έπραξε πολλά ο Μιχ. Μαραθεύτης. Από τη θέση του υπεύθυνου για τη μόρφωση των μελλοντικών δασκάλων, και αργότερα και των νηπιαγωγών, ιδιαίτερα πρόσεξε τη διδασκαλία του μαθήματος της παιδικής λογοτεχνίας στην Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου. Αλλά και στην ίδρυση του Κυπριακού Συνδέσμου Παιδικού και Νεανικού Βιβλίου πρωτοστάτησε και ένθερμα υποστήριξε το σύνδεσμο, ώστε αυτός πραγματικά να αποδώσει. Επιπλέον, ο ίδιος ασχολήθηκε με τη συγγραφή νεανικών βιβλίων με «εκπαιδευτικές» κυρίως προθέσεις, και σε συνεργασία με άλλους εκπαιδευτικούς στην ανθολόγηση παιδικών ποιημάτων από το λόγο των Κυπρίων. Τέλος, με δοκίμια γύρω από την παιδική λογοτεχνία υποστήριξε την κίνηση του παιδικού βιβλίου μ' ενημερώσεις και υποδείξεις.

Τα σχετικά δοκίμια του Μιχ. Ι. Μαραθεύτη για την παιδική λογοτεχνία εκδίδει ο «Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων» με τίτλο «*Δοκίμια για την Παιδική Λογοτεχνία*», με πρόλογο του αείμν. Κ. Π. Δεμερτζή, ο οποίος πολλά πρόσφερε στον «Κύκλο του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου». Τα δοκίμια αυτά του Μαραθεύτη δημοσιεύτηκαν σε περιοδικά και ειδικές εκδόσεις. Από αυτά ξεχωρίζει η «*Συνοπτική Ιστορία της Κυπριακής Παιδικής Λογοτεχνίας*», που τοποθετεί το όλο θέμα από πολλές πλευρές και είναι εν πολλοίς καθοδηγητικό και βασικό για μελλοντικές κρίσεις.

Αλλά και τα άλλα δοκίμια του βιβλίου προσφέρουν πολλά, π.χ. στην κριτική αντιμετώπιση των παιδικών βιβλίων (Κριτική Παιδικού Βιβλίου) και στην επιλογή των. Το βιβλίο διαιρείται σε τέσσερις ενότητες: Προβληματισμός για το παιδικό βιβλίο, Μικρά μελετήματα, Ιστορικές αναδρομές και στο χώρο των συγγραφέων της λογοτεχνίας για τα παιδιά. Σ' αυτές τις ενότητες κοιτάζονται υπεύθυνα θέματα και προβλήματα, που σχετίζονται με το παιδικό βιβλίο και προτείνονται λύσεις. Γενικά τα δοκίμια του βιβλίου αυτού ανοίγουν ορίζοντες στον κλάδο.

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Ευθύνη (Αθήνα), Δαυλός (Αθήνα), Άκτι (Λευκωσία), Νέα Έποχή (Λευκωσία), Ήω (Κορυδαλλός), Περιγράμμα (Ηλιούπολη), Πόρφυρας (Κέρκυρα), Νουμάς (Πύργος Ήλειας), Νέα Σκέψη (Αθήνα), Σύγχρονη Σκέψη (Αθήνα), Μακεδονική Ζωή (Θεσσαλονίκη), Το περιοδικό (Λευκωσία), Cyprus Today (Λευκωσία), Κασταλία (Αθήνα).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

- Σωτ. Τσαμπηράς: Σύγχρονη Γαλλική Ποίηση του Βελγίου, 'Αθήνα 1991
- 'Ανωνύμου: Περί ύψους, (μετ. Κ. Χωρεάνθη), 'Αθήνα 1991
- Νίνας Μπερμπάροβα: 'Η πιανίστα συνοδός (μετ. Κική Μαλεβίτη), 'Αθήνα 1991
- Θαν. Παπαθανασοπούλου: 'Η πλατεία, 'Αθήνα 1991
- Μαρία 'Αρβανίτη - Σωτηροπούλου: Πάνω από τον 38ο βόρειο παράλληλο, 'Αθήνα 1991
- Νίκου Κρανιδιώτη: Πορεία στο χρόνο, 'Αθήνα 1991
- Παπασταύρου Παπαγαθαγγέλου: 'Όμορφα χρόνια, Λευκωσία 1991
- 'Ανδρέας Ποϋλλος: 'Εν καιρῷ, Λευκωσία 1991
- Δῆμος 'Αραδίππου: 'Αραδίππου (ἀρ. 6), 'Οκτ. 1991
- Ε.Π.Ο.Κ.: Φιλολογική Κύπρος 1990, Λευκωσία 1991
- Κ. Χρυσάνθη: 'Η ξανθούλα, Λευκωσία 1991
- Κ. Χρυσάνθη: 'Η Δημόνασσα, Λευκωσία 1991

Ià nena 10 Martiu 1943

Agapimeno Micuci

Su grafo arte ce jafto esù lèghise: “Ito chierd!” , ma càgghio.... avri ca mai! o, po lègusi i èlines, càglio argà para potè. Prita se caristò poddì jà ta àttia apanu sti ttafi tu ciùrimu, ti apèthane manacò san ena sciddo. O lipimeno m’ ècame, me to Nnicola, megalo me ligo spomì, apoi ti apèthane i mànama. Po scèrise esù, cambosse imèrese etrògame sto spìtissa. Ma eghenàttimma megali jà to Mussolini pu mas èspire ode jà na polemizzome tus addu. Se caristài ciòla o Nicola, ti sta Cristòjena estilisti sto Messolòì. Tu to ipa onti immo panda na ton ivro. Arte de scero a stechi acomì ecì o eiàine addì. Sonneste, iatì echi ti mbèrdica, ton efèrasi se n’ àddo paisi o cora: sti Mbatra o addì. De mmu sinèrchiete to noma. To scero metavri ando tenente.

Ma arte mu sinèrchiete ticandì addo. To emàthia tote pote ejàvina sto Messolòì: poddu cronu canni, po sonneste esù scèrise - ise àtropo pu meletì - ecì sto Messolòì o condà apèthane mega italò, pu àcunne Santorre asce Santarosa, sambu i èlines evàlasi òsciu andi tundi cora tus turcu me to afùdima ton addo. Ma arte ìrthame emì jà na spàzzome ta adèrfia. Triu cronu canni! Pènsespe ti emì ce i èlines immesta cristiani, ma po sonni este, Cristèmmu, ti ena ccristianò spazzi enan addo cristianò ce ligo chierò poddì ti èspazze t’ adèrfia sonni pai stin anglisia ce pianni to Cristò?

O pappù ti Llegniò legghi otu: “I anglisia den ene topo jà ton àtropo pu spazzi ta leddisia”. Ene ena calò previtero, ti echi to spìtindu condà sto spìtindi. Ena previtero sa tto tiosu to ndon Andrià, ma o pappù ti Llegniòmu èggale òtimo deca forese tin jinècatu. Udè mia mita, ma deca su lego ce jafto i pappùdi ti Llegniò èchusi - mi ndo addiscmonisi - pendinta ce ìcosi ngògnia (ode i èlines lègusi

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΓΡΑΜΜΕΝΗ ΣΤΑ ΜΠΟΒΕΖΙΚΑ (ΓΚΡΕΚΑΝΙΚΗ ΔΙΑΛΕΚΤΟ ΤΗΣ ΚΑΤΩ ΙΤΑΛΙΑΣ)

[Μετά την επίσκεψή του στην Κύπρο (Ὀκτώβριος 1990) και τις δυὸ Ὁμιλίες του γιὰ τὸν Ἑλληνισμό και τὴν ἑλληνικὴ διάλεκτο τῆς Κάτω Ἰταλίας, πού ἔκαμε στὴν Πάφο και στὴ Λευκωσία, ὁ Ἰταλὸς ἑλληνιστὴς Michele Iannelli μοῦ ἔστειλε ἀπὸ τὴν Ἰταλία τὴν ἐπιστολὴ πού ἀκολουθεῖ. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ, ζωντανὸ δεῖγμα τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου τῆς Κάτω Ἰταλίας, γράφτηκε τὸ 1943 ἀπὸ τὸν ἑλληνογενῆ και ἑλληνόφωνο Ἰταλὸ στρατιωτὴ Vlasī Makrī (Βλάση Μακρῆ) μὲ ἀποδέκτη τὸν νεαρὸ φίλο του Micuci Rogoni. Τὴ συμπεριλαμβάναω στὸ βιβλίο αὐτὸ ὡς ἀπαραίτητο συμπλήρωμα τῶν δυὸ Ὁμιλιῶν τοῦ Μ. Iannelli. Στὸ τέλος προβαίναω σ' ἕναν πρόχειρο σχολιασμὸ μερικῶν βασικῶν χαρακτηριστικῶν τῆς Γ. Χατζηκωστῆς.]

Γιάννενα 10 Μαρτίου 1943.

Ἄγαπημένε μου Micuci,

Σοῦ γράφω μόλις τώρα και γι' αὐτὸ θὰ πεῖς: «Ἦταν καιρὸς!», μὰ κάλλιο... αὔριο παρά ποτέ! ἦ, ὅπως λένε οἱ Ἑλληνες, κάλλιο ἀργὰ παρά ποτέ. Πρῶτα σ' εὐχαριστῶ πολὺ γιὰ τ' ἄνθια πάνω στὸν τάφο τοῦ κυροῦ μου, πού πέθανε μοναχὸς σὰν σκύλος. Ὁ καημένος μὲ μεγάλωσε μαζί μὲ τὸν Νικόλα μὲ λιγοστὸ ψωμί, ἀπὸ τότε πού πέθανε ἡ μάνα μας. Ὅπως τὸ ξέρεις κι ἐσύ, κάμποσες μέρες τρώγαμε στὸ σπίτι σας. Μὰ μεγαλώσαμε γιὰ τὸν Μουσσολίνι, πού μᾶς ἔριξε ἐδῶ πέρα γιὰ νὰ βασανίζομε τοὺς ἄλλους. Σ' εὐχαριστεῖ κι ὁ Νικόλας, πού τὰ Χριστούγεννα τὸν ἔστειλαν στὸ Μεσολόγγι. Τοῦ τό 'πα ὅταν μπόρεσα νὰ τὸν βρῶ. Τώρα δὲν ξέρω ἂν εἶναι ἀκόμη ἐκεῖ ἢ διάβηκε ἀλλοῦ. Ἐπειδὴ ἔχει κήλη εἶναι πιθανὸν νὰ τὸν μεταθέσανε σ' ἄλλο μέρος ἢ πόλη: στὴν Πάτρα ἢ... ἀλλοῦ. Δὲν μοῦ ῥχεται τὸ ὄνομα. Θὰ τὸ ξέρω μεθαῦριο ἀπὸ τὸν ὑπολοχαγό.

Τώρα ὅμως μοῦ ῥχεται (στὸν νοῦ) κάτι ἄλλο. Τό 'μαθα τότε πού διάβηκα στὸ Μεσολόγγι. Πρὶν πολλὰ χρόνια, ὅπως μπορεῖ νὰ ξέρεις - εἶσαι ἄνθρωπος πού μελετᾶ - ἐκεῖ στὸ Μεσολόγγι, ἢ κοντὰ, πέθανε ἕνας μεγάλος ἰταλὸς πού ἄκουγε (στὸ ὄνομα) Σαντόρρε Σανταρόζα, τὸν καιρὸ πού οἱ Ἑλληνες ἔδιωξαν ἀπὸ τούτη τὴ χώρα τοὺς Τούρκους μὲ τὴ βοήθεια ἄλλων. Μὰ τώρα ἦρθαμε ἐμεῖς γιὰ νὰ σφάζομε τὰ ἀδέρφια μας. Τρεῖς χρόνια τώρα! Σκέψου ὅτι ἐμεῖς και οἱ Ἑλληνες εἶμαστε χριστιανοί, μὰ πῶς μπορεῖ, Χριστέ μου, ἕνας χριστιανὸς νὰ σφάζει ἕναν ἄλλο χριστιανὸ και, λίγο καιρὸ ἀφ' ὄτου ἔσφαζε τ' ἀδέρφια, νὰ μπορεῖ νὰ πηγαίνει στὴν ἐκκλησία και νὰ παίρνει τὴ θεῖα Κοινωνία;

Ὁ παπποῦς τῆς Λενιῶς λέει: «ἡ ἐκκλησία δὲν εἶναι τόπος γιὰ τὸν ἄνθρωπο πού σφάζει τ' ἀδέρφια του». Εἶναι ἕνας καλὸς πρεσβύτερος πού ἔχει τὸ σπίτι του κοντὰ στὸ σπίτι τῆς. Ἐνας πρεσβύτερος σὰν τὸν θεῖο σου τὸν δὸν Ἀντρία, μὰ ὁ παπποῦς τῆς Λενιῶς ἔχει ἀφήσει ἔγκυο δέκα φορὲς τὴ γυναίκα του. Ὅχι μιὰ φορὰ μὰ δέκα, σοῦ λέω, και γι' αὐτὸ οἱ παπποῦδες τῆς Λενιῶς ἔχουν - μὴ τὸ λησμονεῖς! - πενήντα και εἴκοσι ἐγγόνια (ἐδῶ οἱ

evdominta) ce parapoddà pordangògnia... Da, pènsespe tossa zzarfàdia Praticò su ècanne echi o don Andria, an ìsonne prandefi, po cànnu i papades stin Ellada! Càgghio ode... ca... sta Madarà!

Otu arte i Praticò ce i Pogoni se cratàu jà jènda nà mi cchathusi e dio jenè. Agureggo ti i zòttasu, i magni Agatedda Mavrici, na ghenastì calò jèndoma ce su dosi poddà pedìa.

Po sùgraspa ton addo viàggio, sti gaspedda, ti echo ode, èdoca ciòla to abbìdema - i èlines to lene vera ce to bbrivitero to llègusi papà. Ma scè ciòla ti, po emì lègome "legu o lègusi", i èlines legusi "Jene o legun". Ma poddì ode me catalavènnusi onti plateggo sa sta Madarà.

Sambu pao sto spiti ti Llegniò ce stechi ecì ciòla o pappùti, platèggome ismìa amalò amalò, ma matthenno poddì ligo. Matthenno càgghio - ce ene prama pleò aplò - me tin angònatu condà sto luci to vradi, an òsciu fisài o vorèa, pu ghiomoni asce aspri to spiti. Emì de tti blèpome, jatì platèggome viata ismìa: me t' artàmmia, ta chèria ce camma vradià, pistèssemè! chili me chili me to stoma. Artè ise ghie nameno ciòla esù ce catalavènnise ti thelo na ipo. O pappùstis theli mathisi s'emena ta elinicà, po leghi, ma egò pisteggo ti i caspedda echi ti bbrotimisi. Me tin agapi càgghio sìmero ca avri. I agapi de ssonni mini, masandè, onti ta filimata ce addo de ttin àttusi, svinni aporò. I dulia ce to màtima sònnusi na minu, jatì me ti ddulia ce to scolio ti ppai amalò pai ambrò ce calò, ìio ce larga, ma me tin agapi den ene otu. Egò àfinna olla forchè ca tin agapi. Me etuti de cchànnome to chieròmma, ma to ddiàforame. Den ene otu, Micuci?

I Legniò ene copela decannèa cronò - scè ti i èlines ti zzotta ti ccràzzusi copela ce emis, egò ce esù, immesta copèglia - ce echi viso poddì pìzzolo, ti lambi sa tton ìgghio, toso ene magni. Scè ti prita, sambu tin avlèzzasi mesa sti ccora, i sindrofimmu ecànnasi, ta cerazùgnato! san ècanne to Atò, to àlogo tu pappùsu, pu echilimìtrie catha viàggio pu èvlepe ti fforada Aspra ti mmavricina, ma arte, mavro se cino! ene annochimeno o lipemeno. Ma apoi ti scèrusi ti i Legniò ene copela dichìmu, tis èchusi timì. Egò, an ìsonna, ìpiga viata me ti Llegniò condà sti limni - ode elègasi limni ti Llimena ti ene condà sta Trialogna -, jatì emì de biànnome còtima an immaste condà stus addu. Thèlome na stathùme ismìa ce crifà, ma ode conìzzi viata o vrechì vròtonda ce aporò conìzzi, otu prepi to luci.

M' aròtise po stècusi i èlines? Viata chiru i fucarades (sta Madarà elègame

Ἕλληνες λέγουν ἐβδομήντα) καὶ πάρα πολλά δισέγγονα... Σκέψου λοιπὸν πόσα ξαδέρφια τῆς γενιᾶς τῶν Πραττικῶ θὰ σέ ἔκανε νὰ ἔχεις ὁ δὸν Ἄντρια, ἂν μπορούσε νὰ παντρευτεῖ, ὅπως κάνουν οἱ παπάδες στὴν Ἑλλάδα. Κάλλιο ἐδῶ..... παρὰ..... στὰ Μαδαρά!

Ἔτσι τώρα οἱ Πραττικῶ καὶ οἱ Πογόνοι ἔχουν (μόνο) ἑσένα νὰ κάνεις ἀπογόνους γιὰ νὰ μὴ χαθοῦν οἱ δυὸ γενιές. Εὐχόμαι τὸ κορίτσι σου, ἡ ὁμορφὴ Ἀγαθέλλα Μαουρίτσι, νὰ εἶναι καρπερὴ καὶ νὰ σοῦ δώσει πολλὰ παιδιά.

Ὅπως σοῦ ἔγραψα τὴν ἄλλη φορὰ, στὸ κορίτσι πού ἔχω ἐδῶ ἔδωσα κιόλας τὸ ἀμφίδεμα - οἱ Ἕλληνες τὸ λένε βέρα καὶ τὸν πρεσβύτερο τὸν λένε παπά. Καὶ νὰ ξέρεις ἀκόμα ὅτι ὅπως ἐμεῖς λέμε «λέγου» ἢ «λέγουσι» οἱ Ἕλληνες λένε «λένε» ἢ «λέγουν». Μὰ πολλοὶ ἐδῶ μὲ καταλαβαίνουν ὅταν μιλῶ ὅπως στὰ Μαδαρά.

Ὅταν πάω στὸ σπίτι τῆς Λενιώσ καὶ εἶναι ἐκεῖ καὶ ὁ παππούς της, μιλοῦμε μαζὶ σιγὰ σιγὰ, μὰ μαθαίνω πολὺ λίγο. Κάλλιο μαθαίνω - καὶ εἶναι πράγμα πολὺ ἀπλὸ - μὲ τὴν ἐγγονὴ του κοντὰ στὸ τζάκι τὸ βράδυ, ὅταν ἔξω φυσάει ὁ βοριάς, πού γεμώνει μὲ στάχτη τὸ σπίτι. Ἐμεῖς δὲν τὴ βλέπομε, γιὰτι μιλοῦμε πάντα μαζὶ: μὲ τὰ μάτια, τὰ χέρια καί, καμμιὰ βραδιά, πιστεψέ με!, χεῖλη μὲ χεῖλη, μὲ τὸ στόμα. Τώρα εἶσαι πιὰ μεγάλος καὶ καταλαβαίνεις τι θέλω νὰ πῶ. Ὁ παππούς της θέλει νὰ μοῦ μάθει τὰ ἑλληνικά, ὅπως λέγει, μὰ ἐγὼ πιστεύω πὼς τὸ κορίτσι ἔχει προτεραιότητα. Μὲ τὴν ἀγάπη κάλλιο σήμε-ρα παρὰ αὐριο. Ἡ ἀγάπη δὲν μπορεῖ νὰ περιμένει, ἀλλιῶς, ὅταν τὰ φιλήματα καὶ τ' ἄλλα δὲν τὴν ἀνάβουν, σβήνει γρήγορα. Ἡ δουλειὰ καὶ τὸ μάθημα μποροῦν νὰ περιμένουν, γιὰτι μὲ τὴ δουλειὰ καὶ τὸ σχολεῖο ὅποιος πάει σιγὰ πάει μπροστὰ καὶ καλά, ἀσφαλισμένος καὶ μακριὰ, μὰ μὲ τὴν ἀγάπη δὲν εἶναι ἔτσι. Ἐγὼ θὰ τὰ ἄφηνα ὅλα ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀγάπη. Μὲ τούτη δὲν χάνομε τὸν καιρὸ μας μὰ τὸν κερδίζομε. Δὲν εἶναι ἔτσι, Micuci;

Ἡ Λενιώ εἶναι κοπέλα δεκαεννιά χρονῶν - νὰ ξέρεις ὅτι οἱ Ἕλληνες τὸ κορίτσι τὸ κρᾶζουσι κοπέλα καὶ ἐμεῖς, ἐγὼ κι ἐσύ, εἴμαστε κοπέλια - καὶ ἔχει πρόσωπο πολὺ χαριτωμένο πού λάμπει σὰν τὸν ἥλιο, τόσο εἶναι ὠραία. Νὰ ξέρεις ὅτι στὴν ἀρχή, ὅταν τὴν ἔβλεπαν μέσα στὴν πόλη, οἱ σύντροφοί μου ἔκαναν - τὸ κέρατό τους - ὅπως ἔκανε ὁ Ἄτό, τὸ ἄλογο τοῦ παπποῦ σου, πού χλιμιντροῦσε κάθε φορὰ πού ἔβλεπε τὴν Ἄσπρα, τὴ φοράδα τῶν Μαουριτίων, μὰ τώρα, κακὴ του μοῖρα, εἶναι ξεμωραμένος ὁ φουκαράς. Ἀπὸ τότε ὅμως πού ξέρουσε ὅτι ἡ Λενιώ εἶναι ἡ κοπέλα ἡ δική μου, τῆς ἔχουσε τιμὴ. Ἐγὼ, ἂν μπορούσα, θὰ πήγαινα πάντα μὲ τὴ Λενιώ κοντὰ στὴ λίμνη - ἐδῶ θὰ λέγανε λίμνη τὴ Λίμενα πού εἶναι κοντὰ στὰ Τριαλῶνια -, γιὰτι ἐμεῖς δὲν νιώθομε ἄνετα ὅταν εἴμαστε κοντὰ στοὺς ἄλλους. Θέλομε νὰ ἴμαστε μαζὶ καὶ κρυφά, μὰ ἐδῶ χιονίζει συνεχῶς ἢ βρέχει βροντώντας, καὶ ξαφνικὰ ξαναχιονίζει, πού χρειάζεται τζάκι.

Μὲ ρώτησες πῶς πάνε οἱ Ἕλληνες. Ὅλο καὶ χειρότερα οἱ φουκαράδες

lipimeni), jatì èchusi poddì mbina ce me olo ti èchusi pina ce ene scipòvli ti ene oli calì cristiani. Cini ti èchusi ta sulèria ta dènnu me to mìstraco. Scè ti arte echo ti ngaspedda echo ciòla mìa mana, jatì i mana ti Llegniò mu stechi sa mmìa mana. Ene poddì calì, jatì to ema pu echome emì ene ecino ti èchusi i èlines. Etuto ma ccanni filu, kanni ciola na gapitùme zze pleo, ffola leddìsia. Penseggo ti o cosmo ìsonne este càgghio an emìs i àtropi gapòmesta tras emmà, ma o Mussolini den to ethèlie ce ègualè tuto angremmò... Otu ode ene parapoddì i petammèni asce pina. Poddè chigghiate cata mera! Pote tegghionni? Fina pote conto ta traùdia tu caru?

Càgghio na min do pensespo, po lègusi ce cannusi i sindrofimmu, pu jirèggusi manacò zotte, jatì ecino ti den echi ti ngaspedda den echi pu pai ti vvradia. Ce otu porpàtie porpàtie condà sta spitùcia ce sta cipùria, ma tuta mènusi viata climena. Jafto, a tthèlusi ena surèo sto àero, èchusi na jirèggusi mìa calì cristiani larga andi ccora, sta coràfia, ma prita na scotì, jatì azze nista i partizani èrconde ce spàzzu. Otu o sciararuni echi sciàsma ce shèzzete, sambu tu èrchiete tuto sti nnua m' olo ti sto ccelo lambi acomì o ìgghio.

Egràttimma poddè forè, ma manacò arte mu lèghese ti i sindrofi asce scolio se vrìzzusi ce cacanzusi, tote pote esù ce Mavrici Lavrendi platègghete tras essà grica. Ena, pu to llègusi forbicina, arrivèi na graspi ciòla ena traùdi ce to eghiòmose me parapoddè vriste! Ma min addismonisi ti o sciddo pu alestai de danganni... Ma, agapimeno Micuci, ciòla ode perci i sindrofimmu me evrìasi ce me ecràzzasi cra-cra, po ecànnasi ciòla m' ena ffilomu, ton Ntonuci, ena bboppiameno san emmena, pu ene mega san ena tavrì, olo vurro ce traùdi, ando Gorìo tu Righudìu, ce travudài poddì calà ciòla ta traùdia ti grafi.

Ma - mi bolemìzzise mai to sciddo ti theli na ciùmithì - mia ciuriaci o Ntonuci, olo vurro ma azzichìlito, apoi ti ena polemistò ton ècrazze apìssotte cra-cra, ècasse jà ti llissa olo to ala pu echi sto cciofali ce àfiche curammemo chamme tuto alithinò bùcalo. An do tote to llègome grottofàjena, ma scè ti èddazze gligora ammialò ce eienàsti filomma.

Esù, se paracalò, àfisto ciaè tuto poèta ce peto ciòla sto leddè tis Agatèddasu, sto Llavrendi. Ti brotinì forà ti oli c' i dio ecorèstite na meletisete sti Ccora ipa s' essà: afite tus àcharu sindrofù ce min addismonistite ti azze àcharo clima àcharo aporga. Oli scèrusi ti sti Ccora echi àcharo jenìa.

(στά Μαδαρά θά λέγαμε «οί άξιολύπητοι»), γιατί έχουνε πολλή πείνα και, μολονότι έχουν πείνα και είναι ξυπόλητοι, είναι όλοι καλοί χριστιανοί. Έκείνοι πού έχουν παπούτσια τά δένουν με ένα κορδόνι από φλούδα ιτιάς. Νά ξέρεις ότι τώρα πού έχω άρραβωνιαστικά έχω και μιá μάνα, γιατί ή μάνα τής Λενιώσ μου στέκει σαν δική μου μάνα. Είναι πολύ καλή γιατί τó αίμα πού έχομε έμεις είναι εκείνο πού έχουν και οί Έλληνες. Έτοῦτο μās κάνει φίλους, κάνει άκόμα ν' αγαπηθοῦμε πιό πολύ, σαν άδέρφια. Σκέφτομαι ότι ό κόσμος θά μπορούσε νά είναι καλύτερος άν έμεις οί άνθρωποι αγαπιόμαστε μεταξύ μας, μα ό Μουσολίνι δέν τó θέλησε και μās έβγαλε σέ τοῦτο τόν γκρεμμό... Έτσι έδω είναι πάρα πολλοί οί πεθαμένοι από τήν πείνα. Πολλές χιλιάδες κάθε μέρα! Πότε θά τελειώσει; Μέχρι πότε θ' άκούγονται τά τραγούδια του Χάρου;

Κάλιο νά μην τó σκέφτομαι, όπως λέγουν και κάνουν οί σύντροφοί μου, πού γυρεύουνε μονάχα κορίτσια, γιατί εκείνος πού δέν έχει άρραβωνιαστικά δέν έχει πού νά πάει τή βραδιά. Και έτσι τριγυρνά κοντά στά σπιτάκια και τά κηπάρια, μα τοῦτα μένουν πάντα κλεισμένα. Γι αυτό άν θέλουν ένα ζεστό κεραμίδι στο κρύο, πρέπει νά γυρέψουνε μιá καλή κυρά μακριά απ' τή χώρα, στά χωράφια, μα προτοῦ σκοτεινιάσει, γιατί κάθε νύχτα έρχονται οί παρτιζάνοι και σφάζουν. Έτσι ό δειλός σκιαζεται και χέζεται, όταν του 'ρθει αυτό στον νοῦ, μ' όλο πού στον οὔρανό λάμπει άκόμα ό ήλιος.

Γράψαμε ό ένας στον άλλο πολλές φορές μα μοναχά τώρα μου λέγεις ότι οί συμμαθητές σου στο σχολείο σέ βρίζουν και σέ περιγελοῦν κάθε φορά πού έσύ κι ό Λαυρέντης Μαουρίτσι μιλάτε γκρίκα μεταξύ σας. Ένας, πού τόν λένε βρωμόγλωσσο, έφτασε νά γράψει κι ένα τραγούδι και τó γέμισε με πάρα πολλές βρισιές. Μα μη λησμονείς πώς ό σκύλος πού άλυχτάει δέν δαγκώνει... Μά, αγαπημένη μου Micuci, άκόμα κι έδω, πέρσι οί σύντροφοί μου με βρίζανε και με κράζανε κρά-κρά, όπως έκαναν και με ένα φίλο μου, τόν Ντονούτσι, έναν πεθαμένο από τήν πείνα, σαν έμένα, πού 'ναι μεγαλόσωμος σαν ταυρί, όλο κέφι και τραγούδι, από τó χωριό του Ριχουδιού, και τραγουδάει πολύ καλά και τά τραγούδια πού γράφει.

Όμως - μη πειράζεις ποτέ τόν σκύλο πού θέλει νά κοιμηθεῖ - μιá Κυριακή ό Ντονούτσι, όλο κέφι μα λιγομίλητος, όταν ένας καυγατζής τόν έκραξε από πίσω κρά-κρά, έχασε από τή λύσσα του όλο τó άλας πού έχει στην κεφαλή του (τό λογικό) και τó έριξε κατάχαμα εκείνο τó βουβάλι. Από τότε τόν φωνάζομε γρονθοφάγο, μα νά ξέρεις πώς άλλαξε γρήγορα μυαλό και έγινε φίλος μας.

Έσύ, σέ παρακαλώ, παράτα τον αυτόν τόν ποιητή και πές τó ίδιο και στον άδερφό τής Αγαθέλλας σου, τόν Λαυρέντη. Τήν πρώτη φορά πού οί δυό σας ξεκινήσατε για νά πάτε στο σχολείο στην πόλη σās είπα: Μη δίνετε σημασία στους συμμαθητές σας πού είναι παλιόπαιδα και μη ξεχνάτε πώς από ένα κακό κλήμα θά φυτρώσει μιá κακή κληματόβεργα. Όλοι ξέρουν πώς στην πόλη έχει παλιανθρώπους.

Ciòla egò thelo an di Itàlia mia macrì grafi, ma arte echo na tegghiòso, jati canni poddi pàgoma ce ime pagotonda. Sonni este ca conizzi metapale ce otu echi cinùrio conì apanu sto palèo. Ta lelèchia, pu - pose s'ògraspa - cànnusi folèa apanu sta spìtia, ciòla afeti, sa berci, èrconde sto caloceri? ti amartìa! Fina pote èchome spìtia senza chilidònese ce lelèchia? De ssonno pensespi ti arte ciòla Trialogna ce Tichì Arudda sonnusi este senza dendrà fortomena me àttia. Ti charapìa an immo methesa! An icha te atteriche, èrchommo ecì, porpatonda màlim mali, sa buddì sto àero, me ti Llegniò cathimeni sti zzàppamu, jàna sas ivrume ce na ipume ena patrimò apanu stus stavru ton goneo.

Se caristò metapale ja ta àttia ce don Andrià jà ti Ilutriia. Porcinao oli ti jenìa. Se angaglioazzo ce ime o filosu Vlasi Macrì.

Μ' ὄλο πού θέλω ἀπ' τήν Ἰταλία ἓνα μακρὺ γράμμα, ὥστόσο πρέπει νὰ τελειώσω, γιατί κάνει πολλή παγωνιά κι εἶμαι παγωμένος. Μπορεῖ νὰ χιονίσει πάλι κι ἔτσι θά ἔχει καινούργιο χιόνι πάνω στό παλιό. Τὰ λελέκια, πού - ὅπως σοῦ ἔγραψα - κάνουν τή φωλιά τους πάνω στὰ σπίτια, θά ἔρθουν καί φέτος τὸ καλοκαίρι, σὰν πέρσι; Τὶ κρίμα! Μέχρι πότε θά ἔχομε σπίτια χωρὶς χελιδόνες καί λελέκια; Δὲν μπορῶ νὰ σκεφτῶ ὅτι τώρα ἀκόμα τὰ Τριαλῶνια κι ἡ Τικί Ἀρούλλα μποροῦν νὰ εἶναι χωρὶς δέντρα φορτωμένα μὲ ἄνθια. Τὶ χαρά, ἂν ἤμουν μαζί σας! Ἐάν εἶχα φτεροῦγες, θά ἔρχομουν ἐκεῖ, πηγαίνοντας σιγὰ σιγὰ, σὰν πουλι στὸν ἀέρα, μὲ τὴ Λενιώ καθισμένη στὴν πλάτη μου, γιὰ νὰ σᾶς βροῦμε καί νὰ ποῦμε ἓνα πατερημὸ πάνω στοὺς σταυροὺς τῶν γονιῶν μας.

Σ' εὐχαριστῶ ξανά γιὰ τὰ ἄνθια καί τὸν ντὸν Ἀντρία γιὰ τὴ λειτουργία. Προσκυνᾶω ὅλη τὴ γενιά. Σὲ ἀγκαλιάζω ὁ φίλος σου Βλάσης Μακρῆς.

[Τὸ γράμμα αὐτό, στὴ μποβέζικη ἑλληνικὴ διάλεκτο τῆς Κάτω Ἰταλίας, διέφυγε τὴ γερμανικὴ λογοκρισία κι ἔφτασε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα στὴν Ἰταλία. Ὁ παραλήπτης Micuci Rogoni εἶναι τὸ πρόσωπο πού περιαιτολογεῖ στὸ ἀνέκδοτο μυθιστόρημα «MADARA» τοῦ Ἰταλοῦ ἑλληνοστῆ Michele Iannelli.]

Ἀπόδοση τοῦ γράμματος στὰ νέα ἑλληνικά:
Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

Σχολιασμός:

Τὰ (φιλ)ελληνικά αἰσθήματα τοῦ ἐπιστολογράφου εἶναι προφανῆ. Βρίσκεται, ὡς μέλος τοῦ στρατοῦ κατοχῆς, σ' ἓναν τόπο πού τὸν αἰσθάνεται ὡς δευτέρη πατρίδα του, ἀφοῦ «τὸ αἷμα πού ἔχομε ἐμεῖς εἶναι ἐκεῖνο πού ἔχουν καί οἱ Ἕλληνες». Τοὺς νοιώθει ἀδελφοὺς γιατί μιλᾶ σχεδὸν τὴν ἴδια μ' αὐτοὺς γλῶσσα, πού τοὺς εἶναι εὐκόλα κατανοητὴ («πολλοὶ ἐδῶ μὲ καταλαβαίνουνσι ὅταν μιλῶ ὅπως στὰ Μαδαρὰ») καί τοὺς συμπονεῖ γιὰ τὰ δεινά τους. Γιὰ τοῦτο καί δὲν διστάζει νὰ ἀρραβωνιαστεῖ μὲ ἑλληνίδα καί νὰ μπεῖ στὴν οἰκογένειά της.

Ὡς ἄτομο ἔχει θετικὲς στάσεις ἀπέναντι στίς καθιερωμένες ἀξίες τῆς κοινῆς: ἔχει χριστιανικὴ εὐσέβεια, σέβεται τὸν θεσμὸ τῆς οἰκογένειας, ἀπορρίπτει τοὺς ἐφήμερους δεσμούς, εἶναι εὐγνώμων πρὸς τοὺς εὐεργέτες του, ἀγαπᾶ μὲ θέρμη τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του, πιστεύει στὴν εἰρήνη, εἶναι συνειδητὸς ἐχθρὸς τοῦ φασισμοῦ καί τῶν ἐκπροσώπων του.

Παρά τὴ νεαρὴ ἡλικία του εἶναι στοχαστικὸς, προβαίνει σὲ καιρίες παρατηρήσεις καί κάνει εὔστοχες συγκρίσεις καί ἐκτιμήσεις, ὅπως στὴν περίπτωση τῆς ἀγαμίας τῶν καθολικῶν κληρικῶν. Παρατηρητικὸς εἶναι καί στὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα, ἀντιπαραβάλλοντας τὸ λεξιλόγιο τῆς πατρίδας του μὲ τὴν πα-

νελλήνια δημοτική: Ἐνῶ οἱ ἑλληνόφωνοι τῆς Ἰταλίας λένε πρεσβύτερος, ἀμφίδεμα, στήν Ἑλλάδα λένε παπάς, βέρα κ. ἄ.

Ἄπό τὸ γράμμα ἀποκαλύπτεται καὶ ἡ θέση τῶν ἑλληνόφωνων μέσα στήν εὐρύτερη ἰταλική κοινωνία: Οἱ ἑλληνόφωνοι μαθητὲς πού μιλοῦνε μεταξὺ τους στὸ σχολεῖο τῆ γκρεκάνικη διάλεκτο, περιγελοῦνται ἀπὸ τοὺς συμμαθητὲς τους: τὸ παθαίνει κι ὁ ἴδιος ἀπὸ τοὺς συστρατιῶτες του.

Ἄντλοῦνται ἀκόμη ἀπὸ τὸ γράμμα καὶ ἄμεσες πληροφορίες γιὰ τὴν κατάσταση στήν κατεχόμενη Ἑλλάδα: οἱ ἄνθρωποι εἶναι ξυπόλητοι, πεθαίνουν ἀπὸ τὴν πείνα, οἱ ἀντάρτες εἶναι πολὺ ἐπικίνδunami γιὰ τὸν στρατὸ κατοχῆς κ.ἄ.

Γλωσσικὰ τὸ γράμμα εἶναι ἐντυπωσιακό: Ἄπό τὶς 1100 λέξεις πού τὸ ἀποτελοῦν μόνο οἱ 55 (5%) εἶναι ἰταλικές. Οἱ ἄλλες εἶναι καθαρὰ ἑλληνικές, ὅπως ἐπιβίωσαν πρὶν πενήντα χρόνια στήν Κάτω Ἰταλία.

Ἐπάρχουν πολλὲς ἀρχαιοπρεπεῖς λέξεις: ἄρτι, πρεσβύτερος, ἀμφίδεμα, πλέον, δουλεία (δουλειά), κηπούρια (κηπάρια), ἀπίσωθεν (ὀπίσωθεν), ἀφήτε (ἀφήστε), μετάπαλαι κ. ἄ., τύποι ἀσυναίρετοι: κρατάουν, βορέας, εὐχαριστάει. Κύρια ὀνόματα ἑλληνικά: ἀτὸς (ἀετός), Τριαλώνια, Μακρῆς κ.ἄ. Διατηρεῖται ἀκόμη ὡς κανόνας ἡ κατάληξη τοῦ ρήματος -ουσι, ὅπως διατηρήθηκε καὶ στὸ κυπριακὸ ἰδίωμα: ἐφέρασι, χαθοῦσι, θέλουσι, ξέρουσι, γυρεύουσι, κ. ἄ., καθὼς καὶ λέξεις ὅμοιες μὲ τὶς ιδιωματικὲς κυπριακές: ἐσού, καλοτζαίρι, γεμώννει, καταλαβαίνουσι κ. ἄ.

Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΩΣΤΑ ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ

1. Κυπριακή Θύελλα 1955-59 (Σπύρου Παπαγεωργίου) 1977
2. Διά χειρός Ηρώων (Σπύρου Παπαγεωργίου) 1979
3. Πεθαίνοντας στην Κύπρο (Σπύρου Παπαγεωργίου) 1984
4. Αρχείο Παρανόμων Εγγράφων 1955-59, Β' έκδοση (Σπύρου Παπαγεωργίου) 1984
5. Ευαγόρας Παλληκαρίδης (Γ. Χ" Κωστή) 1984
6. Ταξίδια στην Κύπρο Νο 1, Β' έκδοση (Γιώργου και Μάχης Καρούζη) 1985
7. Επιχείρηση Κορφίνου (Σπύρου Παπαγεωργίου) 1987
8. Ζήδρος Β' έκδοση (Σπύρου Παπαγεωργίου) 1987
9. TOURISM DEUTSCH (Ι. Πατσαλίδη) 1986
10. DEUTSCH FUR KELLNER (Ι. Πατσαλίδη) 1988
11. Εισβολή, Α' τόμος, Β' έκδοση (Π. Παπαδημήτρη) 1988
12. Άπαντα Λιπέρτη, Β' έκδοση 1988
13. Φώτης Πίττας, Β' έκδοση (Πάνου Μυρτιώτη) 1989
14. Η Μάνα του αγνοουμένου και άλλα διηγήματα (Αγγελική Σμυρλή) 1989
15. Τα Μουσεία της Κύπρου (Βάσου Καραγιώργη) (Αγγλική έκδοση) 1989
16. Κύπρια Περιβαλλοντικά (Κώστα Παπασταύρου) 1989
17. Μνημεία της Κύπρου (Βάσου Καραγιώργη) (Αγγλική έκδοση) 1989
18. Ο Αγώνας της ΕΟΚΑ (Γεώργιου Ασσιώτη) 1990
19. Στην Αγκαλιά της Μανούλας (Ευγενίας Π. Πετρώνδα) 1991
20. Ταξίδι στην Παραμυθοχώρα (Ευγενίας Π. Πετρώνδα) 1991
21. Το Κίτρινο Χρυσάνθεμο (Κύπρου Χρυσάνθη) 1991
22. Ξανθούλλα η Βασιλοπούλλα της Πάφου (Κύπρου Χρυσάνθη) 1991
23. Η Δημόνασσα (Κύπρου Χρυσάνθη) 1991
24. Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου, 16 Τόμοι (Παναγιώτη Παπαδημήτρη) 1991
25. Ταξίδι στην Παραμυθοχώρα (Ευγ. Πετρώνδα) 1991
26. Ο Σπυρτούλης και η Ζυμαρίτσα (Τούλας Κακουλλή) 1991

ΚΩΣΤΑΣ ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ

Εκδόσεις - Αντιπροσωπεία ΛΤΔ

Λεωφ. Αρχ. Μακαρίου Γ', Ακίνητα Μιτσή Αρ. 2,

1ος όροφος, αρ. γρ. 4, 6, 13

Τ.Κ. 2451, Λευκωσία,

Τηλ.: 02-442873, 462863, 449058

νέο
Baygon
spray

Καταριδοκτόνο
με μεγάλη διάρκεια δράσης

Είναι πολύ
αποτελεσματικό
για τα οικιακά έντομα.

Καταπολεμά:
Καταριίδες,
μυρμήγκια, ψαράκια,
κοριούς, σκόρους,
τσιμπούρια, αράχνες,
κ.λ.π.

Bayer

Με την εγγύηση της Bayer.

Δεν καταστρέφει το OZON

Αρ. Εγγραφής Υπ. Γεωργίας Η43

Εισαγωγείς — Διανομείς:

Κώστας Χριστοδούλου & Σία

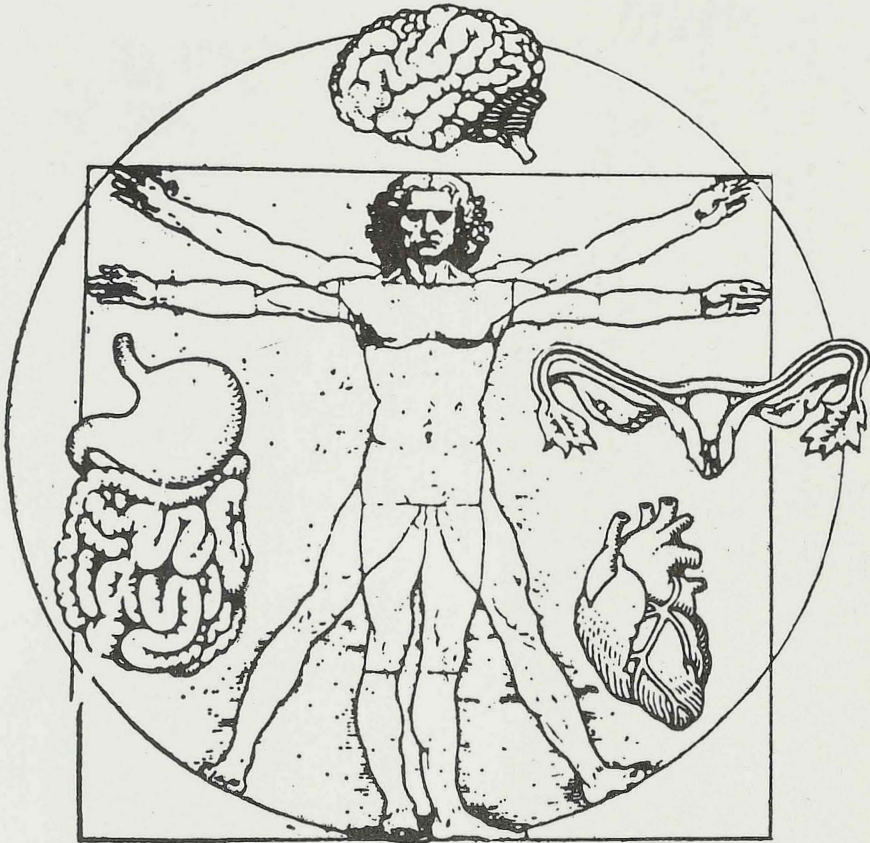
Θ. Θεοδότη 30, Τηλ. 449843, Λευκωσία

For the many dimensions of anxiety

ATIVAN*

(lorazepam, Wyeth)

A single anxiolytic

provides deeper, more selective anxiolytic relief

**in both functional and organic disorders
with low-dosage safety
compatible with standard treatment regimens**

Wyeth
Wyeth International Limited
Philadelphia, Pa. 19101 U.S.A.

*trademark

ΜΠΥΡΑ ΚΕΟ

η μπύρα σας...

